TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

DOLAYLI TUTUM IŞIĞINDA, İNSANSIZ HAVA ARACI SİSTEMLERİ'NİN KULLANIMININ ASİMETRİK SAVAŞ STRATEJİLERİNDE YARATTIĞI DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ

Hamza DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

DOLAYLI TUTUM IŞIĞINDA, İNSANSIZ HAVA ARACI SİSTEMLERİ'NİN KULLANIMININ ASİMETRİK SAVAŞ STRATEJİLERİNDE YARATTIĞI DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ

Hamza DOĞAN

Danışman: Prof. Dr. Aslı ILGIT
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Harun ARIKAN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Özlem Kayhan PUSANE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2023

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından ULUSLARARASI İLİŞKİLER Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

(Danışman)

Üye:

Üye:

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

…/…/20…

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. …. / …. / 20….

Hamza DOĞAN

ÖZET

DOLAYLI TUTUM IŞIĞINDA, İNSANSIZ HAVA ARACI SİSTEMLERİ'NİN KULLANIMININ ASİMETRİK SAVAŞ STRATEJİLERİNDE YARATTIĞI DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ

Hamza DOĞAN

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Aslı ILGIT
Aralık 2023, 141 sayfa

Bu çalışma, insansız hava araçlarının devletlerin asimetrik savaşlardaki mücadele stratejilerine etkilerini ortaya koymayı ve gelecekteki savaş dinamiklerini anlamamıza yönelik bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaygın bir olgu haline gelen asimetrik savaşlar, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küresel çapta yayılarak hâkim savaş formu halini almıştır. Bu tür savaş ve çatışmalar, manevra yetenekleriyle düşmanın zayıf noktalarını belirleme ve en beklenmeyen anlarda saldırıya geçme temel prensipleri üzerine kurulu oldukları için onları, savaşın benzer prensiplerle yürütülmesi gerektiğini savunan Dolaylı Tutum yaklaşımı çerçevesinde ele almak mümkündür.

Hava gücü, devlet dışı aktörlerin asimetrik stratejilerine karşı devletlerin başvurduğu kritik araçlardan biridir. Sürat, manevra kabiliyeti ve erişim yetenekleri ile harekât bölgesinin tamamına nüfuz ederek buralarda baskı kurma kabiliyetine sahip olan hava gücü, böylece devlet aktörlerine, muhasımlarını daha güvenli mesafelerden daha hızlı bir şekilde etki altına fırsatı vermiştir. Ancak, hava gücü geliştikçe asimetrik aktörler de strateji ve taktiklerini değiştirmiş; asimetrik savaşlar, devlet aktörleri açısından daha zorlu ve daha maliyetli bir mücadele şekline dönüşmüştür.

İnsansız hava araçları da böyle bir dönemde, kavramsal ve teknolojik olgunluğa erişmiş yeni bir silah platformu olarak ortaya çıkmış; hava gücünü, asimetrik savaş ve çatışmaların gerektirdiği şekilde uygulayabilmek maksadıyla daha önce benzer görevler icra eden büyük ve pahalı insanlı uçakların yerine muharebe sahasına dahil edilmişlerdir. Yüksek süratlerle uçarak görev icra eden, havadan kalış süreleri nispeten kısıtlı jet motorlu muharip uçaklar yerine daha yavaş uçabilen ancak, uzun süreler

boyunca havada kalarak görev icra etme kapasitesine sahip olan bu araçlar, asimetrik savaş ve çatışmaların yavaş, sabır gerektiren ve tehlike arz eden görevlerine daha iyi uyum sağlamışlar ve devlet aktörlerine hava gücünün avantajını yeniden geri getirmeyi başarmışlardır.

Bu çalışmada da insansız hava aracı sistemlerinin muharebe sahasındaki etkileri karşılaştırmalı iki vaka üzerinden incelenerek "insansız hava aracı sistemlerinin asimetrik savaşlarda kullanılması tarafların mücadele taktik ve stratejilerini nasıl etkilemiştir" sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Dolaylı Tutum, asimetrik savaş, hava gücü, insansız hava araçları, Vietnam Savaşı, Afganistan Savaşı

ABSTRACT

EXAMINING THE CHANGES AT THE ASYMMETRIC WARFARE STRATEGIES, RESULTED FROM THE USAGE OF UNMANNED AERIAL SYSTEMS, IN THE LIGHT OF INDIRECT APPROACH

Hamza DOĞAN

Master Thesis, Department of International Relations
Supervisor: Prof. Dr. Aslı ILGIT
December 2023, 141 pages

This study aims to reveal the effects of unmanned aerial vehicles on states' combat strategies in asymmetric wars and to provide a perspective for understanding future war dynamics. Asymmetric wars, which became a universal phenomenon after the Second World War, proliferated globally and became the dominant form of war with the end of the Cold War. Since these types of wars and conflicts are based on the basic principles of identifying the enemy's weak points with maneuvering abilities and attacking at the most unexpected moments, it is possible to discuss them within the framework of the Indirect Approach, which argues that the war should be conducted with similar principles.

Air power is one of the most critical tools used by states against the asymmetric strategies of non-state actors. Air power, which can penetrate and put pressure on the entire operational area with its speed, maneuverability, and reach capabilities has thus allowed state actors to influence their opponents more quickly from safer distances. However, as air power developed, asymmetric actors also changed their strategies and tactics, turning asymmetric wars into a more difficult and costly form of struggle for state actors.

In such a period, unmanned aerial vehicles emerged as a new weapon platform that has reached conceptual and technological maturity. To apply air power as required by asymmetric wars and conflicts, they have been included in the battlefield instead of large and expensive manned aircraft that previously performed similar tasks. Instead of jet-engined combat aircraft that fly at high speeds and have relatively limited airborne stays, these vehicles can fly slower but can perform missions by staying in the air for

long periods, and are more suitable for the slow, patient, and dangerous tasks of asymmetric wars and conflicts. They adapted well and managed to restore the advantage of air power to state actors.

This study aims to answer the question of how the use of unmanned aerial vehicle systems in asymmetric wars has affected the combat tactics and strategies of the warring parties by focusing on two comparative cases, the Vietnam War and the Afghanistan War.

Keywords: Indirect Approach, asymmetric warfare, air power, Vietnam War, Afghanistan War

ÖNSÖZ

İnsansız hava araçları, hava gücünün kendisi kadar eski bir tarihe sahip olsalar da harbe hazır bir silah sistemi olarak muharebe sahasına ilk çıkışı 2001 yılında başlayan Afganistan Savaşı olmuştur. Sahip olduğu imkân ve kabiliyetler sayesinde hava gücünün hassas ve süratli bir biçimde uygulanabilmesini mümkün kılan insansız hava araçları, hedefin tespitinden etkisiz hale getirilmesine kadar yürütülen süreçleri kapsayan sensör-karar döngüsünü daha önce görülmemiş bir biçimde hızlandırarak muharebe sahasında yeni bir devrim yaratmıştır. Bu çalışmanın konusu da insansız hava araçlarının yaratmış olduğu etkinin incelenmesidir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını ve desteklerini hiç eksik etmeyen çok değerli danışman hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Özden Selcen ÖZMELEK'e ve Prof. Dr. Aslı ILGIT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu süreçte bana desteğini hiç esirgemeyen, her zaman yanımda olan sevgili eşim Ümmühan, oğlum Alperen ve kıymetli arkadaşım Melike ÇAKIROĞLU'na da çok teşekkür ederim.

Hamza DOĞAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv
ABSTRACT vi
ÖNSÖZ viii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR xi

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Problemi ve Gerekçesi 1
1.2. Çalışmanın Amacı 2
1.3. Çalışmanın Önemi 2
1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları 3
1.5. Çalışmanın Yöntemi 4

BÖLÜM II
DOLAYLI TUTUM, ASİMETRİK SAVAŞ, HAVA GÜCÜ VE İHA'LAR

2.1. Dolaylı Tutum 6
2.1.1. Milli Hedef ve Askeri Amaç 10
2.1.2. Strateji – Yüksek Strateji 11
2.1.2.1. Stratejinin Uygulanması 12
2.1.3. 21. Yüzyılda Dolaylı Tutum Kavramına Bakış 14
2.2. Asimetrik Savaş 20
2.2.1. Asimetrik Savaş Kavramının Tarihçesi 22
2.2.2. Asimetrik Savaş Stratejisine Hangi Durumlarda Başvurulur? 25
2.2.3. Asimetrik Savaşların Türleri 27
2.2.3.1. Gerilla Savaşı 27
2.2.3.2. Terörizm 29
2.2.3.3. Bilgi Savaşları 30
2.2.3.4. Kontrgerilla Operasyonları 31
2.2.3.5. Diğer Asimetrik Tehdit Türleri 34

2.2.4. Asimetrik Savaşlar ve Dolaylı Tutum 35
2.3. Hava Gücü 36
2.3.1. Hava Gücünün Tarihçesi 37
2.3.2. Hava Gücünün Kabiliyetleri 39
2.3.3. Hava Gücünün Savaş Alanında Yarattığı Etkiler 40
2.3.4. Hava Gücünün Temel İşlevleri 41
2.3.4.1. Hava Sahasının Kontrolü 41
2.3.4.2. İstihbarat, Gözetleme ve Keşif (İGK) 42
2.3.4.3. Havadan Yere Taarruz 43
2.3.4.4. Ulaştırma 45
2.4. İnsansız Hava Aracı (İHA) 45
2.4.1. İnsansız Hava Araçlarının Tarihçesi 46
2.4.2. İnsansız Hava Araçlarının Sınıflandırılması 49
2.4.3. İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları ve Görevleri 51
2.4.3.1. Gözetleme ve Keşif 51
2.4.3.2. Kuvvet Koruma 52
2.4.3.3. Silahlı Keşif 52
2.4.3.4. Havadan Yere Taarruz 53
2.4.3.5. İletişim Desteği ve Komuta-Kontrol 53
2.4.4. İnsansız Hava Araçlarının Avantajları ve Dezavantajları 54

BÖLÜM III

ASİMETRİK SAVAŞLARDA İHA KULLANIMININ ÖNCESİ VE SONRASI

3.1. Vietnam Savaşı 56
3.1.1. *Rolling Thunder* Harekâtı 63
3.1.2. *Commando Hunt* Harekâtı 75
3.2. Afganistan Savaşı 87
3.2.1. *Enduring Freedom* Harekâtı 90
SONUÇ 115
KAYNAKÇA 123
ÖZGEÇMİŞ 129

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
IAI	: İsrail Hava ve Uzay Sanayi
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü
İGK	: İstihbarat, Gözetleme, Keşif
JAPCC	: Müşterek Hava Gücü Yetkinlik Merkezi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UK MoD	: Birleşik Krallık Savunma Bakanlığı
USAF	: Amerika Birleşik Devletleri Hava Kuvvetleri
US DoD	: Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Problemi ve Gerekçesi

Asimetrik savaş, savaşın kendisi kadar eski bir kavramdır. Tarih boyunca birbirleri ile savaşan taraflar, düşmanlarına göre zayıflıklarını kapatmak için yeni ve geleneksel olmayan taktiklere başvurmaktan çekinmemişlerdir (Goulding, 2000, s. 21). Ancak, asimetrik savaş ve çatışmalar, Soğuk Savaş'ın ardından, ABD'nin, muazzam bir konvansiyonel askeri kapasite ile beraber dünyanın tek süper gücü olarak ortaya çıkması ve bu çıkışı kendi çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak gören muhasımlarının egemenlik alanlarını koruyabilmek amacıyla konvansiyonel olmayan yeni yöntemler arayışına girmeleri sonucunda küresel çapta yayılım göstermiş ve hem devlet dışı aktörler hem de devletler açısından neredeyse hâkim savaş formu halini almıştır (Gürcan, 2012, s. 93).

Devlet dışı aktörler, şekil itibari ile denk olmayan iki gücün mücadelesi şeklinde cereyan eden bu savaşlarda uyguladıkları strateji ve taktiklerle muhasımlarının yüksek manevra ve taarruz yeteneğine sahip savaş araçlarını kullanmalarını mümkün olduğunca engelleyerek rakiplerine üstünlük sağlayan bu unsurları devre dışı bırakmayı amaçlamaktadırlar. Devlet dışı aktörler, bu yöntemlerle, savaşı muhasımları için ekonomik ve insani yönden katlanılması zor bir hale getirerek muhasımlarının savaşma azim ve iradesini kırmayı amaçlamaktadırlar.

Devletler ise devlet dışı aktörlere karşı verdikleri mücadelelerde iki yönlü bir strateji benimsemektedirler. Bunlardan ilki askeri tedbirler vasıtasıyla devlet dışı aktörlerin rahatça faaliyet göstermesini engellemeye çalışmaktır. Diğeri ise devlet dışı aktörlerin varlığını meşru kılan sosyal, ekonomik, siyasi veya askeri şartların değiştirilmesidir (Münkler, 2003, s. 10-11). Devletlerin bu iki yönlü stratejide nasıl bir denge takip edeceği ise mücadeleye yaklaşımlarına göre değişmektedir. Devletlerin bu mücadelelerde karşı karşıya kaldıkları en büyük sorunlar ise savaşın insani ve ekonomik kayıplarının en aza indirilmesi ve sivil halkın savaşın olumsuzluklarından korunmasıdır.

İnsansız hava aracı sistemleri devletlerin bu sorunlara çözüm aradığı bir dönemde teknolojik ve kavramsal olgunluğa erişmiş yeni bir silah platformu olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistemler, daha önce benzer görevler icra eden büyük ve pahalı insanlı uçakların yerine muharebe sahasına dahil edilmişlerdir. Muharebe sahasında keşif,

gözetleme, istihbarat, komuta-kontrol ve havadan yere taarruz gibi görevlerde kullanılan insansız hava aracı sistemleri, sahip oldukları imkân ve kabiliyetler sayesinde kullanıcısı oldukları devletlere asimetrik savaşlarda önemli avantajlar kazandırmışlardır.

Bu çalışmada da insansız hava aracı sistemlerinin devletler tarafından asimetrik savaşlarda kullanımı incelenerek "insansız hava aracı sistemlerinin asimetrik savaşlarda kullanılması tarafların mücadele taktik ve stratejilerini nasıl etkilemiştir" sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma; insansız hava aracı sistemlerinin, devletlerin, asimetrik savaşlardaki mücadele yöntemleri üzerinde yarattığı değişimleri göz önüne sermek; insansız hava aracı sistemlerinin, ilerleyen dönemlerde savaş olgusunu ne yönde değiştirebileceklerine dair bir perspektif sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmada, Vietnam ve Afganistan savaşları ele alınarak aynı devlet aktörünün iki farklı asimetrik düşmana karşı icra ettiği savaşlar analiz edilmeye çalışılacak; Afganistan Savaşı'nda kullanılan insansız hava aracı sistemlerinin, muharebe sahasındaki etkileri anlaşılmaya çalışılacaktır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Savaş, aktörleri, sebepleri, stratejileri ve icra edilme şekilleri bakımından sürekli gelişen ve değişen bir olgudur (Gürcan, 2012, s. 74). Muharebe sahasına dahil edilen her yeni bilimsel ve teknolojik icat bu olgunun gelişme ve değişmesine katkı sunmaktadır (Hart, 1946, s. 7).

Askeri tarih incelemeleri sırasında karşımıza çıkan birçok olay, savaş olgusunda meydana gelebilecek gelişim ve değişimleri öngörebilmek için bilim ve teknikteki ilerlemelerin ve bu ilerlemelerin muharebe sahasındaki uygulamalarının sıkı sıkıya takip edilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Örneğin; Birinci Dünya Savaşı öncesinde makineli tüfek-dikenli tel ikilisinin, İkinci Dünya Savaşı öncesinde de tank-uçak ikilisinin öneminin anlaşılamaması ve bunların neticesinde izlenen yanlış strateji ve taktikler sonucunda milyonlarca askerin ölümü bu hususun göz ardı edilmesinin yaratmış olduğu sonuçlardan birisidir (Hart, 1941, s. 16-17). Esasen, 1920'li yıllardan itibaren 1.Dünya Savaşı'ndan çıkardığı derslerle gelecekte meydana gelebilecek savaşların stratejileri ve icra edilme şekilleri üzerine çalışmalar yapmış olan Liddell

Hart, 1941 yılında yayımlanan "Current of War" adlı eserinde, bir sonraki büyük savaşın tahmin etmeye çalışırken düşüncelerimizin seyrinin kaçınılmaz olarak bilimsel ilerlemeyi yansıtması gerektiğini belirtmektedir (Hart, 1941, s. 16). Zaten, Liddell Hart'ın, çatışma kuramları literatürüne kazandırmış olduğu "Dolaylı Tutum" yaklaşımında da 20. yüzyılın başındaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin muharebe sahasındaki uygulamalarına büyük önem verilmektedir. Örneğin, dönemin askeri teknolojisinin gelebildiği en uç noktalar olan tanklar ve uçaklar, Hart tarafından büyük bir ciddiyetle incelenmiş; bu iki silahın sağladığı sürat ve manevra kabiliyeti "Dolaylı Tutum" yaklaşımında büyük öneme sahip olmuştur.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda yaşanan acı örneklerin gelecekte de tekrar etmemesi için askeri teknolojinin 21. yüzyılda ulaşabildiği en uç noktalardan birisi olan insansız hava aracı sistemlerinin muharebe sahasına dahil oldukları ilk dönemlerde yarattıkları etkilerin incelenerek ortaya çıkarılması ve gelecek dönemlerde savaş olgusunu ne yönde değiştirebileceklerinin anlaşılması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada ise öncelikle Liddell Hart'ın manevra kabiliyeti ve sürpriz etkisini kullanarak düşmana beklemediği bir noktadan taarruz etmeyi öngören "Dolaylı Tutum" yaklaşımı zamana ve teknolojiye uygun bir biçimde günümüze adapte edilebilir olduğu gösterilecek; devamında, muharebe sahasına uyarlanabilen bilimsel ve teknolojik gelişmelerin stratejik ve taktiksel açıdan nasıl bir dönüşüm yarattığı incelenecek; ardından, farklı vakalar üzerinden karşılaştırmalar yapılarak insansız hava aracı sistemlerinin muharebe sahasında yarattığı stratejik ve taktiksel dönüşümler analiz edilecek; son olarak da devlet ve devlet dışı aktörler arasında cereyan edebilecek muhtemel çatışmaların nasıl seyredebileceği aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada devletler ve devlet dışı aktörler arasında cereyan eden çatışma ve savaşların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, öncelikle asimetrik savaş kavramı, "*bir devlet ile bir veya birden fazla devlet dışı aktör arasında cereyan eden ve devlet dışı aktörlerin saldırılarını devletlerin zayıf noktalarına yönelterek sonuç elde etmeye çalıştığı bir savaş biçimi*" olarak tanımlanmıştır (Lele, 2014, s. 103). Düzensiz savaş kavramı, "*devletler ve devlet dışı aktörler arasında, savaşın yürütüldüğü coğrafi bölge halkı üzerinde meşruiyet ve hakimiyet kazanmak amacıyla yürütülen silahlı mücadele" olarak tanımlanmıştır* (US DoD, 2016, s. 111).

Bu araştırmada asimetrik ve düzensiz savaş kavramları birbirini tamamlayan iki olgu olarak anlaşılmakta; savaşın iki tarafı arasında asimetriyi yaratan ana unsurun ise devlet güçlerinin aktif bir hava gücüne sahip olurken devlet dışı aktörlerin aktif bir hava gücüne veya organize bir hava savunma sistemine sahip olmaması olarak kabul edilmektedir.

Çalışma iki vakaya odaklanmaktadır. Çalışma kapsamında incelenecek ilk vaka olan Vietnam Savaşı'nda, ABD'nin savaşa resmi olarak dahil olduğu 1964 yılından başlanacak (US Department of State); sırasıyla, 1965-1968 yılları arasında icra edilen *Rolling Thunder* ve 1968-1972 yılları arasında icra edilen *Commando Hunt* Harekâtları incelenecektir. Çalışma kapsamında incelenecek diğer vaka olan Afganistan Savaşı'nda ise 2001-2014 yılları arasında icra edilen *Enduring Freedom* Harekâtı mercek altına alınacaktır.

1.5. Çalışmanın Yöntemi

Nitel yöntemler kullanılarak yürütülecek bu çalışmada ihtiyaç duyulan veriler doküman ve kayıt incelemesi yoluyla toplanacaktır. Bu kapsamda, araştırma evreni NATO ve NATO üyesi ülkelere ait askeri konsept ve doktrin dokümanları, akademik çalışmalar ve haber kaynaklarından oluşturulacaktır. Bu şekilde hem doğrudan raporlara dayanan hem akademik çalışmaları temele alan tezde birincil ve ikincil kaynaklar yoğun şekilde kullanılacaktır.

Araştırma sorularının cevaplanabilmesi için ihtiyaç duyulacak bilgilerin toplanabilmesi maksadıyla Vietnam ve Afganistan savaşları incelenecektir. Bahse konu savaşların örnek vaka olarak seçilmesinin ilk nedeni hava gücünün başarısının iki savaşta da belirleyici unsur olmasıdır. Zira, hava gücü, her iki savaşta da önemli rol oynamış, hava harekâtı başarıya ulaştığında kara harekâtı da başarıya ulaşmış; hava harekâtı başarısız olduğunda kara harekâtı da çıkmaza girmiş ve büyük kayıplar verilmiştir. Bahse konu savaşların örnek vaka olarak seçilmesinin diğer nedeni ise iki savaşın da aynı aktör tarafından iki farklı asimetrik düşmana karşı icra edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. ABD tarafından, farklı zamanlarda, iki farklı asimetrik düşmana karşı yürütülen bu iki savaş, her ne kadar aralarında jeopolitik durum, bölgesel dinamikler ve çatışmaların doğası gibi araştırmanın sonuçlarını etkileyebilecek dış değişkenler bakımından farklılıklar taşıyor olsalar da bütün askeri mücadeleler açısından farklılık gösterebilecek bu unsurlar göz ardı edildiğinde insansız hava

araçlarının muharebe sahasındaki etkilerini anlayabilmek için iki mükemmel örnek olarak karşımızda durmaktadırlar.

Bu savaşların incelenmesinin ardından elde edilen cevaplar nitel veri analizi kullanılarak yorumlanacak ve sınıflandırılacaktır. Daha sonra tasnif edilmiş bu veriler üzerinden insansız hava aracı sistemlerinin muharebe taktik ve stratejilerine etkileri okunmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada, "Dolaylı Tutum" yaklaşımı ve insansız hava aracı sistemlerinin devletlerin silahlı güçlerinde icra ettikleri görevler esas alınarak yola çıkıldığı ve bunların yarattıkları etkiler açıklanacağı için tümden gelimci bir yaklaşım izlenecektir. Buna göre insansız hava araçlarının yaratmış olduğu stratejik ve taktiksel dönüşümler incelenerek bu yöndeki analizler ortaya konulacaktır.

BÖLÜM II

DOLAYLI TUTUM, ASİMETRİK SAVAŞ, HAVA GÜCÜ VE İHA'LAR

2.1. Dolaylı Tutum

Dolaylı Tutum, ünlü İngiliz asker, stratejist ve askeri tarihçi Sir B.H. Liddell Hart tarafından oluşturulmuş bir savaş doktrinidir. Doktrin, Liddell Hart'ın, antik çağlardan başlayarak modern döneme kadar uzanan geniş bir zaman periyodu içerisinde yaşanan savaşlar üzerine yaptığı incelemelerden çıkardığı dersler sonucunda oluşturulmuştur (Hart, 2015, s. 30).

Dolaylı Tutum yaklaşımının temellerini Liddell Hart'ın Birinci Dünya Savaşı tecrübelerinde (Mason, 1970, s. 37) ve bu tecrübelerin yaşanmasından sorumlu tuttuğu ünlü Alman general ve stratejist Carl von Clausewitz'in savaş teorisine yönelik bir alternatif geliştirme çabalarında bulabilmek mümkündür. Zira; Clausewitz'in, savaşı, politikanın başka araçlarla devamı olarak gören; savaşı, muhatabımıza fikirlerimizi kabul ettirmek için güç uygulama eylemi olarak tanımlayan; savaşın hedefini düşmanın askeri gücünün imha edilerek savaşamaz hale getirilmesi olarak belirleyen; bu amacın sadece muharebeler vasıtasıyla elde edilebileceğini iddia eden ve savaşta askeri gücün merhamete yer verilmeden ve öldürmekten çekinilmeden sınırsız bir şekilde kullanılması gerektiğini savunan öğretileri (Clausewitz, 2018, s. 29-57) hem Liddell Hart'ın savaş kavramına ilişkin fikirlerinin meydana gelmesinde önemli bir paya sahip olmuş (Pekşen, 2021, s. 320-321) hem de 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte başta Alman ordusu olmak üzere Avrupalı asker ve devlet adamları üzerinde büyük bir etki oluşturmuştur (Hart, 1933, s. 118).

Clausewitz'in Avrupalı sivil ve askeri liderlerde yaratmış olduğu bu etki, Birinci Dünya Savaşı'nda topyekûn savaş kavramı ile kendisini göstermiştir. Savaşın, politikanın başka araçlarla devamı olarak görülmesi, devletlerin bütün kaynaklarının siyasi gücün elinden alınıp askeri gücün emrine tahsis edilmesine yol açarak siyasetin, askeri gücün emrine girmesine ve savaşın siyasi amacının unutularak sadece askeri amacına odaklanılmasına sebep olmuştur. Muharebeyi kazanabilmek için eldeki askeri kuvvetin düşmana karşı, ölmekten ve öldürmekten korkmadan, hesapsızca ve sınırsızca kullanılması gerektiği yönündeki inanç Fransa ve Almanya gibi asırlardır birbirleri ile savaşan devletlerin birbirlerine daha da cüretkarca saldırmasına yol açmış ve ülkeler

arasındaki sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Savaşın politik hedefinin yalnızca muharebeler vasıtasıyla elde edilebileceğine duyulan inanç ise savaş sırasında siyasi, ekonomik ve moral güç gibi politikanın diğer unsurlarının göz ardı edilerek askeri güç ve muharebenin eldeki tek araç olarak ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Diğer güç unsurlarının göz ardı edilerek askeri gücün ve muharebenin öne çıkarılması, savaşan taraflar üzerinde, zafere ulaşabilmek için eldeki tek aracın savaş alanındaki muharebeleri kazanmak olduğu izlenimi yaratmıştır. Bunun sonucu olarak da savaşan taraflar, henüz ilk dönemlerinde çıkmaza giren savaşları kazanabilmek için değişen durumlara ayak uydurarak, politikanın diğer araçlarına başvurmak yerine daha kapsamlı, daha geniş çaplı muharebelere girişebilmek için gerekli motivasyonu elde etmişlerdir (Hart, 2015, s. 473-478). Savaşan devletler, sonuç olarak, Clausewitz'in "*fiziksel kuvveti acımadan, kan dökmekten çekinmeden kullanan taraf-düşman da aynı şeyi yapmazsa- üstünlük sağlar*" (Clausewitz, 2018, s. 30) sözünü doğrularcasına kapsamı ve şiddeti sürekli artan sonuçsuz muharebelerde birbirlerini tüketmişlerdir (Hart, 2015, s. 478).

Birinci Dünya Savaşı, büyük insani ve mali kayıplar yaratmış, galip devletleri de mağlup olan devletlerle beraber çöküşün eşiğine getirmiş, ancak, bütün bunlara rağmen gerçek bir barışın ortaya çıkmasını da sağlayamamıştır. Dört yıl süren ve büyük kayıplara yol açan savaşın ardından ortaya çıkan bu sonuç, savaşın "*daha iyi bir barış durumuna ulaşmak*" amacıyla yapılması gerektiğine inanan ve bu sebepten dolayı da savaşın "*istek duyulan şekilde bir barışa ulaşmayı daima göz önünde bulundurmak suretiyle*" yönetilmesi gerektiğini savunan Liddell Hart'ı (Hart, 2015, s. 470) "*korku, açgözlülük ve şöhret kazanma hırsı uğruna*" yaşandığını ifade ettiği (Hart, 1972, s. 1) savaşın amacını ve idare edilme yöntemlerini sorgulamaya ve yeni alternatifler aramaya sürüklemiştir (Mason, 1970, s. 37).

Bu kapsamda, büyük önem verdiği ve askeri eğitimin temellerinden birisi olarak gördüğü askeri tarihe yönelen Liddell Hart, Britannica Ansiklopedisi'nin askeri tarih yazarlığı görevini üstlendiği dönemde antik çağlardan Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen geniş bir zaman aralığında meydana gelen ve Avrupa tarihine etki eden belli başlı 30 kadar savaşı ve bu savaşların içerisinde cereyan etmiş 280'den fazla muharebeyi inceleme fırsatı bulmuş (Hart, 2015, s. 217) ve buradan çıkaracağı dersler ile günümüze uygun bir strateji inşa etmeye koyulmuştur (Mason, 1970, s. 37) .

Hart, çalışmaları sırasında muharebeleri kazanan tarafların genellikle iki tip stratejiden birini kullanarak sonuca ulaştıklarını fark etmiştir. Bu stratejilerden ilki, önce

göstermelik bir taarruz ile düşmanı muharebeye zorlamak, ardından geri çekilerek kendisine yöneltilmiş taarruzu kırmak için öne çıkmış olan düşmanı kuşatmak şeklinde uygulanmıştır. Bu strateji sayesinde düşman kuşatılarak umutsuz bir duruma sokulmakta ve imha edilmemek için savaş alanından çekilmek zorunda bırakılmaktadır. Diğer tip strateji ise öncelikle baskın özellikli bir taarruz ile düşmanı şaşırtarak dengesini bozmak, sonra da düzensiz bir biçimde bu taarruza karşılık vermeye çalışan düşmanı taktik savunma yaparak mağlup etmek şeklinde uygulanmıştır. İki farklı stratejik yaklaşımda dikkati çeken en önemli hususlar düşmanın mağlup edilmeden önce daima moral yönden etki altına alınması ve baskın şeklindeki bir taarruza karşılık vermek zorunda bırakılmasıdır (Hart, 2015, s. 220). Liddell Hart, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "*Uygulanan tutum, bunu karşılamak zorunda olan düşmanı hazırlıksız yakalamayı sağlamak üzere dolaylı bir nitelik taşımadıkça, çağlar boyu süregelen savaşlarda kesin sonuçlara ulaşmak pek az mümkün olmuştur.*" (Hart, 2015, s. 30). Bu incelemeler sırasında elde edilen diğer sonuçları ise aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Liderler savaşı bir araç olarak kullanmalı; savaş sonrası durumun nasıl olabileceğini, savaştan elde edilecek zaferin ne şekilde değerlendirileceğini ve ele geçirilecek bölgelerde savaş sonrasında nasıl bir politika izleneceğini savaş öncesinde hesaplamalıdırlar (Hart, 2015, s. 49-54).
- Harp alanındaki teknik, taktik ve stratejik gelişmeler yakından takip edilmeli ve bu gelişmeleri muharebe sahasında tatbik edebilmek için gerekli tedbirler alınmalıdır (Hart, 2015, s. 77).
- Savaş öncesinde düşmanın siyasi, ekonomik ve psikolojik güç kaynakları etki altına alınarak zayıflatılmalı ve bu suretle düşmanın muharebeye fiziksel ve psikolojik olarak hazırlanabilmesi engellenmelidir (Hart, 2015, s. 38-46).
- Savaş sırasında düşmana karşı üstün bir duruma geçebilmek için düşmanın, ulaştırma ve ikmal hatları etki altına alınarak düşmanın harekât alanında etkin bir güç ortaya koyabilmesi ve bu gücü idame ettirebilmesi engellenmelidir (Hart, 2015, s. 33-37).

- Savaş sırasında düşman ile gereksiz yere muharebeye girmekten kaçınılmalıdır. Bunun yerine, bir yandan düşmanın lider kadrosu etki altına alınarak verimli düşünebilmesi ve doğru kararlar verebilmesi engellenmeli diğer yandan da stratejik taarruzlar icra edilerek düşman fiziksel ve psikolojik olarak zayıflatılmalıdır (Hart, 2015, s. 55-70).
- Kuvvetlerin ekonomik kullanımına dikkat edilmeli, eldeki kısıtlı kaynaklar sonuçsuz taarruzlarda boş yere heba edilmemelidir (Hart, 2015, s. 76).
- Böylelikle muharebe sahasının şekillendirilmesinin ardından manevra üstünlüğü elde edilerek inisiyatif kazanılmalı; sürat ve sürpriz etkisi kullanılarak düşman hazırlıksız yakalanmaya çalışılmalı; düşmanın kuvvetleri bölünerek özerk hareket etmek zorunda kalan parçalar imha edilmelidir. Ancak, burada mutlaka göz önünde bulundurulması gerekilen husus düşmana karşı gerektiği kadar kuvvet kullanmak ve onu ölümüne savaşacak kadar umutsuz bir duruma sokmamaktır. Bu sayede zayıflayan, savaşma azim ve iradesi kırılan düşman, kendisine bırakılacak kaçış yolunu kullanarak geri çekilmek zorunda kalacaktır (Hart, 2015, s. 75-95).

Çalışmaları sırasında Liddell Hart'ın fikirlerini etkileyen bir başka unsur ise Sun Tzu (Danchev, 1999), William T. Sherman, Hugh Trenchard, John F. Fuller ve Thomas E. Lawrence gibi stratejist ve askerlerin fikirleri olmuştur (Swain, 1990, s. 36). Sun Tzu, savaşların aldatmaca ve şaşırtmacaya dayandığı; düşmana, ummadığı anlarda ve noktalarda saldırmak gerektiği; stratejinin mükemmelliğinin muharebeyi kazandırmasında değil de muharebeye ihtiyaç duymadan düşmanı yenilgiye uğratmayı mümkün kılmasında yattığı şeklindeki fikirleriyle (Tzu, 2008, s. 55-60) Dolaylı Tutum yaklaşımının temellerini oluşturmuştur (Danchev, 1999, s. 43). General Sherman, Amerikan iç savaşı sırasında uyguladığı strateji ve taktikler ile Liddell Hart'a kuvvet tasarrufu, düşmanın ikmal ve ulaştırma rotalarının etki altına alınarak moral gücünün zayıflatılması, alternatif hedefleri olan bir strateji belirlenmesi, düşmanın esas muharebe gücü ile mümkün olduğunca çatışmaya girmeksizin manevra ve şaşırtmacalarla düşmanı dengesiz bir duruma sokarak sonuca ulaşılması (Hart, 2015, s. 203-210) gibi ilkeleri öğretmiştir (Swain, 1990, s. 43). Trenchard ve Fuller ise Liddell Hart'ın hava gücü ve zırhlı birliklerin kullanımı hakkındaki fikirlerinin gelişiminde etkileri olmuştur.

Liddell Hart, bu sonuçlar ışığında, askeri gücün daha akıllıca, daha verimli ve daha ekonomik kullanılmasına yönelik yeni bir stratejik konsept inşa etmiştir. "*Dolaylı*

Tutum" olarak adlandırdığı bu yaklaşım, bir düşmanı mağlup edebilmek için düşmanın esas kuvvetleriyle doğrudan muharebeye girmek yerine manevra ve baskın unsurlarını kullanarak düşmanın gerilerine sızmayı; düşman gerisinde tespit edilecek zayıf noktalara düzenlenecek taarruzlarla düşmanı hem psikolojik hem de fiziksel yönden dengesiz bir konuma sokmayı ve böylece büyük çaplı bir muharebeye girişmeden düşman ordusunun savaşma azim ve iradesinin kırmayı amaçlayan bir stratejik yaklaşımdır (Hart, 2015, s. 443-498). Bununla birlikte, teorinin kapsamı savaşın nasıl icra edileceği ile sınırlı da değildir. Zira, Liddell Hart, bu yaklaşım kapsamında savaş olgusunun nasıl ele alınması gerektiğinden başlayarak savaşın sonundaki barış dönemini de kapsayacak bir dizi tez üretmiştir.

2.1.1. Milli Hedef ve Askeri Amaç

Savaşın, politikanın başka araçlarla devamı olarak görülmesi (Clausewitz, 2018, s. 45), Avrupalı devlet adamları ve askerler tarafından askeri güç kullanımı ile politikanın eşit iki kavram gibi algılanmasına yol açmış; devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde savaşa kolayca dönüşebilen tutumlar takınmalarıyla sonuçlanmıştır (Hart, 1933, s. 120).

Liddell Hart, Clausewitz'in savaş teorisinin yaratmış olduğu bu olumsuz durumu ortadan kaldırabilmek için ülkelerin politik hedeflerini askeri hedeflerinden keskin çizgilerle ayırmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda; "*milli hedef*" kavramını ülkelerin, siyaset vasıtası ile elde etmek istedikleri politik sonucu olarak; "*askeri amaç*" kavramını ise siyasetin, milli hedefe ulaşmak için yürüdüğü yolda kullandığı araçlardan birisi olarak tanımlamıştır (Hart, 2015, s. 469).

Hart'a göre askeri amaç asla muharebe sahasında düşmanın askeri gücünü imha ederek zafer kazanmaya çalışmak olmamalıdır. Çünkü sonuçları Birinci Dünya Savaşı'nda tecrübe edilen bu tutum, savaşan tarafların, savaş sonrası dönemi önemsemeden sadece savaşın kendisine odaklanmasına yol açmaktadır. Düşmanın silahlı güçlerinin muharebe sahasında imha edilmesi gerektiğine ve bu amaç için de sınırsız güç kullanılabileceğine dair inanç tarafların muharebe sahasında kıyasıya bir mücadeleye tutuşmalarına ve diğer tarafın askeri gücünü imha edebilmek adına tükenme noktasına gelene kadar birbirlerine taarruz etmelerine sebep olmuştur (Hart, 2015, s. 469-476). Liddell Hart, bu tür trajedilerin tekrarlanmaması için askeri amacın bir savaşın sadece sonucuna odaklanarak değil, savaş sonrası dönem de göz önünde bulundurularak belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu maksatla da askeri amacın,

düşmanın silahlı gücünün imhası değil askeri gücün arzu edilen barış durumuna ulaşmayı mümkün kılabilecek şekilde kullanımı olarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

2.1.2. Strateji – Yüksek Strateji

Liddell Hart, savaş dönemlerinde askeri gücün siyaseti etkisi altına almaması için "*milli hedef*" ve "*askeri amaç*" arasındaki ayrımı belirleyip askeri amacın, milli hedefe ulaşmak için kullanılabilecek araçlardan birisi olduğunu vurguladıktan sonra benzer bir yaklaşımı strateji kavramı için de geliştirmiştir.

Clausewitz'in, savaşın amacına ulaşabilmek için muharebeleri kullanma sanatı olarak tanımladığı strateji kavramını ele almış ve bu tanımı bir yandan savaşın yönetimini askeri gücün idaresine bıraktığı diğer yandan da savaş söz konusu olduğunda eldeki tek aracın muharebe olduğu izlenimi verdiği için sert bir biçimde eleştirmiştir.

Bu kapsamda, stratejinin sadece düşmanın silahlı gücünü yok etmeyi hedefleyen basit bir kavram olamayacağını iddia etmiş ve stratejiyi "*siyasal amaçlara ulaşmak için askeri imkanların dağıtılması ve kullanılması sanatı"* olarak tanımlamıştır (Hart, 2015, s. 447).

Strateji kavramına dair bu tanımda dikkat çeken iki husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki stratejinin kapsamının, savaş planları hazırlamak ve bu planlar kapsamında muharebeleri belirlemekten (Clausewitz, 2018, s. 163) çıkarılıp askeri gücün, siyasi iktidarın belirlemiş olduğu askeri amacı elde etmek için sevk ve idare etme ile kısıtlanmasıdır. Bu sayede, siyaset, stratejinin üzerinde konumlandırılarak savaş dönemlerinde askeri gücün siyaseti esir alarak askeri zafer elde edebilmek uğruna ülkenin tüm kaynaklarını kendisine yönlendirmesi engellenmeye çalışılmıştır. Stratejinin, siyasetin altında konumlandırılmış olmasının yarattığı bir diğer sonuç ise savaş dönemlerinde politik bir hedefe ulaşmak için askeri gücün eldeki tek araç olmadığı; politik hedefin elde edilebilmesi için askeri güç kaynaklarının yanı sıra siyasi, ekonomik veya moral güç unsurlarından da faydalanabileceğinin ortaya konulmuş olmasıdır. Böylece savaş başladığında savaşın politik amacının unutulup askeri amacına – "*düşman silahlı güçlerinin muharebe sahasında imha edilmesi*" – odaklanılması ve bu sebepten dolayı askeri gücün öne çıkarak eldeki diğer güç kaynaklarının görmezden gelinmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Liddell Hart'ın strateji tanımında dikkati çeken diğer husus ise askeri gücün muharebede kullanılmasının yanı sıra düşman

karşısındaki manevralarının yarattığı etkiye yapılan vurgudur. Böylece herhangi bir düşmandan gelen askeri bir tehdidin bertaraf edilebilmesi veya caydırılabilmesi için muharebe yerine stratejik manevralara başvurularak düşmanın savaşı kazanmak konusunda ümitsiz bir duruma sokulması ve mümkün olduğunca kansız bir biçimde boyun eğdirilmesi amaçlanmaktadır (Hart, 2015, s. 443-447).

Yüksek strateji ise stratejinin bir üst seviyesi olup, savaşın yönetimini icra eden milli politika ile aynı seviyede bulunur. Yüksek stratejinin amacı, siyasi hedeflerin elde edilebilmesi için savaşın eş güdüm içerisinde yönetilmesidir. Bu faaliyet, siyasi, askeri, ekonomik güç gibi milli güç unsurlarının hesaplanmasını, yetersiz olan milli güç unsurlarının geliştirilmesini, askeri ve endüstriyel faaliyetlerin eşgüdüm içinde yürütülmesini ve bütün bunların sinerji yaratacak şekilde bütünleştirilmesini kapsamaktadır. Yüksek stratejinin bundan başka bir amacı ise savaşın ardından gelecek barış dönemini de göz önünde bulundurmak ve milli güç unsurlarını, savaş sırasında, gelecekteki barış döneminde emniyet ve refahı tehlikeye atmayacak şekilde kullanılmasını sağlamaktır (Hart, 2015, s. 447-448).

2.1.2.1. Stratejinin Uygulanması

Dolaylı Tutum, askeri gücün kullanımı konusunda stratejiye temel bir amaç tayin etmektedir: Savaşı, ardından gelecek barış dönemini de göz önünde bulundurarak yürütmek ve bu maksatla mümkün olan en az zayiat ile sonuca ulaşmak (Hart, 2015, s. 449-452) .

Yaklaşım, stratejinin bu hedefine ulaşabilmesi için manevra ve baskın unsurlarına büyük önem vermektedir. Çünkü bu iki unsur; kuvvetimizi, etkili bir güç oluşturacak biçimde dağıtabilmeyi ve gerektiğinde sinerji oluşturacak biçimde hareket ettirebilmeyi; düşmanın esas kuvvetlerine çatmadan onun zayıf taraflarını tespit edebilmeyi ve bu kabiliyetler sayesinde tespit edilebilen zayıf hedeflere aynı anda veya çok kısa bir zaman dilimi içerisinde taarruz edebilmeyi mümkün kılmaktadır.

Manevra ve baskın unsurlarının getirmiş olduğu bu kabiliyetler, düşman ordusunu, bir veya birden fazla cephesine, aniden ve farklı yönlerden gelen tehditleri bertaraf edebilmek için sürekli olarak cephe değişikliği yapmaya ya da kuvvetlerini bölmeye zorlayacaktır. Dikkatini kendisine yönelen tehditleri bertaraf etmeye yönelten düşman ordusu böylece savaş alanındaki inisiyatifi kaybedecek ve güçlerini savaş alanına düzensiz bir şekilde yaymak zorunda kalacaktır. Düşman üzerinde fiziksel

denge bozukluğu yaratan bu durum, düşman ordusu üzerindeki baskının yeteri kadar devam ettirilmesi halinde bir süre sonra psikolojik sonuçlar üretecek ve düşman silahlı kuvvetlerinin bir kuşatılmışlık hissi yaşamasıyla sonuçlanacaktır. Dolaylı Tutum yaklaşımı, bu safhada, düşmana karşı onu ölümüne savaşmaya zorlayacak kadar şiddet kullanılmadığı ve geri çekilebileceği bir açık kapı bırakıldığı takdirde düşmanın ciddi bir muharebeye teşebbüs etmeden geri çekileceğini ve stratejinin hedefine ulaşmasının mümkün olacağını savunmaktadır (Hart, 2015, s. 452-462).

Dolaylı Tutum yaklaşımına göre stratejinin amacına ulaşabilmesi için ilk aşama, eldeki kuvvetlerin, muharebe sahasında uygun bir biçimde dağıtılmasıdır. Böylece, hem eldeki kuvvetlerin düşman ateşinden korunabilmeleri hem de gerektiğinde düşmana karşı etkili bir güç ortaya koyabilmeleri mümkün olacaktır. Ardından, düşman ordusunun esas muharebe gücü meşgul edilirken manevra ve baskın unsurları kullanılarak bu gücün yan ve gerilerine sızmak hedeflenmelidir. Bundaki maksat ise eldeki kuvvetin düşmanın daha dayanıklı ve korunaklı olan esas kuvvetine değil de komuta-kontrol merkezleri, ulaştırma ve ikmal yolları gibi esas kuvvetin ayakta durabilmesini ve organize bir biçimde hareket edebilmesini mümkün kılan daha zayıf taraflarına yöneltilmesidir. Böylece, düşman ordusunun beyni ve sinir sistemi olarak tanımlanabilecek komuta kademesi muhabere gücünün etkisiz hale getirilmesi veya baskı altına alınması mümkün olacaktır. Komuta merkezinden bilgi akışının kesilmesi veya sekteye uğraması, düşmanın esas muharebe gücünün muharebe sahasının bütününde durumsal farkındalığını korumasını ve organize bir biçimde hareket edebilmesini engelleyecektir. Böylece düşman ordusu bir bütün halinde değil de parçalar halinde hareket etmek zorunda kalacak ve muharebe sahasındaki inisiyatifi kaybedecektir. Düşman ordusunun yan ve gerilerine sızmayı başaran askeri birlikler, ikinci aşamada ifade edilen hedeflere uygun olarak, düşmanın muhabere edebilmesini sağlayan komuta-kontrol merkezleri, ulaştırma ve ikmal yollarını ve düşmanda tuzağa düşürülmüşlük hissi yaratacak şekilde geri çekilme güzergahlarını baskı altına almalıdır. Son safhada, komuta kademesi ve ikmal kaynakları ile bağları kesilen veya sekteye uğrayan, geri çekilmek için kullanacağı güzergahlarda düşmanının varlığı ile tedirgin olan düşman ordusu ya içine düştüğü kuşatılmışlık durumu karşısında imha olmamak için geri çekilmek durumunda kalacak veya önceliğini bu bağlantıları tekrar tesis etmeye vererek dengesinin bozulmasına yol açacaktır. Liddell Hart ancak bu durumdaki bir düşmana karşı muharebeyi uygun görmektedir. Çünkü, yalnızca bu durumdaki bir

düşman etkili bir direniş göstermeyecek ve savaşmaktan vazgeçecektir (Hart, 2015, s. 452-462) .

2.1.3. 21. Yüzyılda Dolaylı Tutum Kavramına Bakış

Dolaylı Tutum, devletlerarası güç rekabetinde askeri gücün daha akılcı, daha ekonomik ve daha verimli bir biçimde kullanılmasını sağlayabilmek iddiasıyla ortaya çıkmış bir savaş doktrinidir (Mason, 1970, s. 38). Ancak, sahip olduğu felsefi altyapı sayesinde 21.yüzyılın karmaşık uluslararası ilişkiler ağında devletlere ve devlet dışı aktörlere politik hedeflerine ulaşabilmeleri için rehberlik etmesi mümkün görünmektedir.

Dolaylı Tutum yaklaşımının 21. yüzyıldaki uygulamaları incelenecek olursa yaklaşımın başlangıç noktası sayılabilecek milli amaç ve askeri hedef arasında kesin bir ayrım yapılması hususunun 21. yüzyıl demokrasilerinde de üzerinde hassasiyetle durulan konulardan birisi haline geldiği görülecektir. Örneğin, ABD Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan müşterek harekât doktrini, askeri stratejinin nasıl uygulanacağını belirleyen müşterek harekât planlama faaliyetinin milli stratejik hedeflerin belirlenmesiyle başlayacağını ifade etmektedir (US DoD, 2020, s. I-1). İngiliz Savunma Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu müşterek harekât doktrini ise ülkedeki Ulusal Güvenlik Konseyi'nin milli stratejik hedefleri ve bu hedeflere ulaşabilmek için izleyeceği politikayı belirlediğini; belirlenen politikanın da milli hedefleri elde etmeye yarayacak bir yüksek strateji –milli strateji- tarafından yürütüldüğünü ifade etmektedir. Doktrine göre askeri güç, diğer güç kaynaklarıyla birlikte bu milli strateji esaslarına göre kullanılmaktadır (UK MoD, 2014, s. 3-7). Günümüzde, Clausewitz'in "Savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır (Clausewitz, 2018, s. 45)." şeklindeki deyişi hala geçerliliğini koruyor olsa da demokratik politika yapım süreçleri gereği milli amaçların ya da güncel tabir ile milli stratejik hedeflerin askeri hedeflerden ayrılmış olması devletlerin uluslararası politikada karşılaştıkları sorunları sadece askeri güce dayanarak çözmeye kalkmalarına engel olmuştur. Bu kapsamda, askeri güç, diplomatik ve ekonomik güç kaynaklarıyla beraber kullanılmakta ve hangi amaçla kullanılacağına milli strateji -yüksek strateji- çerçevesinde karar verilmektedir.

Dolaylı Tutum yaklaşımının milli hedeflere ulaşmayı sağlayan yüksek strateji -politika- seviyesindeki uygulamaları incelendiğinde ise nükleer silahların varlığının bu seviyedeki uygulamalarda önemli bir etki yarattığı görülecektir. Çünkü, nükleer

silahların İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkmasının ardından devletler, bu silahların caydırıcı nitelikleri sebebiyle Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı örneklerinde olduğu gibi birbirlerine karşı doğrudan bir mücadeleye girmekten çekinmişler ve dolaylı bir mücadele politikası izlemeye başlamışlardır (Hart, 2015, s. 15). Bu kapsamda, Yüksek Strateji'nin ilkeleri ile pek de uyuşmayan bir politika izleyerek aralarındaki rekabette üstün konuma geçebilmek için muhasım ülkelerde veya müttefiklerinde bulunan isyan hareketlerini desteklemişler ve gerilla savaşları yürütülmesine önayak olmuşlardır. Fakat, muhasım devleti siyasi, ekonomik, askeri ve psikolojik yönlerden baskı altına alarak zayıflatmayı hedefleyen bu politika isyan hareketleri ve gerilla savaşlarının yürütüldüğü bölgeler için pek de olumlu sonuçlar doğurmamıştır (Gürcan, 2012, s. 97). Liddell Hart, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Arap yarımadasında izlediği politikaların sonuçlarından yola çıkarak isyan ve gerilla savaşlarını teşvik etme politikalarının yanlışlığına dikkat çekmiş; isyan hareketlerinin ve gerilla savaşlarının desteklenmesinin muhasım devlet kadar mücadelenin yürütüldüğü bölgeye de büyük zararlar vereceğini savunmuştur. Liddell Hart'a göre ortaya çıkan tahribat sonraki dönemlerde bir yandan bölgenin kalkınmasına engel olurken diğer yandan da bölge halkını isyan ve gerilla savaşlarını desteklemeye iten sosyal ve ekonomik mekanizmaları kalıcı hale getirmektedir. Ayrıca, isyan ve gerilla savaşları sırasında doğal olarak gelişen otorite ve düzene karşı başkaldırı kültürü sebebiyle ilerleyen dönemlerde sağlıklı bir toplum düzeni kurmak mümkün olmamaktadır (Hart, 2015, s. 508-512).

Günümüz küresel güvenlik ortamı Liddell Hart'ın haklılığını ortaya çıkarmıştır. Orta ve Batı Afrika, Ortadoğu, Orta Amerika, Güneydoğu Asya gibi Soğuk Savaş dönemi süper güçlerinin rekabet alanı olan birçok bölgede bugün bile istikrarsızlıklar, iç savaşlar, sosyal ve ekonomik sıkıntılar devam etmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca karşı tarafı siyasi, ekonomik ve askeri olarak yıpratabilmek için desteklenen isyan hareketleri ve gerilla savaşları sonucunda birçok ülke çökme aşamasına gelmiş, terör ve iç savaşlarla anılır olmuşlardır. Bu bölgelerde faaliyet gösteren silahlı gruplar küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin yarattığı imkanlarla uluslararası aktörler haline gelmişler ve etki alanlarını doğdukları bölgelerin ötesine taşımaya başlamışlardır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Yüksek Strateji -politika- seviyesinde yapılan hataların olumsuz sonuçlarına rağmen benzer hatalar 21. yüzyılda da sürdürülmektedir. Günümüz dünyasında devletler, kendilerine tehdit olarak gördükleri ama ortaya çıkabilecek riskler sebebiyle doğrudan mücadele etmek istemedikleri büyük güçlere

karşı terör örgütleri, isyancı gruplar gibi devlet dışı aktörleri kullanarak sonuç elde etmeye çalışmaktadırlar. Vekâlet savaşları olarak adlandırılan bu olguya devletlerarasındaki konvansiyonel güç eşitsizliğinin yol açtığı; özellikle ABD'nin sahip olduğu muazzam askeri kapasitenin, bu ülkeyi kendilerine tehdit olarak gören diğer devletleri bu tür politikalar izlemeye yönelttiği ifade edilmektedir (Gürcan, 2012, s. 73-74).

Soğuk Savaş'ın ardından dünyanın tek süper gücü olarak kalan ve hegemonyasını korumaya çalışan ABD, önceleri dünyanın dört bir yanına yayılmış varlığına ve müttefiklerine karşı yöneltilen, 11 Eylül 2001 tarihinde ise doğrudan anavatanına sıçrayan asimetrik tehdide karşı sahip olduğu büyük askeri gücü kullanarak doğrudan bir mücadeleye girişmiştir. Ancak, Irak ve Afganistan tecrübeleri sonucunda bu politikanın çok maliyetli olduğunu ortaya çıkması ABD'yi çıkarlarına yönelen asimetrik tehditlerle mücadelede yeni bir politika -Yüksek Strateji- arayışına itmiştir (US DoD, 2006, s. 9-11). Bu kapsamda; tehdit oluşturan devlet veya devlet dışı aktörlerin doğrudan hedef alınarak etkisiz hale getirilmesi yerine bu aktörün savaşabilmesini mümkün kılan unsurların hedef alınmasını öngören yeni bir politika geliştirilmiştir. Bu politikanın başarıya ulaşması için bir yandan tehdidi oluşturan devlet veya devlet dışı aktörün bulunduğu bölgedeki halktan, diğer gruplardan ve devletlerden tecrit edilerek yalnız bırakılması diğer yandan da bölgede çatışma yaratan etmenlerin ele alınarak ortadan kaldırılması gerekmektedir (US DoD, 2010, s. 33). Dönemin ABD Savunma Bakanı Robert Gates, bu yeni politikayı "*Başarı, irademizi iradesini diğerlerine dayatabilmekten çok, arkadaşlarımızın, düşmanlarımızın ve en önemlisi de düşmanlarız ile arkadaşlarımız arasındaki insanların davranışlarını şekillendirmenin sonucunda gelecektir*." sözleriyle ifade etmiştir (Small Wars Journal, 2007). Bu yeni politikasını uygulayabilmek için bölgesel müttefiklere ihtiyaç duyan. ABD, tehditlerin ortaya çıktığı bölgelerdeki devlet veya devlet dışı aktörlerle ittifak kurma yoluna gitmiştir. Bu aktörler, ABD tarafından sağlanan askeri, ekonomik ve sosyal yardımlar aracılığı ile bir yandan tehditlerle mücadele ederken diğer yandan da çatışmalara sebep olan etmenleri ele alıp onları ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar (US DoD, 2010, s. 34).

Öte yandan, ABD'nin Dolaylı Tutum yaklaşımı adı altında bölgesel ittifaklar kurması ve mücadelenin yükünü bu müttefiklerine yüklemesine yönelik birtakım eleştiriler de olmuştur. Bunlardan en önemlisi Brimley ve Singh'in 2008 yılında yazdıkları ve ABD'nin bu yeni politikasının yaratabileceği risklere değindikleri "Stumbling into the Future? The Indirect Approach and American Strategy" isimli

makalede ele aldıkları hususlardır. Brimley ve Singh'e göre ABD'nin bu yeni politikası kapsamında karşıt cepheyi sürekli genişletmesi ve dünyanın birçok noktasında askeri operasyonlara öncülük etmesi, ABD'nin düşmanları tarafından yeni bir emperyalizm dalgası olarak sunulması riski taşımaktadır. Brimley ve Singh tarafından eleştirilen bir başka husus ise bu politika kapsamında mücadelenin esas muharebe yükünün bölgesel müttefiklere bırakılmasıdır. Zira, bu durum sahada savunma kabiliyeti oldukça kısıtlı küçük birliklerin kullanılmasına yol açmaktadır. Savunma kabiliyeti oldukça düşük olan birlikler veya onlara eşlik eden sivil görevlilerin tehlikeye düşmeleri ise ABD iç politikasında sorunlar yaratma ve daha büyük bir savaşın fitilini ateşleme riski taşımaktadır. Brimley ve Singh'in eleştirdiği bir diğer konu ise kullanılan yöntemler sebebiyle oldukça uzun soluklu bir mücadele gerektiren bu yeni politikanın ABD'li yetkililerin sürekli desteğine ihtiyaç duymasıdır. Brimley ve Singh, bu ihtiyacın iç politik sorunlardan ötürü zayıflaması ve bunun sonucunda müttefiklerin yalnız bırakılmasının yol açabileceği risklere dikkat çekerek bu durumun mücadele sürecini kısa süre içerisinde başa döndüreceğini ve ABD'ye olan güveni de ortadan kaldıracağını ifade etmektedirler. Ayrıca, ABD'li yetkililerin süreçlere sürekli müdahil olmalarının ve yerel aktörlere çokça inisiyatif bırakmamalarının ise ayrı bir risk faktörü olduğu savunulmaktadır. Brimley ve Singh'in çalışmalarında değindikleri son husus ise ABD'nin ortak bir tehdit karşısında kurduğu ittifakların ve desteklediği bölgesel aktörlerin belirli bir zaman sonra elde ettikleri gücü ve meşruiyeti ABD'ye karşı kullanma ihtimali olmuştur (Brimley & Singh, 2008, s. 328-330).

Brimley ve Singh'in ABD özelinde yaptıkları ancak, benzer politika izlemek isteyen diğer ülkeler için de geçerli olabilecek bu riskler aradan geçen süreçte gerçekleşmiş ve ABD ne kendisine yönelen tehditleri bertaraf etmede ne de bu bölgelerdeki halk kitlelerini etkilemede başarılı olabilmiştir. Çünkü, aradan geçen zaman içinde tehditlerin artması, birçok bölgede girişilen angajmanların yarattığı insani ve mali kayıplar ve bu politikanın izlenmesine yönelik siyasal destekte meydan gelen çalkantılar ABD cephesinde sorunu en kısa sürede ve en kolay yoldan çözebilme isteği yaratmıştır. Sorunları kısa ve kolay bir biçimde halledebilme gereksinimi ise ilgi odağının sonuçlardan araçlara kaymasına yol açmış ve gelinen noktada ABD'nin Dolaylı Tutum yaklaşımı çerçevesinde uygulamış olduğu politikası, tehditlere karşı doğrudan veya askeri malzeme yardımı ve eğitimi sağlamış olduğu müttefikleri vasıtasıyla müdahale etmek seviyesine indirgenmiştir (Livieratos, 2021, s. 2-3).

Dolaylı Tutum yaklaşımının askeri gücün konuşlandırılması ve kullanılmasını kapsayan stratejik ilkelerinin uygulamaları incelendiğinde bu ilkelerin günümüz askeri planlayıcıları tarafından sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Çünkü, günümüzde hukukun üstünlüğü, insan hayatının kutsallığı, siyasi katılım gibi ilkeleri benimseyen; sosyal refahın arttırılmasına odaklanan toplumlarda savaşlar ve bu savaşların yaratacağı mali ve insani kayıplar büyük tepkiler doğurmaktadır. Bu tür toplum yapısına sahip devletler, askeri güçlerini koruyabilmek amacıyla yüksek teknolojili silahlarla donatılmış profesyonel bir askeri güce ve bu askeri gücü en etkili ve en az maliyetli bir şekilde kullanacak stratejilere ihtiyaç duymaktadırlar (Münkler, 2003, s. 9-12). Dolaylı Tutum yaklaşımı, stratejinin uygulanmasına dair sunduğu prensipler ile devletlere ihtiyaç duydukları bu çözümü en az maliyet ve riskle sunmaktadır.

Dolaylı Tutum yaklaşımı askeri gücün kullanımı sırasında ortaya çıkabilecek riskleri azaltmak ve en az zayiat ile sonuca ulaşabilmek için savaş teknolojilerindeki ilerlemelerin ve bunların muharebe sahasındaki doğru ve etkin bir biçimde kullanımına büyük önem vermektedir. Çünkü, teknolojinin yaratmış olduğu modern silah sistemleri orduların manevra kabiliyetlerini arttırmakta ve böylece düşmana en uygun yer ve zamanda taarruz edebilme imkânı yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Dolaylı Tutum yaklaşımının ortaya çıktığı 1920'li yılların başından günümüze kadar geçen sürede teknolojik gelişmelerden en büyük faydayı gören kuvvet hava gücü olmuştur. Hava gücü, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan jet çağından sonra büyük bir ilerleme kat etmiştir. Sahip olduğu sürat, menzil, esneklik, sürekli taarruz, stratejik ulaştırma gibi yetenekler sayesinde harp planlayıcılarına büyük kolaylıklar sağlamış ve harekâtlarda öncü rolü üstlenmiştir. Dolaylı Tutum savunucuları da hava gücünün bu özelliklerini Dolaylı Tutum stratejisinin prensipleri doğrultusunda kullanılabileceğini öngörmüşler ve bu yönde harekât konseptleri geliştirmişlerdir.

John Warden'in "Beş Halka Modeli" bu tür harekât konseptlerine güzel bir örnek oluşturmaktadır. Liddell Hart'ın sıkı bir takipçisi olan Warden'e göre hava gücünün, düşmanın muharebe gücü yerine bu gücün ayakta durabilmesini sağlayan sistemlerine yöneltilmesi istenilen sonucun daha kolay elde edilmesini sağlayacaktır (Chun, 2010, s. 312-313). Buna göre Warden, düşmanı, lider kadrosu, enerji altyapısı, ulaştırma altyapısı, halk ve askeri güç olmak üzere iç içe geçmiş 5 halkadan oluşan bir sistem olarak ele almakta ve askeri gücün hedefine ulaşabilmesi için bu halkaların en içten başlayarak etki altına alınmasını ve düşmanın hareketsiz hale getirilmesi savunmaktadır (Warden, 1995, s. 43). Warden, hava gücünün sahip olduğu sürat, esneklik gibi

özellikler sayesinde bu halkaların hepsine veya birkaçına aynı anda taarruz edebileceğini ve bu şekilde icra edilen paralel taarruzların düşmanı felç ederek karşı koyamaz hale getireceğini ifade etmektedir (Warden, 1995, s. 54). Öte yandan, en iç halkadan başlayarak bu hedeflere taarruz etmenin zorluğuna da değinen Warden, bazı durumlarda halkaların sadece birisinin hedef alınması gerektiğinde bile "Beş halka Modeli"nin o halkaya uygulanabileceğini belirtmektedir (Warden, 1995, s. 53-54).

Dolaylı Tutum yaklaşımının stratejik prensipleri çerçevesinde geliştirilmiş bir başka harekât konsepti ise "Etki Odaklı Harekât" konseptidir. Bu konsept, tıpkı Warden'in "Beş Halka Modeli" gibi, düşmanın kritik hedeflerine yöneltilecek paralel taarruzlarla düşmanı felç etmeyi ve mukabele kabiliyetini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Williams L. T., 2002, s. 134). Bu maksatla, öncelikle düşman üzerinde askeri amaca ulaşmayı mümkün etkiler yaratacak hedefler belirlenir. Bu hedeflerin belirlenmesi, düşman hakkında yeterli bilgi sahibi olunması ile mümkün olmaktadır. Bu bilgilerin toplanması da yine hava gücünün istihbarat, gözetleme ve keşif görevleriyle yerine getirmiş olduğu bir fonksiyondur. Hedeflerin belirlenmesinin ardından planlayıcılar bu hedeflere nasıl taarruz edileceğine yönelik planları hazırlarlar. Son olarak, komutan kendisine sunulan planlar arasından seçim yapar ve düşman üzerinde istenen etki yaratılmaya çalışılır (Williams L. T., 2002, s. 136-141). Düşman üzerinde istenen etkinin yaratıp yaratılmadığı sürekli olarak kontrol edilmelidir. "Etki Odaklı Harekât"ın başarısı düşman üzerinde oluşturulan etkinin sürekli kontrol edilmesine ve yaratılan etkinin başka yan etkilere yol açıp açmadığının değerlendirilmesine bağlıdır. Zira, yapılan taarruzlar istenilen etkiyi oluşturmadığı durumlarda yeni bir hedef listesi hazırlamak gerekebileceği gibi düşman üzerinde etki oluşturmak için girişilen bir taarruzun dost unsurların harekâtını olumsuz etkilemesi de mümkün olmaktadır (Williams L. T., 2002, s. 136-141).

Dolaylı Tutum yaklaşımı tüm boyutlarıyla ele alındığında; gelişen teknolojinin yarattığı imkân ve kabiliyetler, savaş olgusunun yaşadığı değişimler, toplumların savaş olgusuna bakışında meydana gelen değişimler, siyasal, sosyal ve ekonomik kaygılar sebebiyle devletlerin ve devlet dışı aktörlerin yürüttükleri mücadelelerde Dolaylı Tutum yaklaşımının daha fazla ön plana çıkacağı ve Liddell Hart'ın fikirlerinin 21. yüzyılda da geçerliliğini yitirmeyeceği görülmektedir.

2.2. Asimetrik Savaş

Asimetrik savaş, askeri kapasite bakımından üstün bir aktör ile zayıf bir veya birden fazla aktör arasında cereyan eden, konvansiyonel olmayan, nüfus merkezli bir savaş türü olarak tanımlanmaktadır (Buffaloe, 2006, s. 17).

Esasında bütün savaşlar düşmana karşı bir asimetri yaratılması ve bu asimetri sayesinde düşmana üstünlük kurulması prensibine dayanmaktadır. Muharebe sahasına sürülen orduların mevcudu, askerlerin niteliği, kullanılan taktik ve silahlar düşmana karşı üstünlük sağlayabilmek maksadını taşımaktadırlar. Düşman karşısında bu türden asimetrilerin yaratılamadığı savaşlar ise tıpkı Birinci Dünya Savaşı örneğinde görüleceği gibi çıkmaza girmekte ve savaşan tarafların bütün kaynaklarını tüketen kaotik ve yüksek ölümlü durumlara dönüşmektedirler (Buffaloe, 2006, s. 2-3).

Asimetrik savaş ise düşmanı imha etmek için düşmana üstünlük sağlamaya çalışmaktan çok daha öte bir kavramdır. Asimetrik savaş, askeri güç kullanılarak mağlup edilemeyecek bir düşmana karşı, askeri gücün yanı sıra sosyal, ekonomik ve psikolojik güç faktörlerini de kullanarak mücadele edebilmek maksadıyla oluşturulmuş bir savaş konseptidir. Askeri güç kullanılarak yenilmesi zor bir düşmana karşı savaşmak zorunda kalan pek çok devlet veya devlet dışı aktör sağladığı avantajlar sebebiyle asırlar boyunca asimetrik savaş stratejisine başvurmaktan çekinmemişlerdir. Örneğin; kuruluşundan itibaren iyi eğitimli, disiplinli ve bulunduğu dönemin koşullarına göre iyi teçhiz edilmiş lejyonları sayesinde her savaşta düşmanlarını yenilgiye uğratmaya ve topraklarını genişletmeye muvaffak olan Roma İmparatorluğu, Hannibal komutasındaki Kartaca Ordusu gibi güçlü bir düşman karşısında büyük sıkıntılar yaşamıştır. Roma Ordusu'nun alışılagelmiş piyade savaşı yöntemleri ile Kartaca Ordusu'nu imha edebilmek için başlattığı her girişim felaketle sonuçlanmıştır. Bu dönemde Roma'da hâkimiyeti ele geçiren Fabius Maximus, düşman ile doğrudan bir imha savaşına girişmek yerine bir yandan düşmanı hedefine ulaşmaktan alıkoyarken diğer yandan da yıpratacak dolaylı taktikler içeren ve ileride *"Fabian Stratejisi"* olarak adlandırılacak olan yeni bir strateji uygulamaya koymuştur. *"Fabian Stratejisi"* detaylı olarak incelendiğinde: düşman ordusu ile doğrudan temas kurmamak; düşman ordusunu ani ve küçük saldırılarla yıpratmak; eldeki askeri gücün düşman ordusunu sürekli olarak takip etmesini sağlayarak düşmana karşı psikolojik bir baskı yaratmak; düşmana karşı yerel halkın ve bölgesel müttefiklerin desteğine başvurmak; düşmanın yerel halk veya savaş bölgesine yakın devletlerle iş birliği yapmasını engellemek gibi taktiklerden oluştuğu

anlaşılmaktadır. Böylece, Kartaca Ordusu'nu siyasi, ekonomik, askeri ve moral yönden etki altına almak mümkün olmuş; zaman içerisinde yıpranması ve kayıplar vermesi sağlanarak geri çekilmek zorunda bırakılmıştır (Kılıç, 2021, s. 65-66).

Roma İmparatorluğu'nun Kartaca karşısında yürüttüğü mücadelede de görüleceği üzere asimetrik savaşlarda amaç düşmanın askeri gücünü imha etmek değil, yoğunluğu düşük, uzun süren bir silahlı mücadele yöntemi izleyerek (US DoD, 2016, s. I-6) askeri güç kullanımının yaratacağı risk ve maliyetleri düşmanlarının kabul edemeyeceği seviyelere yükseltmek (Miles, 1999, s. 4) ve böylece savaşı sürdürmesini mümkün kılan siyasi iradesini ortadan kaldırmaktır (Mack, 1975, s. 178-179). Çünkü, asimetrik savaş stratejisine başvuran aktörler genellikle düşmanlarını askeri olarak yenilgiye uğratacak kaynaklara sahip değillerdir (Mack, 1975, s. 179). Üstelik, düşmanına karşı asimetrik bir savaş yürütmek zorunda kalan aktörlerin çoğu bulundukları coğrafyada yaşayan halklardan, zorunlu veya gönüllü katılımlarla oluşturulmuş, eğitimsiz, hafif ve eski silahlarla teçhiz edilmiş silahlı milislerden müteşekkil bir askeri güce sahiptirler. Bundan dolayı da asimetrik savaşlarda halk desteği büyük bir öneme sahiptir. Yeterli insan, silah ve mali kaynağa sahip olmayan zayıf aktörler bu kaynakların temini için bulundukları coğrafyada yaşayan halkların desteğine muhtaç durumdadırlar. Dahası, sivil halk ve halkın içinde yaşadığı yerleşim alanları mükemmel bir saklanma ve korunma imkânı sunmaktadır. Bu yüzden güçlü aktörler, asimetrik savaşlarda düşmanlarını askeri olarak mağlup etmek yerine savaşın yaşandığı coğrafyada yaşayan halklar üzerinde etki kurabilmeyi ve düşmanın savaş için muhtaç olduğu kaynakları kesmeyi amaçlarlar (Münkler, 2003, s. 10-11, 15).

Asimetrik savaş temel olarak silahlı mücadelenin temposunu kontrol edebilmek ve istenilen seviyede tutabilmek üzerine kuruludur. Güçlü devletler, düşmanları üzerinde istenilen etkiyi en kısa zamanda yaratabilmeyi ve böylece bir an önce sonuca ulaşabilmeyi hedeflemektedirler. Çünkü, askeri güç, yaratılması ve idame edilmesi zor ve pahalı bir kabiliyettir. Bunun için askeri gücün en kısa zamanda harekât bölgesinde konuşlandırılması, manevra ve baskın unsurları sayesinde muharebe sahasında birden çok noktada düşman ile temasa geçilerek muharebe sahasının şekillendirilmesi ve en kısa sürede kesin sonuçlu bir taarruz icra edilerek düşman üzerinde istenilen etkinin yaratılması esas olarak kabul edilmektedir. Bu tutum, eldeki üstün askeri gücün sağladığı bütün avantajların maksimum bir şekilde kullanılmasını ve en az kayıpla hedef ulaşabilmeyi mümkün kılmaktadır (Münkler, 2003, s. 8-9). "Savaş Sanatı" isimli eserinde bu hususa değinen Sun Tzu, savaşlarda en kısa sürede ve en az silahlı çatışma

ile sonuç alınmasının önemini dile getirmiş ve uzayan bir zaferden kazançla çıkan bir devletin olamayacağını vurgulamıştır (Tzu, 2008, s. 57-58). Öte yandan, güçlü bir aktörle mücadele etmek zorunda kalan daha zayıf bir devlet veya devlet dışı aktör ise rakibinin sahip olduğu büyük ordusunun, üstün silahlarının, strateji ve taktiklerinin sağlayacağı avantajları en aza indirebilmeyi ve bu sayede aradaki askeri kapasite farkını azaltabilmeyi hedeflemektedir. Bu maksatla; düşmanın muharebe bölgesinde tertiplenmesini geciktirmeyi, muharebe sahasının bütününde etkin bir güç ortaya koyamayacakları için sadece kendilerine uygun yer ve zamanda, düşmanın gücünün az veya intikal halinde olduğu noktalarda düşmana taarruz etmeyi; diğer durumlarda düşman ile doğrudan temasa girmekten kaçınmayı hedeflemektedirler. Bu tutum bir yandan silahlı mücadelenin akıcılığını ve dolaysıyla hızını azaltırken diğer yandan da zamana yayarak muhasım için daha kanlı ve daha maliyetle hale gelmesine yol açmaktadır. Örneğin, Mao, Çin Devrimi sırasında bu tutumun önemini fark etmiş ve güçlü bir düşmana karşı başarılı bir gerilla mücadelesi yürütebilmek için silahlı mücadelenin temposunu mümkün olduğunca yavaşlatması gerektiğini vurgulamıştır (Münkler, 2003, s. 7-8).

2.2.1. Asimetrik Savaş Kavramının Tarihçesi

Asimetrik savaş, tarih boyunca cereyan etmiş savaşlarda sıkça rastlanan bir strateji olsa da ana akım bir savaş biçimi olarak kullanılması 20. yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlanan bir durumdur. Bunun sebepleri arasında geçmişteki savaşların maliyetinin ve yıkıcılığının günümüze göre daha az ve daha kısıtlı olması, askeri taktik ve teçhizatların uygun olmaması, toplumlarda var olan kahramanlık anlayışı sebebiyle düşman ile doğrudan karşı karşıya savaşma isteği gibi birçok siyasal, ekonomik ve sosyal sebep yatmaktadır (Münkler, 2003, s. 7-9).

Avrupa devletlerinin 15. yüzyıldan itibaren felsefe, bilim ve teknoloji alanlarındaki ilerlemeleri bu ülkelerde siyasal sosyal ve teknoloji gelişmeleri de beraberinde getirmiş ve savaş olgusu üzerinde, 17. yüzyıldan başlayarak, büyük değişimler yaratmıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkmasının ardından savaşların devletlerin tekeline girmesi; gelişen teknolojinin savaşların hem maliyetini hem de yıkıcılığını arttırması Avrupa ülkelerine dünyanın geri kalanındaki sömürge mücadeleleri için büyük bir avantaj sağlamış ve askeri kapasite bakımından zayıf bu

rakiplerle yapılan savaşlarda askeri güç zaferin anahtarı haline gelmiştir (Mack, 1975, s. 175).

Avrupalı devletlerin askeri güç konusundaki üstünlüğü bu devletlerle savaşmak zorunda kalan diğer devlet ve devlet dışı aktörleri yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Örneğin, Çin devriminin lideri Mao, sömürgeci güçlere karşı mücadelede düşmanları ile benzer stratejiler uygulayan sömürge devletlerinin veya bu devletlerdeki direniş örgütlerinin genellikle sonuca ulaşamadıklarını fark etmiş; güçlü bir düşmana karşı, onunla benzer stratejileri uygulamanın ve onun sahip olduğundan daha zayıf bir ordu ve daha eski silahlarla aynı yöntemleri kullanarak mücadele etmenin sadece mağlubiyet getireceği sonucuna varmıştır (Mack, 1975, s. 176-177). Bu tür güçlü düşmanlara karşı eldeki insan ve malzeme kaynağına uygun bir askeri strateji izlenmesi gerektiğini savunan Mao, güçlü bir düşmanın avantajları kadar eksikliklerinin de olduğunu; bu sebeple de hedefin, düşmanın avantajlarını azaltırken eksikliklerinin de ağırlaştırılması olması gerektiğini savunmuştur (Zedung, 1967, s. 30-31). Bu düşüncesini işgalci Japonya'ya karşı yürüttüğü mücadelede uygulamaya koyan Mao, işgalci Japonya'nın en büyük eksikliğinin Çin gibi büyük bir ülkeyi işgal edebilmek veya işgal maksadıyla uzun süreli bir savaşa girişmek için yeterli insani ve mali kaynağa sahip olmaması olduğunu fark etmiş; bu doğrultuda da savaşı mümkün olduğunca uzun ve yıpratıcı hale getirerek Japonya'nın savaşma azim ve iradesini kırmayı hedeflemiştir (Zedung, 1989, s. 66-68). Mao'nun, Çin hükümeti ve Japonya'ya karşı yürüttüğü gerilla harbi kısa süre içinde dünyanın diğer bölgelerine de yayılmış ve Mao asimetrik savaş konseptinin ana akım bir savaş formuna geçişinin öncülerinden olmuştur.

20. yüzyıla kadar çeşitli coğrafyalarda yer yer rastlanan gerilla harbi türündeki asimetrik savaşların evrensel bir olgu haline gelmesi ise İkinci Dünya Savaşı'na rastlamaktadır. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlılara karşı Arapları destekleyerek başlattığı direniş çabalarını destekleme ve kışkırtma politikalarını İkinci Dünya Savaşı sırasında da sürdürmüş; Almanya ve Japonya'nın işgali altındaki bölgelerde direniş maksadıyla gerilla savaşlarını teşvik etmiş ve desteklemiştir. Öte yandan, gerilla mücadelelerinin bu bölgelerde yol açtığı olumsuz sonuçlar ise savaş sonrasındaki bağımsızlık mücadeleleri ve Batı karşıtı hareketlerin de temelini oluşturmuştur (Hart, 2015, s. 500-510).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından nükleer silahların ortaya çıkması savaş olgusunu yeniden değişime uğratmış; nükleer silahlarla kurulan kıyamet dengesi 20. yüzyılda ortaya çıkan topyekûn savaş kavramını ortadan kaldırmıştır. Bu gelişmeler

asimetrik savaşların yükselişini de devam ettirmiştir. Çünkü nükleer silahların varlığı sebebiyle kendi aralarında topyekûn bir savaşa cesaret edemeyen büyük güçler, aralarındaki rekabeti dekolonizasyon sürecini başlatan Üçüncü Dünya ülkelerine taşımışlar; bu ülkelerdeki isyan, ayaklanma hareketleri ve gerilla mücadelelerini kışkırtmış ve desteklemişlerdir (Balta, 2012, s. 29-33).

Soğuk Savaş döneminde büyük güçlerin rekabeti her ne kadar Doğu Avrupa, Afrika, Güney Amerika ve Güneydoğu Asya gibi bölgelerde kanlı savaş ve çatışmalara yol açmış olsa da ittifak politikaları sebebiyle göreceli bir istikrar yaratmış ve ittifakların içinde yer alan pek çok devletin hem komşularıyla hem de kendi içlerindeki sorunları perdelemiştir. Bununla beraber, Soğuk Savaş'ın sona ermesi 20. yüzyılda yaşanan iki büyük savaş ve ardından gelen Soğuk Savaş ile buzdolabına kaldırılan pek çok ulus ve kimlik temelli pek çok sorunun tekrar gün yüzüne çıkmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği'nin ardında bıraktığı siyasal, sosyal ve ekonomik çöküntün altında kalan devletlerde başlayan bölgesel savaş ve çatışmalar kısa süre sonra Soğuk Savaş rekabetinin yoğun yaşandığı Doğu Avrupa, Afrika, Güney Amerika ve Güneydoğu Asya gibi bölgelere yayılmıştır. Sosyal ve ekonomik sebeplerden dolayı ortaya çıkan bu savaş ve çatışmalar birçok bölgede devlet otoritesini çökme noktasına getirmiştir. Belirli bir siyasetin uygulanmasından çok belirli bir etnik kimliğin ön plana çıkarılması veya siyaset masasında yer edinme maksadıyla yürütülen bu savaşlarla beraber devlet dışı aktörlerin yükselişi de başlamıştır (Büyükakıncı, 2021, s. 26-29). Başarısız devletlerin bıraktığı otorite boşluklarında kendi nüfuz alanlarını tesis etmek isteyen devlet dışı aktörler Sovyetler Birliği'nin ardında bıraktığı büyük miktarda konvansiyonel silah sayesinde ihtiyaç duydukları silahlara kolayca erişebilme imkânı bulmuşlardır. Savaş ve çatışmalar milyonlarca insanın mülteci durumuna düşmesine yol açarken yoksulluğu ve sosyal krizleri daha da kötüleştirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Soğuk Savaş döneminin getirdiği göreceli istikrarın bozulması; Sovyetler Birliği'nin envanterinde bulunan büyük miktarda konvansiyonel silah ve kitle imha silahının kontrolsüz bir biçimde ortada kalması ve bu silahların çatışma bölgelerine kolayca transfer edilmeleri Batılı devletlerin tehdit algısını devletlerden devlet dışı aktörlere kaymasına yol açmıştır (Mendel, 1995-96, s. 25) 11 Eylül 2001 tarihinde ABD topraklarında gerçekleştirilen terör saldırıları özellikle Batılı devletlerin, devlet dışı aktörlerden kaynaklanan tehdit algılarını zirveye taşırken asimetrik savaş kavramını da uluslararası güvenlik kamuoyunun gündeminin merkezine oturtmuştur (Buffaloe, 2006, s. 1).

2.2.2. Asimetrik Savaş Stratejisine Hangi Durumlarda Başvurulur?

Clausewitz'in tanımı ile savaş, düşmana irademizi kabul ettirebilmek için zor kullanma sanatıdır. Savaşın hedefi düşmanın silahlı gücünün imha edilerek ortadan kaldırılmasıdır. Düşmanının silahlı gücünü imha edebilmek için kullanılacak en üstün araç ise muharebedir (Clausewitz, 2018, s. 29-57). Ancak, savaş söz konusu olduğunda aktörleri, Clausewitz'in tezlerini uygulamaktan alıkoyan ve Dolaylı Tutum yaklaşımına uygun bir mücadele tarzı izlemeye yönelten birçok sebep bulunmaktadır.

Bu sebeplerden ilki savaşan aktörler arasındaki güç farklılıklarıdır. Siyasi, ekonomik ve teknolojik yönden güçlü devletler sahip oldukları bu imkanları kullanarak modern silahlarla teçhiz edilmiş büyük ve güçlü ordular kurmaktadırlar. Ancak, siyasi istikrarsızlıklarla boğuşan, ekonomik olarak dışa bağımlı, bilim ve teknolojide geri kalmış devletler veya belirli bir toprak parçası üzerinde meşru egemenlik kuramamış; varlığını savaş, çatışma ve istikrarsızlıkların yarattığı güç boşluğunda sürdürmeye çalışan isyancı gruplar, savaş lordları ve terör örgütleri gibi devlet dışı aktörler ise içinde bulundukları koşullara bağlı olarak güçlü ve savaş kabiliyetine sahip bir askeri güce sahip olma şansı bulunmamaktadır. Savaşan aktörler arasındaki bu güç farklılıkları, zayıf olan tarafa, amaçlarını, kaynaklarına göre ayarlamak zorunluluğu yaratmaktadır. Çünkü, takip edilecek stratejinin başarılı olabilmesi, amaçların eldeki araçlarla uyumlu olmasına bağlıdır. Askeri kapasite bakımından zayıf aktörler, amaçlarını, askeri kapasitelerine uyumlu hale getirebilmek maksadıyla düşmanın silahlı gücünü imha etmek veya topraklarını işgal etmek yerine düşmanlarını askeri güç kullanmaktan vazgeçirmeyi veya kendi topraklarını işgalden korumayı hedefleyen sınırlı bir amaç belirlemektedirler. Bu amacın elde edilmesi için de yeni, alışılmadık ve özgün taktikler kullanarak düşmanı aldatmayı, kuvvetlerini bölmeyi, ani ve baskın tarzındaki taarruzlarla düşmana kayıp verdirmeyi ve düşmanın güçlü silahlarını kullanmasını engellemeyi veya bu silahların etkisini azaltmayı sağlayacak bir strateji takip edilmelidir (Hart, 2015, s. 443-452).

Silahlı mücadeleden elde edilecek kazanımların derecesi de aktörlerin asimetrik savaş seçeneğini tercih etmesine yol açan bir başka faktördür. Birbirleri ile savaşan aktörlerin çıkarları ve asimetrik savaşlar arasındaki ilişkiye değinen Kenneth McKenzie güçlü tarafın hayati çıkarlarını etkilemeyen bir savaşta, güçlü bir düşmana karşı hayati çıkarlarını savunmak zorunda kalan zayıf bir aktörün asimetrik yöntemlere başvuracağını ifade etmiştir (McKenzie, 2000, s. 3). Çünkü, özellikle demokratik

rejimlerle yönetilen büyük devletler, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan süreçte hasımlarına karşı askeri güç kullanabilmek için kendi içlerinde kamuoyu desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu yıkım bu devletlerin halklarında savaş ve savaş idealleri uğruna ölmeyi istenmeyen bir durum haline getirirken yaşamın korunmasını ve refahın yükseltilmesini talep edilen bir olgu haline getirmiştir (Münkler, 2003, s. 11-12). Bu sebeplerden dolayı bu ülkelerin halkları hayati çıkarlarını tehlikede görmedikleri müddetçe uzun, ağır ve kanlı bir savaşa destek vermeyeceklerdir. Bunun bilincinde olan zayıf aktörler ise temelde düşmanı askeri olarak mağlup etmek yerine uzun vadede onu askeri ve ekonomik olarak altından kalkamayacağı bir yükün altına sokacak bir askeri strateji gütmektedirler (Mack, 1975, s. 185-187).

Aktörlerin asimetrik savaşlar yürütmeye yönelten bir başka neden ise 20.yüzyılda ortaya çıkan nükleer silahlar olmuştur. Nükleer silahlarla kurulan kıyamet dengesi her ne kadar bu silahlara sahip devletler arasında doğrudan bir savaş yaşanması riskini azaltmış olsa da küçük devletlerin ve devlet dışı aktörlerin dahil olduğu bölgesel savaşların yaşanması olasılığı daha da artmıştır (Hart, 2015, s. 502-504). Soğuk Savaş dönemi boyunca kıyamet dengesinin iki ucunda duran süper güçler ABD ve SSCB bu dönem boyunca doğrudan savaşmamış olsalar da müttefikleri olan küçük devletler ve gerilla grupları aracılığı ile birbirlerine karşı asimetrik bir savaş yürütmüşlerdir (Balta, 2012, s. 32-33).

Uluslararası arenada rekabet eden aktörler arasındaki güç farklılıklarının giderek artması; uluslararası güç rekabetinde devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörlerin de dahil olmaları ve bu devlet dışı aktörlerin siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı silahlı güç kullanımına meyilli olmaları; büyük devletlerin birbirine entegre bir biçimde çalışan, teknolojik, ağır ve pahalı silah sistemlerine giderek daha bağımlı hale gelmesi ve konvansiyonel savaşlarda kullanılmak üzere tasarlanan bu silahların asimetrik tehditlere karşı zayıflıkları; küreselleşme, teknolojik ilerlemeler ve siyasal istikrarsızlıklar sebebiyle devlet dışı aktörlerin silaha erişiminin kolaylaşması gibi nedenler aktörleri asimetrik savaş seçeneğine başvurmaya iten diğer sebepler olarak sayılabilirler (Miles, 1999, s. 5-15).

2.2.3. Asimetrik Savaşların Türleri

Asimetrik savaş her ne kadar askeri kapasite bakımından üstün bir aktör ile daha zayıf bir veya daha fazla aktör arasında cereyan eden güç mücadelelerine verilen genel bir isim olsa da kendi içerisinde birçok farklı çatışma türünü barındırmaktadır.

Genellikle düşmanını askeri olarak mağlup edemeyecek zayıf aktörlerin başvurduğu bu tarz mücadelelerde, aktörün amacı, sahip olduğu insan kaynağı, mali imkanları, mücadelenin yürütüleceği bölgenin coğrafi koşulları, örgütlenme biçimleri, teknolojiye erişimi ve diğer güç kaynaklarına bağlı olarak farklı tiplerde çatışmaları gözlemlemek mümkündür.

2.2.3.1. Gerilla Savaşı

İsyan, ayaklanma ve bu hareketlerin devamında gelişen gerilla savaşları asimetrik savaş konseptinin en eski örneklerindendir (Miles, 1999, s. 16). Geleneksel olmayan savaş olarak da adlandırılan gerilla savaşı, mevcut hükümete veya işgalci bir düşman kuvvete karşı yürütülür. Genellikle savaşın cereyan ettiği bölge halkının zorunlu veya gönüllü katılımıyla oluşturulan küçük ve düzensiz gruplardan müteşekkil gerilla kuvvetlerinin amacı ya isyan edilen hükümeti devirmek ya da işgal gücünü geri çekilmeye zorlamaktır (US DoD, 2016, s. 223). Gerilla savaşı, tarih boyunca zayıf aktörlerin başvurduğu bir strateji olduğu için ağırlıklı olarak savunma amaçlı kullanılmıştır (Hart, 2015, s. 507). Clausewitz, gerilla savaşlarını halk savunması olarak ele almış ve harekât bölgesinin tamamını kapsayan stratejik savunma faaliyetlerinin bir parçası olarak saymıştır. Bu kapsamda, gerilla savaşını da düşmana karşı oluşturulan savunma cephesinin genişletilmesi ve güçlendirilmesi faaliyetleri olarak nitelendirmiştir (Clausewitz, 2018, s. 548-551). Gerilla savaşı yavaş, ancak dinamik bir savaş biçimidir. Mücadelenin temposu eldeki insan ve malzeme kaynağını amaçsız girişimlerde heba etmeyecek şekilde belirlenmelidir. Fakat savaş asla durağanlaşmamalı ve bir noktada toplanmasına müsaade edilmemelidir. Düşman üzerinde daha fazla etki yaratabilmek için mümkün olduğunca geniş bir cephe oluşturulmalı ve düşman ile her fırsatta temas kurulmalıdır. Çünkü gerilla savaşı ne kadar yaygın ve geniş bir cephede icra edilirse ve düşmanla ne kadar sık temas kurulursa etkisi de o kadar büyük olacaktır (Clausewitz, 2018, s. 549-550). Clausewitz, gerilla savaşı kavramını düşmana karşı oluşturulan stratejik savunmanın bir parçası olarak incelemiş; halkın silahlanması, düşmana karşı oluşturulan savunma cephesinin genişletilmesi ve derinleştirilmesi olarak

değerlendirmiştir. Ancak, nükleer çağın başlaması ve üçüncü ülkelerin gerilla savaşlarına destek sağlayarak tarafları kendi çıkarları uğruna kullanmaya başlamaları sonucunda isyan, ayaklanma ve gerilla savaşı türü asimetrik savaşlar gittikçe artan oranda saldırı savaşına dönüşmektedirler (Hart, 2015, s. 500-512).

Gerilla savaşı, günümüzdeki şekliyle, halk savaşı olarak ilk defa 1808-1814 yılları arasında İspanya'da Napolyon'un ordusuna karşı yürütülmüştür (Miles, 1999, s. 17). Bu dönemlerde düzensiz, küçük birliklerle, ülke savunmasında bir araç olarak kullanılan gerilla savaşının değeri zaman geçtikçe anlaşılmış ve büyük devletlerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu kapsamda, İngiltere, konvansiyonel bir savaşın içerisinde kesin sonuçlu bir taarruzdan önce düşmanını zayıflatmak maksadıyla gerilla savaşını muharebenin bir aracı olarak kullanan ilk büyük devlet olmuştur. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin teşvik edip desteklediği Arap isyanı sonucu büyük kayıplar vermiş; Arap yarımadası ve Ortadoğu bölgesindeki topraklarını İngiltere'ye bırakmak zorundan kalmıştır. İngiltere, benzer bir stratejiyi İkinci Dünya Savaşı'nda da uygulamış; Almanya ve Japonya'nın kontrol ettiği bölgelerde gerilla örgütlenmelerini teşvik etmiş ve desteklemiştir (Hart, 2015, s. 500-501). İngiltere'nin bir savaş stratejisi olarak Avrupa ve Asya'daki direniş örgütlerine vermiş olduğu destek gerilla savaşlarının küresel ölçekte yayılmasına yol açarken (Hart, 2015, s. 500) üçüncü ülkelerin kendi çıkarları için farklı coğrafyalardaki gerilla mücadelelerine destek vermeye başlamaları gerilla savaşlarının sıklığı ve şiddeti üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Tarih boyunca savaşın yürütüldüğü bölge halkının sağladığı insan ve malzeme kaynağı ile başlatılan ve sürdürülen bu mücadeleler artık bölge halkının kaynaklarına daha az bağımlı ancak dış etkilere daha açık hale gelmiştir. Birçok isyan ve direniş örgütü bu desteği memnuniyetle karşılamış; çatışmaya aktif veya açık bir şekilde dahil olmayan üçüncü taraflardan malzeme, silah, eğitim ve hatta rehberlik desteği almaya başlamıştır (Miles, 1999, s. 18). Gerilla mücadelelerinin geçirdiği bu dönüşüm büyük devletleri üçüncü dünya ülkeleri içindeki gerilla mücadelelerini kışkırtıp destekleyerek kendi aralarındaki rekabeti bu ülkeler üzerinden sürdürmeye yöneltmiştir (Balta, 2012, s. 33). Nükleer silahların ortaya çıkması ve bu silahların yarattığı kıyamet dengesinin üçüncü dünya ülkelerinde görülen isyan, ayaklanma ve gerilla savaşlarının sıklığının artmasında önemli bir payı bulunmaktadır (Hart, 2015, s. 500-502). Zira, nükleer silahların oluşturduğu kıyamet dengesi sebebiyle birbirlerini doğrudan hedef alamayan ABD ve SSCB müttefikleri üzerinden vekalet savaşlarına yönelmişler; bu politikanın bir neticesi olarak da isyan, ayaklanma, gerilla hareketleri

gibi asimetrik savaşlar 1960'lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır (Büyükakıncı, 2021, s. 39).

Gerilla savaşı türevi asimetrik savaş stratejileri 20. yüzyılın ortalarından itibaren Güneydoğu Asya ve Afrika kıtasındaki yerel direniş örgütlerine hedeflerine ulaşabilmeleri için gereken fırsatı yaratmış ve bu coğrafyalarda bulunan pek çok devlet güçlü düşmanlarına karşı bağımsızlıklarını kazanabilmişlerdir. Asimetrik savaşların yaratmış olduğu bir başka etki ise askeri gücün savaşlarda zafer ile eşanlamlı olduğuna dair yaygın düşünceyi yıkması olmuştur (Mack, 1975, s. 175). Fakat, asimetrik savaşların olumsuz etkileri olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Gerilla savaşları düşmana olduğu kadar savaşın yürütüldüğü coğrafyada yaşayan halklara da büyük zararlar vermektedir. Savaşın cereyan ettiği bölgede sosyal ve ekonomik olarak büyük kayıplar oluşmakta; savaş sona erse bile genellikle bu kayıpları yerine koymak mümkün olmamaktadır. İsyan, ayaklanma ve gerilla savaşı gibi asimetrik savaş türlerinin toplumlarda yarattığı bir başka olumsuzluk ise savaşın ardından geride kalanlarda gelişen isyan ve başkaldırı kültürüdür. İsyan ve başkaldırı kültürü, güçlü bir düşmana karşı sürdürülen uzun ve yıpratıcı bir savaşın yarattığı sosyal ve ekonomik kayıplar ile birleştiği zaman yeni isyanların ve akabinde yeni çatışmaların tohumları atılmaktadır. Bu bölgelerde istikrarlı bir yönetim kurmak mümkün olmamakta ve bu bölgelere sürekli bir çatışma ve kaos hali egemen olmaktadır (Hart, 2015, s. 507-510).

2.2.3.2. Terörizm

Bir başka asimetrik savaş yöntemi ise terörizmdir. Terörizm, ABD Savunma Bakanlığı Askeri Terimler Sözlüğü'nde "amaçları doğrultusunda insanları, devletleri ve toplumları korkutmak ve belli bir davranış değişikliğine zorlamak maksadıyla farklı inanç ve fikirler tarafından motive edilen şiddet veya şiddet tehdidinin yasa dışı kullanımı" olarak tanımlamaktadır (US DoD, 2016, s. 215).

Esasında terör kavramı da gerilla savaşları gibi insanlık tarihinde çok eskilere kadar uzanan bir kavramdır (Miles, 1999, s. 20). Ancak, askeri imkân ve kabiliyetlerin ve özellikle de hava gücünün kaydettiği büyük ilerlemeler İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerilla savaşlarının cereyan etme sıklığı üzerinde önemli etkiler yarattığı gibi (Hart, 2015, s. 503) 21. yüzyılda da politik bir şiddet türü olarak terörün görülme sıklığında önemli etkiler yaratmıştır. Zira hava gücünün ve özellikle de inansız hava araçlarının sağlamış olduğu gerçek zamanlı istihbarat, gözetleme ve keşif kabiliyetleri;

hedeflerin tespit edildikten sonra anlık olarak imha edilebilmesini mümkün kılan veri aktarma sistemleri sayesinde gerilla örgütlenmelerinin oluşturulması, gerillaların coğrafyanın avantajlarından faydalanması ve ani bir saldırının ardından zarar görmeden saldırı noktasından kaçabilmesi oldukça zorlaşmıştır. Bu yüzden, gerilla savaşının yürütülmesine müsaade etmeyecek kadar güçlü bir düşman karşısında bulunan aktörler politik amaçlarına ulaşabilmek maksadıyla teröre başvurmaktadırlar (Young & Gray, 2011, s. 68-70).

Terör, tanımından da anlaşılacağı üzere, hedef kitlesi üzerinde bir korku duygusu ve bu korku duygusu sayesinde de bir davranış değişikliği yaratmayı amaçlamaktadır. Bu maksatla, genellikle siviller ve savaşamayacak durumda olanlara karşı fiziksel şiddet kullanılmaktadır. Terörün hedef kitlesi sivil halk, bazı toplum grupları veya hükümet liderleri olabileceği gibi bunların kombinasyonları olabilmektedir. Öte yandan fiziksel şiddete maruz kalan mağdurlar ise kimi durumlarda hedef kitle olurken kimi durumda hedef kitleden ayrı gruplar olabilmektedirler. Terör örgütleri, gerillaların aksine daha küçük, bölünmüş, hücre tipi yapılanmalarla faaliyet göstermektedirler. Teröristler, siyasi hedeflerine ulaşabilmek maksadıyla pusu, sabotaj, ani saldırılar, vur-kaç taktikleri yerine suikast, bombalama, adam kaçırma, organize suçlar gibi eylemlere başvurmaktadırlar (O'Neill, 2005, s. 58-59). Terör eylemleri de teröre başvuran aktörler için bir propaganda aracı ve siyasi mesajlarını iletmenin bir yolu olmaktadır (Young & Gray, 2011, s. 69-71).

2.2.3.3. Bilgi Savaşları

Asimetrik savaşların bir başka türü ise bilgi savaşlarıdır. Bilgi savaşları, barış döneminden itibaren düşmana karşı bilgi üstünlüğünü sağlayabilmek maksadıyla, bilginin üretilmesi, saklanması ve kullanılması faaliyetlerinin dış müdahalelerden korunmasını; düşmanın benzer faaliyetlerinin engellenmesi, yavaşlatılması; mümkün olan durumlarda düşmanın bu faaliyetlerinden istifade edilmesi için yürütülen çalışmalardır (Güler, 2021, s. 468).

Bilgi savaşları, aldatma, propaganda, düşmanın muhabere vasıtalarına sızma, düşmanın şifreli muhabere vasıtalarını çözme gibi şekilleriyle asırlardır kullanılan bir mücadele yöntemidir. Tarih boyunca pek çok komutan muharebe sahasındaki niyetlerinin anlaşılmaması için gerçek niyetini gizlemeye yarayacak manevralara başvurmuş; ordusu ve planları hakkında düşmanı aldatıcı bilgiler yayma yolunu seçmiş;

düşmanın niyetini anlayabilmek maksadıyla düşmanın şifreli, şifresi muhabere imkanlarına sızmaya çalışmıştır (Miles, 1999, s. 33-34). Aynı biçimde pek çok lider, kendi imajlarını güçlendirme, yönetimi altındaki halk topluluklarının itaat ve aidiyet duygularını sağlamlaştırarak etraflarında toplanmalarını sağlama, düşmanda moral bozukluğu yaratma gibi hedeflerle propaganda yöntemine başvurmuşlardır (Güler, 2021, s. 453).

Fakat, günümüzde bilgi savaşı kavramı genellikle bilgisayar ve muhabere sistemleri üzerine odaklanmış durumdadır (Miles, 1999, s. 34). Çünkü, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler, bu sistemlerin başta siyaset, askeriye, ekonomi ve kültürel alanlar olmak üzere hayatın her alanında da yoğun bir şekilde kullanılmasının yolunu açmış; insanların bilgiye erişim imkânı ve hızı muazzam bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak, bilgisayar ve muhabere teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeler ve insanoğlunun yaşantısının bu sistemlerle iç içe geçmesinin bazı olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Zira bilgisayar ve muhabere sistemlerinin yaygınlaşması bir yandan bu sistemleri düşmanın hedefi haline getirirken diğer yandan düşmanın aynı sistemleri kullanarak birey ve toplumları etki altına almasını kolaylaştırmaktadır (Güler, 2021, s. 441). Bilgisayar ve muhabere sistemlerinin yaygınlaşması ve bu sistemlere erişim kolaylaşması bu alanda bütün aktörlerin eşit şartlarda mücadele edebilmesi imkânı yaratmakta ve düşman unsurlar ile mücadeleyi daha da zorlaştırmaktadır (Miles, 1999, s. 35-36). Bu sebeple, bilgisayar ve muhabere sistemlerinin ve bu sistemlerin yarattığı siber dünyanın yönetimi büyük önem kazanmıştır. Bu kapsamda devletler, kendi bilgisayar ve muhabere sistemlerini mümkün olduğunca etkin kullanıp düşmanın bu alandaki faaliyetlerini sekteye uğratarak barış ve savaş zamanında bilgi üstünlüğünü sürekli ellerinde bulundurmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca, bilgi savaşının algı yönetimi, propaganda ve psikolojik harp gibi unsurlarından faydalanarak dünya kamuoyunun fikir ve inançlarını kendi çıkarları çerçevesinde şekillendirmeye çalışmakta ve siyasi ve askeri savaş ortamını barış döneminden itibaren şekillendirmeye çalışmaktadırlar (Güler, 2021, s. 437-441).

2.2.3.4. Kontrgerilla Operasyonları

Asimetrik savaş, geçmiş dönemlerde askeri kapasite bakımından zayıf aktörlerin tercih ettiği bir savaş stratejisi olsa da günümüzde askeri kapasite bakımından güçlü devletler de çıkarlarına yönelen asimetrik tehditlere karşı konvansiyonel askeri

yöntemler yerine asimetrik savaş stratejilerine yönelmektedirler (Hart, 2015, s. 504-507). Bu yönelişin en büyük sebebi, ABD, İngiltere ve Fransa gibi büyük askeri güçlerin başvurduğu geleneksel askeri metotların İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Güneydoğu Asya ve Kuzey Afrika'daki eski sömürge topraklarında beliren asimetrik çatışma tekniklerini bastırmada ve komünizmin yayılmasını önlemede etkisiz kalmaları olmuştur (Mack, 1975, s. 175-176).

Askeri kapasite bakımından güçlü devletler çıkarlarına yönelen asimetrik tehditlere karşı ayaklanma karşıtı veya kontrgerilla operasyonları da olarak adlandırılan asimetrik savaş stratejisine başvurmaktadırlar. Kontrgerilla operasyonları, askerî açıdan güçlü devletlerin, çıkarlarını tehdit eden isyan ve devamında gelişen gerilla hareketlerini etkisiz hale getirebilmek ve bunlara yol açan temel problemleri çözebilmek maksadıyla askeri ve sivil tedbirlere başvurduğu bir tür asimetrik mücadele yöntemidir. (US DoD, 2021, s. III-1).

Kontrgerilla operasyonlarını yürüten devletler, toplum yapılarına ve bu toplumların değer yargılarına göre farklı mücadele stratejileri benimseyebilmektedirler. Asker güç veya nüfus odaklı olmak üzere farklı türleri olan bu stratejiler aynı zamanda operasyonların başarısına da doğrudan etki etmektedir. Örneğin, siyasi, askeri ve ekonomik çıkarları gereğince bu türden gerilla faaliyetleri ile daha çok yüzleşmek zorunda kalan Batı ülkeleri, Soğuk Savaş'ın ardından daha nüfus odaklı bir strateji izlemeyi tercih etmektedirler. Batılı ülkelerde, bu hususta rehber olarak kullanılan doktrinler incelendiğinde, herhangi bir kontrgerilla mücadelesinde siyasi çözüme öncelik tanınmış olduğu görülmektedir. Çünkü, gerilla isyanlarının ortaya çıkmasına veya toplumda karşılık bulmasına yol açan en büyük etmen, toplumun siyasi sorunlarının görmezden gelinmesi ve bunlara karşı çözüm üretilememesidir. Bu yüzden de öncelikle gerillaların meşruiyet için öne sürdükleri siyasi sorunlara cevap aranmalı ve toplumun bu yöndeki talepleri karşılanmalıdır. Batılı ülkelerin, kontrgerilla operasyonlarında kullandıkları bir diğer yöntem ise toplumun meşru taleplerine cevap vermeyen veya veremeyen ve bu sebeple silahlı isyanlarla baş etmek zorunda kalan yerel otoriteleri, isyan eden toplum kesimi ile yeniden barıştırmak ve yerel otoritelerin bu halk kitleleri nezdindeki meşruiyetini arttırmaktır. Bunun için, bir yandan isyana yol açan sorunlara siyasal çözümler üretilirken diğer yandan da toplumun fiziki, siyasi, sosyal ve ekonomik güvenliği garanti altına alınmaya çalışılmalıdır. Çünkü, yerel yönetimin meşruiyeti arttıkça gerilla ayaklanmalarına verilen destek de azalacaktır. Siyasi ve ekonomik koşullar nedeniyle daha çok müttefiklerinde veya çıkarlarının

bulunduğu coğrafyalarda yaşanan gerilla isyanlarına karşı mücadele etmek veya buralardaki müttefiklerine destek vermek durumunda kalan Batılı ülkelerin yüzleşmek zorunda oldukları bir diğer sorun ise yabancı oldukları bu coğrafyalardaki sosyal ve kültürel ortamı bilmemeleridir. Oysaki, nüfus odaklı kontrgerilla operasyonlarında başarının ilk şartı toplumun kültür ve değer yargıları hakkında bilgi sahip olmak ve böylece çatışmaya yol açan temel sebepleri teşhis edebilmektir. Böylece hem siyasi hem de askeri çabaları doğru şekilde yönlendirmek mümkün olacak ve farklı kültür ve değer yargılarından kaynaklanabilecek yanlış anlaşılmaların önüne geçilerek yapılabilecek hataların operasyonları olumsuz etkilemesi önlenmiş olacaktır. Nüfus odaklı bir strateji izleyen aktörler, uzun sürebilecek bir mücadeleye karşı hazırlıklı olmalıdırlar. Çünkü, bir yandan siyasi ve ekonomik çabalar sürdürülürken diğer yandan da askeri tedbirlerle gerilla güçlerinin toplumdan ayrıştırılması ve mağlup edilmesi gerekmektedir. Böylece, gerilla güçlerinin toplumu etkileme ve mücadeleyi uzatabilme kapasiteleri de azaltılmış olacaktır. Ancak, bu safhada dikkat edilecek en önemli husus, hukuka uygun davranmak olmalıdır. Ayrıca, kontrgerilla mücadelesine katılan sivil ve askeri aktörlerin ortak bir irade altında hareket etmeleri, birbirlerinin çabalarını baltalayacak girişimlerden kaçınmaları ve operasyon ortamındaki değişimlere en çabuk şekilde adapte olabilmeleri de kontrgerilla operasyonlarının uzun vadede başarılı olmasında dikkat edilmesi gereken önemli hususlardandır (NATO, 2022, s. 4-4 - 4-8).

Kontrgerilla operasyonları kapsamında yürütülen askeri faaliyetler de bu ilkelerin oluşturduğu bir çerçeve kapsamında icra edilirler. Buna göre; ilk önce toplumsal istikrar ve güven ortamı sağlanarak durumun daha da kötüleşmesinin önüne geçilir. Güven ve istikrar ortamının sağlanması, aynı zamanda, kontrgerilla operasyonlarının sürdürüldüğü bölge halkına da bir mesaj niteliğinde olup onları gündelik yaşamlarına dönmeye ve sorunlarına meşru yollarla çözüm aramaya itecektir. Ancak, güven ve istikrar ortamını yaratabilmek için gerilla güçlerinin askeri olarak mağlubiyete uğratılması veya en azından inisiyatifin ellerinden alınması gereklidir. Bunun için gerilla güçlerinin kurduğu bölgesel ikmal sistemlerinin, kontrgerilla güçlerinin saldırılardan korundukları güvenli bölgelerinin ve iletişim araçlarının tespit ve imha edilmesi şarttır. Bu safhadan sonra da kaybetmeye başlayan gerilla güçlerinin yeniden güç kazanmalarını önlemek için halkın isyana destek vermesine yol açan kızgınlıkları ve şikayetleri doğru tespit edip bunların çözümüne odaklanmak gerekmektedir. Kontrgerilla operasyonlarında elde edilen başarının sürdürülebilmesi ve isyanın tekrar ortaya çıkmaması için ise bölgedeki yerel otoritelerin kuvvetlendirilmesi ve halkın taleplerine duyarlı hale getirilmesi

gerekmektedir. Böylece sorunların tekrar silaha başvurmadan çözülebilmesi mümkün olacaktır (NATO, 2022, s. 4-13 - 4-15).

2.2.3.5. Diğer Asimetrik Tehdit Türleri

Organize suç örgütleri ve bu örgütlerin faaliyetleri, 21.yüzyılda devletlerin karşı karşıya kaldığı bir başka asimetrik tehdit unsurudur. Organize suç, toplumun talep ettiği birtakım mal ve hizmetlerin yasadışı yollardan karşılanarak gelir elde etmeye yönelik suç faaliyetleridir (Arslan, 2021, s. 280). Başlı başına bir savaş biçimi olmasa da destekleyici görevinden ötürü asimetrik savaşlarla başa çıkabilmek için devletlerin söylemlerine sirayet etmiştir.

Organize suç ve suç örgütleri 1970'li yıllardan itibaren, özellikle az gelişmiş ülkelerde, hükümetlerin otoritesine, ekonomik gelişmeye ve ülkelerin genel istikrarına büyük tehdit oluşturmuştur (Miles, 1999, s. 12). Bu ülkelerdeki gelir eşitsizliği, yoksulluğun artışı gibi problemler ise sorunun daha da büyümesine yol açmıştır. Ancak, 1970'li ve 80'li yıllar boyunca devletlerin iç meselesi olarak görülen ve önemsenmeyen bu sorun Soğuk Savaş'ın ardından hız kazanan küreselleşmenin yarattığı imkânlar ve izlenen siyasi, ekonomik ve kültürel politikalar neticesinde küresel bir güvenlik tehdidi haline dönüşmüştür. Küreselleşme ile beraber ulaşım, iletişim ve finans hizmetlerinin yaygınlaşması ve ucuzlaması organize suç örgütlerinin küresel çapta yayılmasına ve faaliyet göstermesine olanak sağlamıştır. Soğuk Savaş döneminin ardından devlet otoritelerinde görülen erozyon, başarısız devletlerin ortaya çıkması, etnik, dini ve kültürel politikalar sonucu patlak veren iç çatışma ve savaşlar, yoksulluk ve kıtlık, gelir eşitsizliğinin artması gibi sebepler ise bu örgütlere hem faaliyet sahası hem ürün ve hizmetlerini sunabilecekleri bir pazar hem de faaliyetlerinde kullanacakları insan kaynağı sağlamıştır (Arslan, 2021, s. 305-306).

Organize suç ve suç örgütleri ile mücadele11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de düzenlenen terör eylemleri ile gündeme gelmiş olsa da ABD'nin, Soğuk Savaş döneminde özellikle Latin Amerika ülkelerinde izlediği dış politika stratejilerinde sıkça gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, Soğuk Savaş dönemi ABD dış politikasının bir yansıması şeklinde cereyan eden bu mücadele organize suç örgütlerinin ideolojilerine göre değişiklik göstermiştir. Örneğin, 1970'li yıllardan itibaren ülkesindeki uyuşturucu ticaretine karşı savaş açan ABD, bu mücadelesini de ideolojik bir çerçevede yürütmüş ve Latin Amerika ülkelerindeki komünizm karşıtı faaliyetlerini uyuşturucuya karşı

savaş politikası ile perdelemeye çalışmıştır. Bu kapsamda, aralarında Kolombiya, Peru, Bolivya, Panama gibi ülkelerin bulunduğu birçok Latin Amerika ülkesine özel kuvvet timleri, narkotik mücadele ekipleri ve istihbarat elemanları konuşlandırmıştır. Öte yandan, Nikaragua'da ABD yanlısı Kontra gerillalarının veya Afganistan'da Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele eden Afgan mücahitlerin ticaretleri ise göz ardı edilmiştir (Bullington & Block , 1990, s. 39-40, 48-52). Soğuk Savaş döneminde önemsenmeyen ve çıkarlar doğrultusunda göz ardı edilebilen organize suç faaliyetleri 2000'li yıllarla beraber bir istikrarsızlık kaynağı olarak görülmeye başlanmış; organize suç ve suç örgütleri, terörizm ile ilişkilendirilerek uluslararası güvenlik tehditleri arasına koyulmuştur (Arslan, 2021, s. 300-303). Zira organize suç örgütleri, terör örgütleri için bir lojistik destek unsuru olarak görev yapmaktadır. Çünkü terör faaliyetleri için ihtiyaç duyulan mali kaynağın, insan, malzeme ve teçhizatın organize suç örgütleri eliyle sağlandığı; üstelik bu iki yapının birbirleri ile bilgi, beceri ve taktiksel tecrübeleri paylaştığı ve hatta zaman zaman rollerini değişebildikleri bilinmektedir (Arslan, 2021, s. 284). Organize suç örgütlerinin daha tehlikeli yapan bir diğer unsur ise rüşvet, şantaj vb. yöntemler kullanarak bu örgütlerle mücadele edebilecek devlet yapılarının içerisine sızmaları ve devlet aygıtı çöküşün eşiğine kadar taşıyabilme kabiliyetleridir. Bu durumun bir sonraki safhası ise devlet otoritesinin kaybolması, ortaya çıkan kaos ve istikrarsızlığın hem çatışma ve iç savaşlar hem de organize suç için yeni imkanlar yaratmasıdır.

2.2.4. Asimetrik Savaşlar ve Dolaylı Tutum

Dolaylı Tutum yaklaşımı bir düşmanı mağlup edebilmek için düşmanın esas kuvvetleriyle doğrudan muharebeye girmek yerine manevra ve baskın unsurlarını kullanarak düşmanın gerilerine sızmayı; düşman gerisinde tespit edilecek zayıf noktalara düzenlenecek taarruzlarla düşmanı hem psikolojik hem de fiziksel yönden dengesiz bir konuma sokmayı ve böylece büyük çaplı bir muharebeye girişmeden düşman ordusunun savaşma azim ve iradesinin kırmayı amaçlayan bir stratejik yaklaşımdır (Hart, 2015, s. 443-498).

Dolaylı tutum yaklaşımının temel ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda: düşmanı mağlup etmek için salt askeri güç yerine sosyal, ekonomik ve psikolojik güç faktörlerini de kullanan; düşmanın esas muharebe gücü ile doğrudan bir imha savaşına tutuşmak yerine düşmanın zayıf noktalarını hedef alan; düşmanı mağlup edebilmek için

silahlı gücünü imha etmek yerine psikolojik olarak negatif bir duruma sokarak savaşma azim ve iradesini kırmayı amaçlayan asimetrik savaş konseptinin pek çok noktada Dolaylı Tutum yaklaşımı ile örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Bununla beraber, asimetrik savaşların uzun soluklu, muharebenin temposunu kontrol etmeye ve mümkün olduğunca düşük tutmaya dayanan doğası, sürat ve manevra unsurlarını kullanarak düşmanı şaşırtmayı ve fiziksel ve psikolojik olarak dengesiz bir sokarak savaşma azmini kırmayı hedefleyen Dolaylı Tutum yaklaşımı ile pek uyuşmamaktadır. Dolaylı Tutum yaklaşımı ve Asimetrik savaş konseptinin ayrıştığı esas nokta ise savaş sonrasındaki barış durumu ile ilgili farklılıklarıdır. Liddell Hart, Dolaylı Tutum yaklaşımını topyekûn savaş konseptinin yarattığı yıkımlara engel olabilmek ve savaşın yıkıcılığını azaltarak sonrasında daha iyi bir barış durumuna ulaşabilmek maksadıyla kurgulamıştır. Halbuki asimetrik savaş, uzun soluklu mücadele sırasında düşmana olduğu kadar savaşın cereyan ettiği bölgeye ve bölge halkına da zarar vermekte ve çoğu defa savaş sonrası dönemde bu kayıpları telafi etmek mümkün olmamaktadır. Çünkü gerilla savaşlarının yaşandığı, terör eylemlerinin korku saldığı veya organize suç örgütlerinin kartelleşerek devlet otoritesini ortadan kaldırdığı bölgelerde yeniden istikrarlı ve müreffeh devlet yapıları teşkil etmek; kanun ve otoriteye saygılı toplumlar kurmak çok zor bir görev haline gelmektedir (Hart, 2015, s. 507-510).

Bu değerlendirmelerin ışığında, asimetrik savaş konseptinin Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü mükemmel savaş konsepti olmadığını ifade etmek pek de zor olmayacaktır. Bununla beraber, nükleer silahların ortaya çıkmasının ardından birbirleri ile doğrudan bir mücadeleye girişmeyi göze alamayan gelişmiş devletler, dolaylı bir mücadele stratejisi kapsamında, olumsuz sonuçlarına rağmen asimetrik savaşlara destek ve teşvik vermektedirler.

2.3. Hava Gücü

Hava gücü, aktörlerin davranışlarını ve olayların gidişatını etkilemek için hava yeteneklerini kullanmak olarak tanımlanmaktadır (UK MoD, 2017, s. 5). Bir başka tanımda ise hava gücü, gökyüzünün kontrolü ve kullanılması yoluyla askeri güç gösterebilme kabiliyeti olarak ifade edilmektedir (US DoD, 2021, s. 6).

2.3.1. Hava Gücünün Tarihçesi

Hava araçlarının askeri maksatlarla kullanılması ve bu araçlar vasıtasıyla bir hava gücü oluşturulması fikri, Birinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu büyük insani ve ekonomik kayıpların ardından düşmanın esas kara ordusu ile muharebeye girmeden, uzak mesafelerden düşmanın ağırlık merkezlerine ulaşabilmek ve etki altına alabilmek maksadıyla yürütülen çalışmaların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (US DoD, 2021, s. 7).

Öte yandan, hava araçlarının askeri maksatlarla kullanılması fikri çok daha eski dönemlere dayanmaktadır. Zira düşman ile mücadelede sağladığı faydalardan dolayı, muharebe sahasında düşmandan daha yüksek konumda bulunmak tarih boyunca avantajlı bir durum olarak kabul edilmiş ve bu maksatla çeşitli yöntemlere başvurulmuştur. Çinlilerin 8. yüzyıldan itibaren keşif amacı ile kullandığı insanlı uçurtmalar ve düşman ordusu içerisinde karışıklık yaratmak maksadı ile kullandığı basit roketler bu yöntemlere birer örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte, bu yöndeki bilimsel çalışmalar çok daha yakın bir geçmişte, 18. yüzyılda, Avrupa kıtasında başlamış; Fransa, ilk insanlı balonu uçuran ve savaşta kullanan devlet olmuştur. Balonlar, 1800'lü yıllar boyunca haberleşme, keşif, topçu ateşlerinin gözetlenmesi ve hava bombardımanı gibi görevlerde kullanıldıktan sonra yerlerini 20. yüzyıl başında ortaya çıkan uçaklara bırakmışlardır (Black, 2016, s. 9-12).

Uçaklar icat edildikten hemen sonra askeri amaçlarla kullanılma yolları aranmaya başlanmış ve Osmanlı Devleti ve İtalya Krallığı arasında 1911 yılında Libya'da cereyan eden savaşta tıpkı balonlar gibi keşif, gözetleme ve hava bombardımanı görevlerinde kullanılmışlardır. Balonun aksine daha esnek ve kullanımı daha kolay bir hava aracı olan uçakların sağladığı avantajların farkına varan devletler bir yandan uçaklardan müteşekkil keşif-gözetleme ve bombardıman filoları oluşturmaya, diğer yandan da hava komutanlıkları teşkil ederek havacılık alanındaki çalışmalarını kurumsal bir şekilde sürdürmeye çalışmışlardır (Black, 2016, s. 15-17).

Birinci Dünya Savaşı, uçaklardan müteşekkil bir hava gücü oluşturma çalışmalarının henüz ortaya çıktığı bir dönem olmuş ve bu yeni kuvvetin inşa edilme ve kullanım amaçları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Savaşın yaratmış olduğu ihtiyaçları karşılamak isteyen devletler bu yeni kuvvetin inşası için büyük yatırımlar yapmışlar; gelişen teknolojinin de yardımıyla uçakların inşa süreçleri ve kabiliyetlerinde dönemin imkanlarına göre büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir. Ancak, bunlara rağmen,

henüz doğmuş bu yeni kuvvet, kara ve deniz kuvvetlerinin gölgesinde kalmış ancak diğer kuvvetlere yardımcı bir güç olarak algılanmıştır. Bu durum, hava gücünün yalnızca kara ve deniz kuvvetlerine destek amaçlı, keşif, gözetleme ve havadan yere taarruz görevlerinde kullanılmasına yol açmıştır (Black, 2016, s. 15-17). Fakat Birinci Dünya Savaşı esnasında tarafların yenişememesi sonucu çıkmaza girilmesi ile hava gücünün rüştünü ispat edebilmesi ve bağımsızlığını kazanabilmesi için yeni ortam doğmuştur. Düşmanın, kara ve deniz unsurları tarafından erişilemeyecek derinlikteki güç merkezleri uçaklar tarafından hedef alınmaya başlanmış; düşmanın savaşma azim ve iradesini en temel noktada olan siyasi ve toplumsal alanda kırabilmek amaçlanmıştır (Black, 2016, s. 22, 38). Bununla beraber, dönemin teknolojik imkanlarıyla üretilmiş olan uçakların sahip olduğu imkân ve kabiliyetlerin oldukça kısıtlı olması bu çabanın etkilerinin sınırlı bir çerçevede kalmasına ve savaşın genel gidişatı üzerinde sonuç getirici bir etki yaratamamasına neden olmuştur. Yine de Birinci Dünya Savaşı, hava gücünün potansiyelini ortaya koyabilmesi bakımından önemli bir role sahiptir (Black, 2016, s. 38-40). Çünkü savaşın sonu geldiğinde hava gücü, kara ve deniz savaşlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş; hava gücünün sürat, irtifa ve düşman derinliklerine erişim kabiliyeti gibi nitelikleri ortaya çıkmış; havada yakıt ikmali dışında bütün fonksiyonları kullanılmıştır (UK MoD, 2017, s. 3).

Hava gücünün Birinci Dünya Savaşı'ndan elde edilen tecrübeler ışığında oluşturulan doktrinler çerçevesinde yeniden yapılandırılması, kullanımına dair ilke ve prensiplerinin belirlenmesi ve muharebe sahasının esas kuvvetlerinden birisi olarak kabul edilmesi iki dünya savaşı arası dönemde gerçekleşmiştir (Mueller, 2010, s. 3). Devletler, bu gelişmeleri, coğrafi konumları, içinde bulundukları siyasal, sosyal ve ekonomik koşullara göre yorumlayarak bir hava gücü inşa sürecine girmişlerdir. Örneğin, deniz aşırı çıkarlara sahip, güçlü bir kara kuvvetleri geleneği olmayan İngiltere'de hava gücü, diğer kuvvetlerden bağımsızlığını korumak ve varlığını sürdürebilmek için kara ve deniz kuvvetlerinin başaramayacağı bir rol olan stratejik taarruz fonksiyonuna yönelmiş ve stratejik hava bombardımanı ağırlıklı bir kuvvet yapılanmasına gitmiştir. Öte yandan, her ikisi de bir kara ülkesi olan ve güçlü bir kara kuvvetleri geleneğine sahip Almanya ve Rusya'da ise durum farklı şekilde gelişmiş ve hava gücü, kara kuvvetlerinin destek ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yapılandırılmıştır (Black, 2016, s. 64). Ayrıca, Giulio Douhet, Alexander P. Seversky, Billy Mitchell, Hugh Trenchard gibi önemli hava teorisyenleri de bu dönemde ön plana çıkmaya başlamışlardır (Mueller, 2010, s. 2).

İkinci Dünya Savaşı, hava gücünün doğru yönetildiği ve etkin bir biçimde koordine edildiği zaman tüm muharebe sahalarında etkili bir güç olabileceğini kanıtlayarak askeri güç unsurları arasında göz ardı edilemeyecek bir konuma yükseldiği bir mücadele olmuştur (UK MoD, 2017, s. 3). Hava gücü, savaş sırasında hava hakimiyeti, taarruz, hava ulaştırması, istihbarat, gözetleme ve keşif gibi fonksiyonlarının tümünü sergileme fırsatı bulmuş (Black, 2016, s. 145-146); savaşın sonunda hem sonucu belirleyen hem de silahlı mücadeleyi farklı bir seviyeye taşıyan bir unsur olmuştur (Buckley, 1999, s. 125). Zira hava gücünün kara ve deniz kuvvetleri ile müşterek harekât icra etmeye başlaması bir yandan bu unsurların etkinliğinin artmasına yol açarken (Black, 2016, s. 91) diğer yandan da muharebe sahalarının genişlemesine ve savaşın temposunun artmasına sebep olmuştur (Hart, 1946, s. 22-23). Ayrıca, savaşın sona ermesinin sembolü olan nükleer silah kullanımının da esas aracı olmuş ve savaşın ardından başlayan nükleer çağın esas unsuru haline gelmiştir (Mueller, 2010, s. 4). İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ortaya çıkan jet motorlu uçaklar Soğuk Savaş döneminde hızla gelişmiş ve hava gücünün imkân ve kabiliyetlerinin daha önceki dönemler ile kıyaslanamayacak bir ilerleme kaydetmesine yol açmıştır (Black, 2016, s. 160).

Soğuk Savaş dönemi ise hava gücünün farklı bir çağa geçişine tanıklık etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonlarında ortaya çıkan jet motor teknolojisi, başta uçaklar olmak üzere bütün hava araçları üzerinde devrim sayılabilecek gelişmelere yol açmıştır. Hava gücü, jet motor teknolojisinin gereksinimlerine göre yeniden yapılandırılmış; yeni uçak gövdesi tasarımları, yeni silah sistemleri, hassas vuruş sağlayan sensör ve algılama sistemleri geliştirilmeye başlanmıştır. Etkileri günümüzde de devam eden bu süreç sayesinde daha az sayıda uçağın daha geniş alanlarda etki yaratabilmesi mümkün hale gelmiş ve hava gücünün muharebe sahasındaki etkinliği arttırılmıştır (UK MoD, 2017, s. 3).

2.3.2. Hava Gücünün Kabiliyetleri

Bir muharebe sahası olarak hava, kara ve deniz muharebe alanlarına göre kendine özgü bir yapıya sahiptir. Çünkü hava, bütün kara ve deniz alanlarını kaplar. Bu sebeple hava sahasının kontrolü, kara ve denizdeki harekât alanlarının kontrolü için gerekli bir ön koşuldur. Hava araçları, yükseklik, erişim, sürat ve manevra gibi kabiliyetleri sayesinde; diğer kuvvetlere nazaran çok daha kısa bir süre içerisinde; coğrafi engellere

takılmadan dünya üzerindeki herhangi bir noktaya erişim sağlayabilme ve o noktada etki oluşturabilme kabiliyetine sahiptir (NATO, 2016, s. 1-2).

Hava gücünün sahip olduğu kabiliyetlerin en önemlisi yükseklik kabiliyetidir. Hava gücü, yükseklik kabiliyeti sayesinde kara ve deniz kuvvetlerinin üzerinde konumlanabilmekte ve bu kuvvetleri kontrol edebilmektedir (UK MoD, 2017, s. 3-4).

Yükseklik, hava gücünün, düşmanın kara ve deniz unsurları tarafından engellenmeden serbestçe hareket etmesine imkân tanımakta ve aynı zamanda hava gücünün erişim kabiliyetinin de temelini oluşturmaktadır. Hava gücü, erişim kabiliyeti sayesinde, kara ve deniz savaşlarının seyrinden bağımsız olarak düşmanın derinliklerine sızma ve buradaki hedeflere taarruz edebilmekte (Mueller, 2010, s. 5); harekât alanı boyunca etki yaratabilmektedir (US DoD, 2021, s. 9).

Hava gücünün sahip olduğu bir diğer önemli kabiliyet ise sürat kabiliyetidir (US DoD, 2021, s. 9). Yükseklik ve ileri teknoloji motorların yardımıyla elde edilen sürat kabiliyeti, hava gücünün, arzu edilen hedefe hızlı bir biçimde yönlendirilmesini mümkün kılmaktadır (UK MoD, 2017, s. 3-4). Hava gücü, sürat kabiliyeti sayesinde, savaşın temposunu belirleyebilmekte ve düşman üzerinde birçok noktada etkiler yaratabilmektedir (US DoD, 2021, s. 9).

Hava gücü, ilk dönemlerinden itibaren sahip olduğu bu yeteneklerinin yanı sıra günümüz modern dünyasında başka bazı yeteneklere de sahip olmuştur. Bunların ilki, gerginlik, kriz, doğal afet, gibi durumlarda devletlerin olaylara ani bir biçimde müdahale edebilmesine imkân tanıması ve bu sayede siyasi bir araç olarak kullanılabilmesidir (US DoD, 2021, s. 9).

2.3.3. Hava Gücünün Savaş Alanında Yarattığı Etkiler

Hava gücü, savaş alanında daha önce görülmemiş etkiler yaratmıştır. Çünkü tarih boyunca savaşlar, savaş alanının genişliği ve derinliği olmak üzere iki boyutta cereyan etmiş; savaşan taraflar bu iki boyuttan herhangi birinde ilerleyebilmek için önce düşmanına karşı üstünlük kurmak zorunda kalmışlardır. Bu durum, düşman taraflar arasındaki sınırlar boyunca uzayan kaleler, koruganlar ve tahkimli surlar ağı oluşturulmasını teşvik etmiş ve tarih boyunca savunma yapan tarafa büyük bir avantaj sağlamıştır. Bu durumun bir başka sonucu da savaşların, sivillerin yaşadığı şehirlerden uzaklardaki geniş ovalarda veya savaşan tarafların arasındaki sınır hattı boyunca hazırlanmış tahkimli mevzilerin etrafında gerçekleşmiş olmasıdır. Ancak hava gücü,

savaş alanına, genişlik ve derinlik boyutlarından farklı olarak yükseklik boyutunu da katarak tarih boyunca devam eden bu düzeni radikal bir biçimde değiştirmiştir. Hava gücünün etkin kullanımı, kara veya deniz savaşlarının sonuçlanmasına gerek kalmadan düşmanın arka bölgelerine ve ülkenin derinliklerine ulaşmayı mümkün kılmış ve bütün ülke sınırlarını savaş alanının içine dahil etmiştir (Buckley, 1999, s. 1-2).

Hava gücü savaş alanını genişletmesinin yanı sıra sahip olduğu sürat ve manevra gibi özellikleri sayesinde savaşın temposunu da arttırmış; taarruz edilebilecek alanların genişliği ve artan hız sayesinde savunan taraf geçmişten itibaren gelen doğal üstünlüğünü kaybetmiş ve taarruz eden tarafa göre dezavantajlı bir konuma düşmüştür (Hart, 1946, s. 23).

Hava gücünün savaş alanındaki bir diğer etkisi ise kara ve deniz savaşlarının formatında yol açtığı değişiklikler olmuştur (Hart, 1946, s. 23). Hava gücü, sürat, manevra ve olaylara çabuk reaksiyon gösterebilme gibi yetenekleri sayesinde kara ve deniz kuvvetlerinin etkinliğini de arttırarak askeri gücün daha verimli kullanılabilmesini sağlamıştır (NATO, 2016, s. I-3).

2.3.4. Hava Gücünün Temel İşlevleri

Hava gücü, uçakların geniş çaplı kullanılmaya başladığı ilk savaş olan Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren, savaş alanında hava sahasının kontrolü; istihbarat, gözetleme, keşif; havadan yere taarruz ve ulaştırma olmak üzere dört temel görev icra etmektedir (UK MoD, 2017, s. 4).

2.3.4.1. Hava Sahasının Kontrolü

Hava sahasının kontrol edilmesi düşüncesi, Birinci Dünya Savaşı sırasında, uçakların icra ettiği havadan yere taarruz, keşif ve gözetleme görevlerinin muharebelerin seyrini etkilemeye başlamasının ardından bu faaliyetlerin önlenebilmesi maksadıyla ortaya çıkmıştır. Hava sahasının kontrol edilmesine yönelik faaliyetler modern hava gücünün temel görevini oluşturmaktadır. Zira hava sahasının kontrol edilebilmesi, dost unsurlarının düşman hava gücü tehdidine maruz kalmaksızın serbestçe hareket edebilmesine ve manevra üstünlüğünü kazanarak inisiyatifi ele geçirmesini mümkün kılmaktadır (UK MoD, 2017, s. 27). Hava sahasının kontrol edilmesinin yarattığı bir diğer avantaj da kontrol sağlandıktan sonraki safhada askeri gücün ihtiyaç duyulan yerde ve ihtiyaç duyulan zamanda kullanılmasına olanak

tanımasıdır. Böylece düşmana karşı üstünlük kurmak ve düşmanın savaşma azim ve iradesini kırabilmek mümkün olmaktadır (NATO, 2016, s. I-8).

Hava sahasını kontrol edebilmenin dereceleri vardır: Bunlardan ilki hava üstünlüğü olarak tanımlanmaktadır. Hava üstünlüğü, dost unsurlarının faaliyetlerinin belirli bir zaman ve yerde, düşman hava gücünün tehdidi altında kalmadan sürdürülebilmesine imkân sağlar. Havayı kontrol etmenin diğer derecesi hava hakimiyetidir. Hava hakimiyeti, karşıt hava kuvvetlerinin etkili müdahalede bulunamadığı durumlarda hava üstünlüğünün derecesidir. Hava sahasını kontrol edebilmenin bir üst derecesi ise hava hakimiyetidir. Hava hakimiyeti kurulduğu zaman düşman hava gücü savaşma gücünü kaybeder ve dost unsurlar için bir tehdit oluşturabilme vasfını yitirir (UK MoD, 2017, s. 27-28).

Hava sahasının kontrol edebilmek maksadıyla yürütülen operasyonlar mukabil hava harekâtı olarak tanımlanmaktadırlar. Mukabil hava harekâtı, taarruzi hava harekâtı ve hava savuma harekâtı olmak üzere iki ayrı görevden oluşmaktadır. Taarruzi hava harekâtı, düşman hava gücünü kaynağında yakalamayı ve etkisiz hale getirmeyi hedefler. Esas olarak hava gücü kullanılarak icra edilen taarruzi hava harekâtı ilerleyen safhalarda kara ve deniz unsurlarının uzun menzilli silahlarından da faydalanabilmektedir. Hava savunma harekâtı ise düşman hava gücünün yaratabileceği tehditleri ortadan kaldırmak veya azaltmak maksadıyla icra edilir (UK MoD, 2017, s. 28).

2.3.4.2. İstihbarat, Gözetleme ve Keşif (İGK)

İstihbarat, gözetleme ve keşif (İGK) faaliyetleri, mevcut veya gelecekteki bir savaş durumunda askerî harekâtı destekleyebilmek maksadıyla hava araçları kullanılarak düşman unsurları ve faaliyetleri hakkında bilgi toplanmasıdır. Esasında, gözetleme ve keşif faaliyetleri, hava gücünün ilk dönemlerinden itibaren icra ettiği bir görev olmuştur (US DoD, 2015, s. 1). Çünkü hava araçları sahip olduğu yüksek sürat sebebiyle kısa bir zaman aralığında geniş bir alanı tarayabilmekte ve diğer keşif araçlarından çok daha etkili sonuçlar üretebilmektedirler (UK MoD, 2017, s. 30).

Düşman hakkında bilgi sahibi olmayı sağlayarak durumsal farkındalığın oluşmasını sağlayan İGK faaliyetleri, doğası gereği hem barış hem de savaş döneminde icra edilmektedirler (US DoD, 2015, s. 1). Bu sayede barış döneminden itibaren düşmana karşı bir farkındalık oluşmasını sağlayarak herhangi bir gerginlik döneminde

alınacak tedbirlerin şekillenmesine katkı sağlar ve devamındaki operasyonların yürütülme şeklini belirler (UK MoD, 2017, s. 29).

İstihbarat, genel anlamda, düşmanın zaaflarını veya yaratabileceği tehditleri tespit edebilmek maksadıyla düşman hakkında bilgilerin toplanması, işlenmesi, analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması süreçlerinin tamamını kapsayan bir faaliyettir (NATO, 2016, s. I-15). Hava araçları da bu faaliyetin bilgi toplama kısmını yerine getirmek maksadıyla kullanılmakta ve istihbarat sürecinin başlaması için gerekli kaynağı sağlamaktadır (UK MoD, 2017, s. 30).

Gözetleme, düşmana ait hava, kara, deniz sahaları, bu bölgelerdeki askeri faaliyetler ile düşmanın gücünün kaynağını oluşturan önemli unsurların görsel, sesli, elektronik, optik veya diğer vasıtalar kullanılarak sürekli ve sistematik olarak gözlemlenmesidir (UK MoD, 2017, s. 30) Sürekli icra edilen bir faaliyet olan gözetleme, belirli bir hedef yönelik değil, düşmanın genel durumunu, faaliyetlerini ve bunlarda meydana gelen değişimleri tespit ederek harekatın düşman üzerindeki etkisini anlamak ve bun göre harekatın seyrini kontrol edebilmek maksadıyla yapılmaktadır (NATO, 2016, s. I-16).

Keşif ise gözetleme faaliyetlerinin aksine görsel, sesli, elektronik, optik veya diğer vasıtalar kullanılarak belirli bir hedef hakkında istenen bilgileri elde edebilmek maksadıyla belirli bir bölgenin gözlemlenmesidir (UK MoD, 2017, s. 30).

2.3.4.3. Havadan Yere Taarruz

Havadan yere taarruz görevleri stratejinin hedefine ulaşabilmek maksadıyla düşmanın kara ve deniz unsurlarına karşı hava gücünün kullanılması olarak tanımlanmaktadır (US DoD, 2020, s. 3). Havadan yere taarruz görevleri, hava gücünün, aktörlerin davranış biçimlerini veya olayların gidişatını etkileyebilme kabiliyetinin ana öğelerinden birisidir (NATO, 2016, s. I-10).

Havadan yere taarruz görevleri, yaygın olarak ilk defa Birinci Dünya Savaşı sırasında kara ve deniz unsurlarının harekâtlarını desteklemek maksadıyla kullanılmışlardır. Düşmanın ikmal yollarını kesmek, siperlerdeki askerleri, topçu bataryalarını bombalamak veya denizaltıları tespit edip imha etmek gibi amaçlarla icra edilen görevler hem hava gücünün potansiyelini ortaya koymuş hem de hava gücünü kara ve deniz savaşlarının ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir (US DoD, 2020, s. 3).

Havadan yere taarruz görevleri, kara veya deniz unsurları ile müşterek icra edilen bir harekât sırasında düşman unsurların savunma gücünü ortadan kaldırmak ve dost unsurların manevralarını desteklemek maksadıyla icra edilirler. Bununla beraber, ABD'nin 2011 yılında Libya'ya karşı düzenlediği Odyssey Dawn harekâtı örneğinde olduğu gibi kara ve deniz unsurlarının katılmadığı bir harekât kapsamında da havadan yere taarruz görevleri icra edilebilmektedir (US DoD, 2020, s. 3).

Havadan yere taarruz görevleri, stratejik taarruz, hava tecrit harekâtı, yakın hava desteği, gibi farklı biçimlerde icra edilebilmektedir (UK MoD, 2017, s. 32).

Stratejik taarruz, düşmanın savaşabilmesini sağlayacak kaynaklarını ortadan kaldırmaya yönelik bir saldırı biçimidir. Hedefleri arasında, zarar verilmesi durumunda düşmanın savaş kabiliyetini önemli derecede etkileyebilecek siyasi ve askeri liderler, komuta-kontrol unsurları, kritik askeri veya endüstriyel tesisler ve altyapı sistemleri bulunmaktadır. Stratejik taarruz görevlerinde vurulan hedef veya kullanılan silah sistemleri değil yaratılan etki önemlidir. Bu sebeple aynı anda birçok hedef vurularak katlanarak artan bir etki oluşturulmaya ve düşmanın karar verme sistemi felce uğratılmaya çalışılmaktadır. Böylece düşmanın süreci yönetme, olaylara uyum sağlama veya sağlıklı tepkiler verebilme kabiliyetleri ortadan kalkar ve mücadeleyi kaybeder (UK MoD, 2017, s. 33). Stratejik taarruz görevleri, savaş içerisindeki bir harekât kapsamında yapılabileceği gibi özel bir operasyon kapsamında bağımsız olarak da icra edilebilmektedir (NATO, 2016, s. I-10). Zira strateji taarruz düzenleyebilmek için öncesinde herhangi bir operasyonel başarı elde etmeye ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu yüzden de stratejik taarruz, hedeflere en kısa zamanda ulaşabilme ve silahlı çatışmayı en aza indirme hususlarında diğer askeri güç kullanım usullerine göre daha etkili ve veya verimli kabiliyettir (US DoD, 2019, s. 2).

Havadan yere taarruz görevlerinin icra edilme şekillerinden bir diğeri de hava tecrit harekatıdır. Hava tecrit harekâtı, düşmanın savaşabilme kabiliyetini, dost kuvvetlere karşı etkin bir şekilde kullanılmadan önce zayıflatmak veya mümkünse yok etmek maksadıyla icra edilmektedir. Hava tecrit harekatının hedefleri arasında düşman askeri birlikleri, lojistik sistemi, iletişim hatları, komuta ve kontrol merkezleri gibi unsurlar bulunmaktadır (UK MoD, 2017, s. 33). Hava tecrit harekâtı, düşman unsurlarını kaynağında zayıflatmayı veya imha etmeyi amaçladığı için dost kara ve deniz unsurları ile koordine edilmesine veya bunların katılmasına gerek olmadan icra edilir (NATO, 2016, s. I-10).

Yakın hava desteği, muharebe sahasındaki dost unsurları desteklemek maksadıyla, bu unsurları tehdit edebilecek düşman unsurlarını zayıflatmak veya mümkünse imha etmek için icra edilen bir saldırı biçimidir (UK MoD, 2017, s. 34). Yakın hava desteği, hava gücünün sahip olduğu sürat, manevra ve erişim gibi yetenekleri sayesinde kara unsurlarının erişemeyecekleri düşman hedeflerini etki altına alarak kara kuvvetlerinin taarruz gücünün eksikliklerini tamamlar. Yakın hava desteği görevleri gündüz veya gece şartlarında icra edilebilmektedir. Dost ve düşman unsurlar arasındaki mesafe hava tecrit harekatının aksine çok yakın olabilmektedir. Bu sebeple de hava ve kara kuvvetleri arasında tam bir entegrasyonu gerektirmektedir (US DoD, 2014, s. I-2-3).

2.3.4.4. Ulaştırma

Ulaştırma, uzak mesafelerdeki harekât bölgelerine personel, silah ve malzemenin hava yolu ile taşınması yeteneğidir (UK MoD, 2017, s. 37). Ulaştırma fonksiyonu stratejik etkiler yaratmak maksadıyla kullanılabilir. Çünkü hava gücünün hız özelliği, büyük bir askeri gücün, nakliye uçakları kullanılarak kısa bir süre içerisinde muharebe sahasına kaydırılmasını ve bu gücün muharebe desteğinin karşılanmasını mümkün kılmaktadır (NATO, 2016, s. I-12). Bu kabiliyet stratejik etkiler yaratmak maksadıyla kullanılmakta ve solmaktadır. Ayrıca, kötü arazi koşullarında veya kara ikmal vasıtalarının tehdit altında olduğu durumlarda kara gücünün muharebe destek ihtiyacını da karşılayarak kara operasyonlarını da destekler (UK MoD, 2017, s. 37).

2.4. İnsansız Hava Aracı (İHA)

İnsansız hava araçları, günümüzde pek çok devletin ve devlet dışı aktörün silahlı gücünün bir parçası olarak kullanılmaktadırlar. Devletler ve uluslararası kuruluşlar, birçok farklı tip ve sınıfta inşa edilen bu araçları tanımlayabilmek maksadıyla ortak terimler ve sınıflandırmalar geliştirmişlerdir. Bununla birlikte; siyasi, askeri ve hukuki ihtiyaçlarından doğan farklılıklardan dolayı da bu terim ve sınıflandırmaların farklı anlamlarda da kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin İngiltere, görev sırasında alınan tüm kritik kararlardaki insan katılımını vurgulamak için *“insansız”* yerine *"uzaktan komuta edilen"* terimini kullanırken bu araçları adlandırmada İngiltere ile aynı terimi kullanan NATO ise tanımlama sırasında farklı bir yol izlemekte ve üyelerinin uçuş faaliyetlerini standart bir seviyeye taşıyabilmek maksadıyla bu araçlara dair tanımında pilot eğitimi ve kalifikasyonunu vurgulamaktadır. Öte yandan, ABD ise daha farklı ve

daha basit bir bakış açısıyla yaklaşmakta ve bu araçları insan kumandalı veya kumandasız uçabilen araçlar olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, insansız hava aracı kavramını anlayabilmek için ilk adım bu terimleri kesin olarak tanımlamak olmalıdır (UK MoD, 2017, s. 11-12).

Bu kapsamda; NATO Askeri Terimler Sözlüğü, bu araçları *"uzaktan komuta edilen hava araçları"* olarak adlandırarak insanlı hava aracı pilotlarıyla aynı standartlarda eğitilmiş ve sertifikalandırılmış bir pilot tarafından uzak bir istasyondan kontrol edilen insansız hava araçları olarak tanımlamaktadır (NATO, 2021, s. 111). İngiltere Savunma Bakanlığı İnsansız Hava Araçları Doktrini de NATO Askeri Terimler Sözlüğü gibi bu araçları *"uzaktan komuta edilen hava araçları"* olarak adlandırmakta; uzaktan komuta edilen hava araçlarını pilot taşımayan, ancak bir pilot tarafından uzaktan uçurulan ve ölümcül veya ölümcül olmayan faydalı yük taşıyabilen bir hava aracı olarak tanımlamaktadır (UK MoD, 2017, s. 12). ABD Savunma Bakanlığı Askeri Terimler Sözlüğü ise bu araçları insansız hava aracı olarak adlandırmakta; insansız hava araçlarını, pilot taşımayan, uzaktan komuta edilen veya uzaktan kumandasız uçuş yapabilen hava araçları olarak tanımlamaktadır (US DoD, 2016, s. 225).

2.4.1. İnsansız Hava Araçlarının Tarihçesi

İnsansız hava araçları, hava gücünün kendisi kadar eski bir tarihe sahiptir (Worch, Borky, Gabriel, Swal, & Heiser, 1999, s. I-1). Devletler, hava gücünün ortaya çıkmasıyla birlikte, insansız hava araçlarının yapabilmek ve askeri operasyonlarda kullanabilmek için çalışmışlardır (Glade, 2000, s. 10).

Avusturya'nın Venedik'e saldırmak maksadıyla kullandığı patlayıcı yüklü insansız balonlar, insansız hava araçlarının ilk örneklerinden birsi olarak gösterilebilir (Udeanu, Dobrescu, & Oltean, 2016, s. 199). Ancak, modern haliyle insansız hava araçlarının doğuşu için uçak, motor ve kablosuz iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması gerekmiştir (Hill & Rogers, 2014). Nicola Tesla, 1915 yılında patenti kendisinde bulunan radyo kontrol sistemi sayesinde silahlı, pilotsuz bir uçağın ABD'yi savunmak için kullanılabileceğini ifade etmiş ve modern insansız hava araçlarına doğru ilk adımı atmıştır (US Army UAS Center of Excellence, 2010, s. 1).

Birinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu operasyonel ihtiyaçlar insansız hava aracı üretimine dair fikirlerin daha da rağbet görmesine yol açmıştır. İngiliz mühendis Archibald Low radyo kontrol teknolojisini kullanarak İngiliz ordusu için uzaktan

komuta edilen bir uçak geliştirmeye çalışmış ve bu uçak ilk uçuşunu 1917 yılında gerçekleştirmiştir (Hill & Rogers, 2014, s. 14). Bombardıman maksadıyla geliştirilen bu uçak sayesinde patlayıcılarla yüklenmiş uçakların önceden belirlemiş hedeflere yönlendirilmesi amaçlanmaktaydı. 1917 yılına gelindiğinde ise ABD Donanması için çalışan Elmer Sperry ve Peter Cooper Hewitt cayroskop ve servo motorlar kullanarak icat ettikleri basit bir otomatik pilot sistemi geliştirmişler ve bu sistemi kullanarak önceden programlanmış bir hedefe gidebilen bir uçak üretmişlerdir. (Udeanu, Dobrescu, & Oltean, 2016, s. 199-200). Öte yandan, her iki proje de yeniden kullanım için geri dönmek üzere tasarlanmış uçaklardan ziyade bir hedefi imha etmek için kullanılacak silahlar olarak tasarlandıkları için bu çalışmalara daha sonraki dönemlerde güdümlü füzelerin geliştirilmesine de zemin hazırlamıştır (Hill & Rogers, 2014, s. 15).

İkinci Dünya Savaşı, insansız hava araçlarına duyulan ilginin de yeniden canlandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde B-17, B-24 gibi pek çok bombardıman uçağı benzer radyo kontrolü teknikleri kullanılarak insansız hava araçlarına dönüştürülmüş ve düşman derinliklerinde bombardıman maksatlı kullanılmışlardır (Udeanu, Dobrescu, & Oltean, 2016, s. 199-200). Fakat insansız hava araçlarına dönüştürülmüş platformların genellikle kullanım ömürlerinin sonuna gelmiş eski uçaklar olması projelerde bazı handikaplara yol açmış ve istenilen sonuçların elde edilmesine engel olmuştur. Ayrıca, insansız hava araçlarına radar alıcıları ve görüntü ekipmanları gibi yeni sistemlerin eklenmesi hem üretim sürecini zorlaştıran hem de maliyetleri arttıran bir unsur olmuştur. Bir diğer sorun ise pilotsuz uçak fikrinin karşılaştığı kurumsal direniştir. Bütün bu faktörlerin bir araya gelmesi sonucunda insansız hava aracı fikri hava kuvvetleri içerisinde yeterli destek bulamamış ve savaşın sona ermesiyle beraber insansız hava araçları savaş döneminde yakaladıkları gelişme ivmesini kaybetmişlerdir (Hill & Rogers, 2014, s. 18).

Soğuk Savaş döneminde düşman ülkelerin askeri faaliyetlerinin izlenebilmesi için düşman topraklarının derinliklerinde İGK görevleri icra edilmesine yönelik ihtiyaç, hava savunma sistemlerinin yarattığı tehdit ile birleşince insansız hava araçlarına olan ilgi bir kez daha canlanmıştır (Worch, Borky, Gabriel, Swal, & Heiser, 1999, s. I-1). Zira Soğuk Savaş'ın doğası gereği düşman ülke toprakları üzerinde yürütülen faaliyetlerin saldırı görevlerinden çok keşif uçuşları olması, bu faaliyetlerin gizliliğinin büyük önem taşıması ve herhangi bir tespit durumunda insanlı uçakların pilotlarının düşman eline geçmesi olasılığı insansız hava araçlarını bu görevler için mantıklı bir çözüm haline getirmiştir (Hill & Rogers, 2014, s. 19).

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin stratejik keşif görevleri için kullanmış olduğu U-2 casus uçaklarının 1960 yılında SSCB üzerinde düşürülmesi ve kurtulan pilotun SSCB tarafından kamuoyuna teşhir edilmesi ABD içinde büyük bir krize yol açarken insansız hava araçları fikrinin gelişmesine de büyük bir ivme kazandırmıştır (Hill & Rogers, 2014, s. 20). Bir başka U-2 uçağının 1962 yılında Küba üzerinde düşürülmesi ile daha da hızlanan çalışmalar 1964 yılında ilk özgün insansız hava aracı olan ve daha sonra AQM/BQM-234 olarak adlandırılan Q-2C Firebee'nin geliştirilmesi ile meyvelerini vermiştir (Worch, Borky, Gabriel, Swal, & Heiser, 1999, s. I-1). Firebee insansız hava araçları ilk olarak Çin'in yeni gelişmekte olan nükleer silah programı ve hava savunmasına ilişkin istihbarat peşinde olan Blue Springs Operasyonu kapsamında kullanılmıştır. Bu görev sırasında birkaç adet uçak Çin hava savunma sistemleri tarafından düşürülmüş olsalar da ortada pilot olmadığı için kolayca inkâr edilmiş ve yeni bir politik kriz yaşanması engellenmiştir. AQM/BQM-235 Firebee model insansız hava araçlarının asıl gösteri sahnesi ise Vietnam Savaşı olmuştur. Vietnam Savaşı sırasında keşif, taarruz ve düşman hava savunma sistemlerine karşı aldatma görevleri icra eden uçak 3.000 sortiden fazla uçuş gerçekleştirmiştir (Hill & Rogers, 2014, s. 21-22).

Soğuk Savaş döneminde insansız hava araçları geliştirebilmek maksadıyla çalışmalar yapan ülkelerden birisi de Sovyetler Birliği olmuştur. Stratejik keşif görevleri icra edebilmek maksadıyla 1950'li yılların ortalarından itibaren geliştirilen LA-17 model insansız hava aracı 1990'lı yılların ortalarına kadar kullanılmaya devam etmiştir. LA-17 yıllar içerisinde geliştirilerek yüksek çözünürlüklü kameralar, gerçek zamanlı izleme sistemleri ve radyasyon algılama sensörleri eklenmiştir. Soğuk Savaş döneminde insansız hava araçları geliştirebilmek için çalışan bir başka ülke olan Çin ise hem Sovyetler Birliği'nden tedarik ettiği LA-17 insansız hava araçlarını hem de ABD Hava Kuvvetlerine ait düşürülmüş bir AQM-234 *Firebee* model insansız hava aracını tersine mühendislik yoluyla kopyalayarak alçak ve orta irtifalarda gözlem yapabilen WuZen-5 model insansız hava aracını geliştirmeyi başarmıştır. İnsansız hava araçları konusunda günümüzün önde gelen ülkelerinden birisi olan İsrail de bu alandaki çalışmalarına 1960'lı yılların sonunda başlamıştır. ABD'den önce AQM/BQM-234 *Firebee* ve ardından *Northrop Chukar* model insansız hava araçlarını tedarik eden İsrail bu araçları 1973 yılında cereyan eden Arap-İsrail Savaşı'nda başarıyla kullanmıştır. Buradan edindiği tecrübeleri yeni insansız hava araçları inşa edebilmek için kullanan İsrail, üzerine monte edilmiş bir kameradan anlık görüntü yayınlayabilen ilk insansız hava

aracını geliştirmiştir. IAI *Scout* adı verilen bu yeni araç 1982 yılındaki Lübnan Savaşı'nda başarıyla kullanıldıktan sonra ABD Donanması'nın da dikkatini çekmiş ve Pioneer model insansız hava aracı olarak Birinci Körfez Savaşı'nda kullanılmıştır (Hill & Rogers, 2014, s. 24-27).

İnsansız hava araçları 1990'lı yıllara kadar olan süreçte ilki uzaktan kontrollü ikincisi ise belirlenmiş bir rotada otonom uçuş gerçekleştiren hava aracı olmak üzere iki farklı kolda gelişme göstermişlerdir. Hangi kolun daha ileri gideceğini belirleyen etmenler ise teknolojik imkanlar ve operasyonel gereksinimler olmuştur (Hill & Rogers, 2014, s. 28). Bilgisayar, iletişim ve seyrüsefer teknolojilerinde 1980'li yıllardan itibaren başlayan büyük gelişmeler, insansız hava araçlarının verimliliği üzerindeki en büyük engelin kalkmasını sağlamış ve bu araçların askeri gücün önemli bir parçası haline gelmesini sağlamıştır.

2.4.2. İnsansız Hava Araçlarının Sınıflandırılması

Hava gücünün doğuşundan itibaren, sadece rüzgâr yönünde uçabilen insansız bombardıman balonlarından 21. yüzyıl bilgisayar, görüntüleme, iletişim ve seyrüsefer teknolojilerinin en gelişmiş örneklerini barındıran *"MQ-1C Gray Eagle"* taarruzi insansı hava araçlarına; orta büyüklükte bir yolcu uçağı ile aynı ebatlara sahip *"RQ-4 Global Hawk"* model insansız hava araçlarından bir insanın avuç içine sığabilecek boyutlardaki *"Black Hornet"* model insansız hava araçlarına kadar birçok farklı büyüklük ve türde insansız hava aracı inşa edilmiştir. 20. yüzyılın başından itibaren operasyonel ihtiyaçlar ve teknolojik imkanlar dahilinde inşa edilen bu araçlar, türlerinin ve sayılarının artmasıyla beraber tanımlanabilmek, ortak çalışılabilirlik ve operasyonel faaliyetlerin kolaylaştırılabilmesi maksadıyla çeşitli özelliklerine göre farklı sınıflara ayrılmaktadırlar.

İnsansız hava araçlarının sınıflandırılması için kullanılan en temel yaklaşım, insanın, hava araçlarının faaliyeti sırasındaki olayları algılama ve etkileyebilme rolü esas alınarak, bu araçları uzaktan komuta edilen ve otonom araçlar olarak ikiye ayırmaktır. Uzaktan komuta edilen araçlar, belirli bir mesafedeki insan operatör tarafından sevk ve idare edilir. Aracın çevresinde gelişen olay ve koşulları algılayan ve bunları değerlendirerek görevin icra edilmesi için kullanabilen esas unsur insandır. Otonom araçlarda ise insan unsuru ile araç arasında belirli bir mesafe bulunmakla beraber aracın sevk ve idare edilmesinde insan rolü bulunmamaktadır. Otonom

araçlarda insanın rolü ise sadece araç tarafından gönderilen bilgilerin takip edilmesi ile sınırlıdır (Glade, 2000, s. 13). İnsansız hava araçlarını sınıflandırmada kullanılan diğer bir özellik ise araçların icra edebilecekleri görev tiplerine göre sınıflandırılmasıdır. İnsansız hava araçları görev tiplerine göre İGK; taarruzi, çok rollü; elektronik harp ve kargo taşıyan insansız hava araçları olarak sınıflandırılabilmektedirler. İnsansız hava araçlarını sınıflandırmada kullanılan diğer özellikler ise bu araçların sürati, menzili, dayanıklılığı, maksimum görev irtifası, taşıyabildiği faydalı yük ve motor türü gibi unsurlardır (Udeanu, Dobrescu, & Oltean, 2016, s. 200). Ancak, bütün bu sınıflandırmalar doğrudan insansız hava araçlarının ebatları ve ağırlığı ile ilişkili olduğu için devletler ve uluslararası kuruluşlar standartlaşmayı sağlayabilmek maksadıyla insansız hava araçlarını ağırlıklarına göre sınıflandırmaktadırlar (UK MoD, 2017, s. 19) Bu kapsamda, insansız hava araçları konusunda teknoloji geliştiren ve üretim yapan birçok ülkenin de üyesi olduğu ve standartlarının geliştirilmesine katkı sunduğu NATO'nun insansız hava araçları dokümanı incelenecek olursa insansız hava araçlarını kalkış ağırlıklarına ve görev yaptıkları irtifalara göre üç temel sınıfa ayrıldığı görülmektedir (NATO, 2020, s. I-2).

Sınıf-1 insansız hava araçları, görev için ihtiyaç duyduğu bütün sistemleri bünyesinde barındırabilen ve genellikle insan operatörleri tarafından çanta vs. yardımıyla taşınabilen küçük araçlardan oluşmaktadır. Harekât bölgesinde görev yapan taktik muharebe takımlarından alay seviyesine kadar olan birliklerin İGK ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kullanılan sınıf-1 insansız hava araçları, taşıdıkları sensör ve kameralar vasıtasıyla yerde bulunan operatöre anlık resim ve video aktarımı da yapabilmektedirler. Harekât yarıçapları kontrol unsurunun bulunduğu noktadan 50 kilometreye kadar genişleyebilen ve 5.000 feet irtifaya kadar tırmanma kabiliyetine sahip olan bu araçların maksimum kalkış ağırlıkları ise 150 kilograma kadar çıkabilmektedir (NATO, 2020, s. I-3).

Sınıf-2 insansız hava araçları genellikle taktik insansız hava araçları olarak adlandırılmaktadırlar. Sınıf-2 insansız hava araçları, harekât bölgesinde görev yapan taktik muharebe takımlarından tugay seviyesine kadar birliklerin İGK ihtiyaçlarının yanı sıra zaman zaman taarruzi maksatlarla da kullanılabilmektedirler. Harekât yarıçapları kontrol unsurunun bulunduğu noktadan 200 kilometreye kadar genişleyebilen ve 18.000 feet irtifaya kadar tırmanma kabiliyetine sahip olan bu araçların maksimum kalkış ağırlıkları ise 150 kilogramdan 600 kilograma kadar çıkabilmektedir (NATO, 2020, s. I-3).

Sınıf-3 insansız hava araçları, harekât alanında görev yapan taktik muharebe takımlarından stratejik seviye komutanlıklara kadar birliklerin İGK, taarruz ve muharebe destek ihtiyaçlarını karşılayabilmek maksadıyla kullanılmaktadırlar. Sahip oldukları uydu iletişim sistemleri sayesinde kontrol unsurunun konumuna bağlı kalmaksızın sınırsız bir coğrafyada harekât icra edebilen bu araçlar 65.000 feet irtifaya kadar tırmanma kabiliyetine de sahiptirler. Diğer sınıflardaki insansız hava araçlarının aksine çok çeşitli sensörler ve silahlar taşıyabilen sınıf-3 insansız hava araçlarının kalkış ağırlıkları 10 tona kadar çıkabilmektedir (NATO, 2020, s. I-4).

2.4.3. İnsansız Hava Araçlarının Kullanım Alanları ve Görevleri

İnsansız hava araçlarının askeri amaçlı kullanımı, diğer insanlı uçaklar ile hemen hemen aynı esaslar çerçevesinde yürütülmektedir (NATO, 2020, s. I-5). İnsansız hava araçlarına tevdi edilen görevler ise icra edilecek askeri operasyonların zorluk derecesine ve türüne göre değişiklik göstermektedir (Glade, 2000, s. 14).

Öte yandan, insansız hava araçlarının, icra edecekleri görevlerdeki performanslarını etkileyen bazı faktörler bulunmaktadır. Bunlar insansız hava aracının teknik özellikleri, sahip olduğu otonom uçuş kabiliyetleri, mekanik ve elektronik sistemlerinin arızalanma açısından güvenilir olması, tasarım ve öz savuma sistemleri sayesinde sahip olacağı beka kabiliyeti, taşıyabildiği faydalı yük ve silah yükü gibi hususlardır (Worch, Borky, Gabriel, Swal, & Heiser, 1999, s. III-1).

Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, insansız hava araçlarının muharebe sahasında icra edebileceği görevler, hava kuvvetlerinin geleneksel anlamda üstlenmiş olduğu gözetleme, keşif ve kara unsurlarına yardım etmek veya kara operasyonlarını doğrudan destekleyebilmek maksadıyla icra edilen ve *"doğrudan destek görevleri"* olarak da tanımlanabilecek olan kuvvet koruma, silahlı keşif, havadan yere taarruz, personel kurtarma ve düşman hava savunmasının bastırılması görevleridir (NATO, 2020, s. III-1). Bu anlamda, daha önceki dönemlerde insanlı uçaklarla icra edilen görevlerin önemli bir kısmının günümüzde insansız hava araçları tarafından yerine getirildiğini ifade etmek mümkündür.

2.4.3.1. Gözetleme ve Keşif

İstihbarat, gözetleme ve keşif görevleri, askeri gücün kullanılması kapsamında yürütülecek operasyonların planlanması, hazırlanması ve yürütülmesini desteklemek

maksadıyla elde edilen bilgilerin işlenmesi, kullanılması ve dağıtılması ile tüm bilgi toplama imkanlarının planlamasını ve kullanılmasını senkronize eden faaliyetlerin bütünüdür (NATO, 2016, s. I-15).

Günümüzde İGK görevlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelen insansız hava araçları ise taşıdıkları çeşitli kamera ve sensörler yardımıyla keşif ve gözetleme görevleri icra ederek istihbaratın oluşturulabilmesi için gerekli bilgilerin toplanmasında önemli bir rol almaktadırlar (US Army UAS Center of Excellence, 2010, s. 21). İnsansız hava araçlarının sahip oldukları esneklik, uzun süre havada kalabilme, belirli bir bölge üzerinde uzun süre uçabilme, düşük görünürlük gibi kabiliyetleri ve insanlı bir hava aracına göre gözden çıkarılabilir olmaları, bu uçakların hem dost hem de düşman hava sahası üzerinde gerçek zamanlı saha gözetlemesi ve keşif görevleri icra edebilmelerini mümkün kılmaktadır (Worch, Borky, Gabriel, Swal, & Heiser, 1999, s. III-3).

2.4.3.2. Kuvvet Koruma

Kuvvet koruma görevleri; belirli bir bölgede konuşlu veya belirli bir bölgeye doğru intikal halinde olan dost muharip kara unsurlarının, operasyonu yöneten komuta-kontrol merkezlerinin, operasyonu destekleyen ikmal sisteminin ve bunların ulaşımını sağlayan ulaştırma yollarının düşman unsurların etkilerinden korunmasını kapsamaktadır (NATO, 2020, s. III-12).

İnsansız hava araçları, uzun süre havada kalabilme, düşük görünürlük gibi kabiliyetleri ve taşıdıkları çeşitli silah, sensör ve kameralar yardımıyla dost unsurların bulunduğu alan üzerinde uçuş yaparak bunlara yönelik olası bir düşman aktivitesini önceden tespit edebilme, bunları düşman faaliyetlerinden haberdar edebilme ve gerektiğinde düşmanı ateşle etki altına alarak engelleme veya imha etme kabiliyetleri bulunmaktadır (US Army UAS Center of Excellence, 2010, s. 21).

2.4.3.3. Silahlı Keşif

Silahlı keşif, daha önceden kararlaştırılmış bir bölge veya güzergâh üzerinde uçarak düşman unsurlarını tespit edebilmek ve tespit edilen düşman unsurlarını ateşle etki altına almak maksadıyla icra edilen bir görevdir (NATO, 2020, s. III-12).

İnsansız hava araçları, taşıdıkları çeşitli silah, sensör ve kameralar yardımıyla bir yandan keşif görevlerinde elde edilen görüntü ve verilerin anında komuta merkezlerine aktarılmasını sağlarken diğer yandan da hedef bulma, hedef izleme, hassas

mühimmatlar için hedefleri işaretleme ve hasar değerlendirmesi yapabilme gibi kabiliyetleri sayesinde tespit, karar ve uygulama sürecini muharebe sahasında daha önceden görülmemiş bir çabuklukta yürütme fırsatı tanımaktadır. Bunlara ek olarak dost kara birliklerine ilave ateş desteği gereken durumlarda, tespit edilen düşman unsurlarının ateş altına alınabilmesi için ateş desteğinin yönlendirilmesi de insansız hava araçlarının icra ettikleri görevlerden bir diğeridir (US Army UAS Center of Excellence, 2010, s. 21).

2.4.3.4. Havadan Yere Taarruz

İnsansız hava araçları, düşmana ait kara hedeflerinin imha edilebilmesi maksadıyla icra edilen havadan yere taarruz görevlerinde de kullanılmaktadırlar. Bu maksatla, taşıdıkları silah yükünü doğrudan hedefe tevcih edebilecekleri gibi sahip oldukları hedefleme sistemleri sayesinde diğer hava araçları veya topçu bataryaları gibi ateş destek unsurları için hedef işaretlemesi yapabilme kabiliyetine de sahiptirler (NATO, 2020, s. III-13).

Silahlı keşif görevlerinden farklı olarak hava tecrit harekâtı ve yakın hava desteği olarak icra edilen havadan yere taarruz görevleri, insansız hava araçlarının uzun süre havada kalabilme, hedef tespiti ve imhası süreçlerini çok hızlı bir biçimde icra edebilme, zor tespit edilme ve insanlı uçaklara nazaran gözden çıkarılabilir olmaları sebebiyle tehlikeli bölgelerde görev icra edebilme yeteneklerinin en verimli şekilde kullanıldığı alanlardan birisidir.

2.4.3.5. İletişim Desteği ve Komuta-Kontrol

İnsansız hava araçları, sahip oldukları sensörler ve uzun süre hava kalabilme gibi yetenekleri sayesinde, coğrafi şartlar veya mesafe gibi engeller sebebiyle muharebe sahasında haberleşmenin verimli olarak yapılamadığı bölgelerde haberleşme istasyonları arasında ses ve veri iletimi sağlayarak iletişim desteği sağlayabilmektedirler (NATO, 2020, s. I-6).

İnsansız hava araçlarının haberleşme istasyonları arasında röle görevi icra etme ve bu sayede iletişim desteği sağlayabilme kabiliyetlerinin bir diğer işlevi ise mevcut komuta-kontrol ağının erişim menzilini arttırmak veya çeşitli sebeplerle uydu iletişiminin kurulamadığı durumlarda, yeni bir komuta-kontrol ağı kurulmasını mümkün kılmalarıdır. Böylece, komuta kademesinin muharebeyi güvenli bir mesafeden sevk ve

idare edebilmesi, komuta kademesi ve muharip askeri güç arasındaki iletişiminin korunarak muharip gücün muharebe sahasında yalnız başına kalıp durumsal farkındalığını yitirmesinin önüne geçmek mümkün olmaktadır. (US Army UAS Center of Excellence, 2010, s. 21).

2.4.4. İnsansız Hava Araçlarının Avantajları ve Dezavantajları

ABD Ordusu'nun Afganistan ve Irak'ta gerçekleştirmiş olduğu ve modern insansız hava araçlarının yoğu bir biçimde kullanıldığı askeri operasyonlardan edinilen tecrübeler, insansız hava araçlarının, askerlerin iş yükünü ve düşmanın doğrudan tehdidine maruz kalma oranını önemli ölçüde azalttığını ortaya koymaktadır (US Army UAS Center of Excellence, 2010, s. 1).

Esasında insansız hava araçlarının askeri değeri, tıpkı ABD'nin Afganistan ve Irak tecrübelerinde görülebileceği gibi asırlardır insanlar tarafından icra edilen zor ve tehlikeli görevleri onların yerine icra edebilme yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Devletleri bu türden araçlar inşa etmeye iten en büyük sebep savaşlarda insanlara yönelik riskleri azaltmaya yönelik çabalar olmuştur. Bu kapsamda, insansız hava araçlarının en büyük avantajının, insanlara yönelik riskleri azaltmak ve böylece siyasi, askeri ve ekonomik sebeplerle insanlı sistemlerin kullanılmasının riskli olduğu durumlarda uygun çözümler sağlayabilmek olduğunu söylemek mümkündür (Glade, 2000, s. 7-13).

İnsansız hava araçlarının sahip olduğu bir başka avantaj ise bu araçların, insan bedeninin getirdiği boyut ve performans gibi kısıtlamalar olmadan, sadece görevin gereklilikleri göz önünde bulundurularak tasarlanabilmesidir. Böylece, kullanım alanlarına göre insan avucuna sığabilecek büyüklükteki *"Black Hornet Nano"* gibi insansız hava araçlarından yaklaşık 40 metre kanat açıklığına sahip *"Global Hawk"* gibi insansız hava araçlarına kadar geniş bir yelpazede insansız hava araçları inşa etmek mümkün olmaktadır (JAPCC, 2010, s. 2). İnsansız hava araçlarının tasarımında insan bedeninin getirdiği kısıtlamaların göz ardı edilebilmesinin yaratmış olduğu bir başka fayda ise bu araçların manevra kabiliyetlerinin, uçuş sürelerinin artması ve görünürlüklerinin azalmasıdır (Glade, 2000, s. 10-13). Manevra kabiliyetlerinin ve uçuş sürelerinin artması, insansız hava araçlarının çok rollü kullanımını da mümkün kılarak onlara görev esnekliği kazandırmaktadır (JAPCC, 2010, s. 2). Düşük görünürlük ise bu araçların tespit edilmelerini zorlaştırarak muharebe sahasındaki beka seviyelerini

arttırmakta ve tehlikeli bölgelerde görev yapabilmelerini kolaylaştırmaktadır (Glade, 2000, s. 10-13).3

Bunların yanında, insansız hava araçlarının bazı zaafları da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, bu araçların, kontrol istasyonları ile veri ve iletişim bağlantısı kurulmasına ihtiyaç duymalarıdır. Zira, bu bağlantının başarısız olması veya düşman tarafından engellenmesi görevin de başarısız olmasına yol açacağı gibi hava aracının kaybedilmesi ile de sonuçlanabilmektedir (JAPCC, 2010, s. 3). İnsansız hava araçlarının bir başka dezavantajı ise aracı kullanan pilotların, aracın etrafındaki durum hakkına çok az bilgi sahibi olması ve bu yüzden de aracın bulunduğu ortam hakkındaki durumsal farkındalığının düşük olmasıdır. Bu sorun, araca yönelik bir tehlikenin gözden kaçırılabilmesine sebep olabileceği gibi araçta meydana gelebilecek bir arızanın da fark edilememesine yol açabilmektedir (JAPCC, 2010, s. 2).

Sonuç olarak, insansız hava araçları, bazı eksikliklerine rağmen muharebe sahasında oldukça başarılı bir performans sergilemişler ve 21. yüzyıl muharebe sahasına büyük bir yenilik getirmişlerdir. Bu, düşmanın tespit edilmesi ile imha edilmesi arasında geçen prosedürleri içeren ve önceki dönemlerde günler süren sensör-karar döngüsünün daha önceden hayal edilemeyecek kadar kısaltılması olmuş ve komuta kademesine, düşmanı daha önce görebilme, hedefleyebilme ve anında imha etme imkânı sunmuştur (US Army UAS Center of Excellence, 2010, s. 1).

BÖLÜM III

3. ASİMETRİK SAVAŞLARDA İHA KULLANIMININ ÖNCESİ VE SONRASI

Askeri güç, yaratılması ve idame ettirilmesi oldukça maliyetli bir kabiliyettir. Sun Tzu, "Savaş Sanatı" isimli eserinde bu olguya dikkat çekerek zaferin gecikmesi halinde ordunun gücünün azalacağını ve uzayan zaferin devlete hiçbir fayda sağlamayacağını ifade etmiştir (Tzu, 2008, s. 56-57). Oysa ki asimetrik savaşlar, Mao'nun deyimiyle, güçlü bir düşmanı askeri olarak mağlup etmekten ziyade onu uzun ve maliyetli bir savaşa sokarak siyasi ve ekonomik olarak mağlup etmek maksadıyla icra edilmektedirler (Zedung, 1989, s. 66-68). Ancak, Münkler'in ifadesiyle güçlü devletler ve özellikle de batı dünyası siyasal, ekonomik ve sosyal yapıları sebebiyle bu türden uzun mücadeleleri sürdürebilecek güce sahip değillerdir (Münkler, 2003, s. 10).

Bu sebeple, askeri güç kullanımı söz konusu olduğunda, devletler bir an önce sonuca ulaşabilmek istemekte ve bu maksatla fikri ve teknik üstünlüklerinin sağladığı avantajlardan faydalanarak yeni taktik ve silahlara başvurmaktadırlar. Hava gücü, yüksek sürati ve manevra yeteneği sayesinde geniş bir alanları kontrol altında tutabilmek; İGK fonksiyonu sayesinde asimetrik tehditlerle mücadele için gerekli bilgiyi sağlamak; havadan yere taarruz ve hava ulaştırması fonksiyonları sayesinde de kara birliklerini desteklemek gibi özellikleri sayesinde devletlerin kendilerine yönelen asimetrik tehditlerle mücadele etmede kullandıkları en önemli unsurlardan birisi olmuştur.

Bahsi geçen unsurların pratikte nasıl uygulandığını görebilmek için devam eden bölümlerde Vietnam ve Afganistan Savaşları üzerinden asimetrik savaşlarda hava gücünün savaş stratejilerine etkileri incelenecek ve karşılaştırılacak, böylelikle günümüze varan süreçte hava gücünün kullanımının asimetrik savaşları nasıl şekillendirdiği ve gelecekte ne gibi etkilere sahip olabileceği analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.1. Vietnam Savaşı

Vietnam Savaşı, komünist Kuzey Vietnam, Kuzey Vietnam hükümetinin desteğiyle Güney Vietnam'da faaliyet gösteren komünist Viet Cong gerillaları, Batı yanlısı Güney Vietnam ve Güney Vietnam'ı destekleyen ABD arasında cereyan eden

bir savaştır. Savaşın temelinde Kuzey Vietnam yönetiminin tüm Vietnam topraklarını komünist bir rejim altında birleştirme arzusu yatmaktadır. Buna karşılık Güney Vietnam yönetimi ise Batı ile olan ilişki statükosunu korumaya ve ülkeyi komünizmin etkisinden uzak tutmaya çalışmıştır (Spector, 2023).

ABD'nin bölgedeki faaliyetleri, Fransa'nın Çinhindi bölgesindeki bağımsızlık yanlısı ayaklanmalara karşı mücadelesi sırasında başlamıştır. Çıkarlarına tehdit olarak gördüğü komünizm ile dolaylı bir mücadele stratejisi takip eden ABD hükümeti, komünizmin yayılarak siyasi, ekonomik ve askerî açıdan güçlenebilmesinin önüne geçebilmek için kendisine müttefikler edinmeyi ve böylece bölgedeki hegemonyasını arttırarak komünizm karşısında üstünlük sağlamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, komünizme karşı mücadelesinde Güney Vietnam yönetimi ile iş birliği yapan ABD, 1950 yılında ülkede bir Askeri Danışmanlık Yardım Grubu (*Military Assistance Advisory Group-MAAG*) tesis ederek Güney Vietnam'a doğrudan askeri yardıma başlamıştır. Ancak, devam eden süreçte, Güney Vietnam'ın yanı sıra bölgedeki diğer müttefikleri Laos ve Kamboçya'nın da komünizm tehlikesi ile karşı karşıya kalması ve bu ülkelerdeki siyasi iktidarların zayıflığı, çıkarları gereği bu ülkelerin komünizmden uzak tutulması gerektiğine inanan ABD hükümetini daha somut adımlar atmaya yöneltmiştir. Bu maksatla, bölgedeki müttefiklerini komünizm tehlikesine karşı bir çatı altına toplayabilmek için 1954 yılında Güneydoğu Asya Antlaşma Örgütü (*Southeast Asia Treaty Organization-SEATO*)'nün kuruluşuna öncülük etmiştir (Van Staaveren, 1993, s. 1-2).

Öte yandan, 1950'lerin ortalarında Güney Vietnam hükümetine karşı çıkan çeşitli grupların birleşmesiyle kurulan ve Güney Vietnam Hükümeti'ni devirerek Vietnam'ı yeniden birleştirebilmek için Güney Vietnam ve ABD'ye karşı savaşan bir gerilla gücü olan Viet Cong'un yaratmış olduğu tehdit, ABD hükümetinin bu ülkeye özel bir ilgi göstermesine yol açmıştır.

Ancak, dolaylı stratejisi gereğince bölgedeki çatışmalara doğrudan müdahil olmaktan kaçınan ABD hükümeti, Kuzey Vietnam Ordusu'nun askeri ve teknik yardımlarıyla, pusu, sabotaj ve terör gibi taktikleri kullanarak Güney Vietnam'ın kırsal kesimlerinde yoğun bir gerilla savaşı yürüten bu örgüte karşı Güney Vietnam'a yardım edebilmek maksadıyla üstün hava gücünü kullanma seçeneğine başvurmuştur (Van Staaveren, 1993, s. 6). Bu kapsamda, hava gücünün sağladığı erişim, sürat ve manevra kabiliyeti gibi özellikleri kullanılarak Viet Cong'un gerilla taktiklerinin etkisi azaltmak ve bu sayede Güney Vietnam ordusu ile mücadele edebilme kabiliyetlerini zayıflatmak

amaçlanmıştır (Hart, 2015, s. 449-452). Bunun için, bilgi üstünlüğünün çok önem taşıdığı bu türden bir gerilla mücadelesinde, öncelikle müttefiki olan Güney Vietnam'a Viet Cong karşısında bilgi üstünlüğü kazandırmak isteyen ABD hükümeti (Hart, 2015, s. 504), bölgeye keşif uçaklarından oluşan bir filo konuşlandırmış ve Viet Cong gerillalarının faaliyetlerini takip etmeye başlamıştır. Ayrıca, Viet Cong'a karşı, Güney Vietnam ordusuna sürat ve manevra üstünlüğü sağlayabilmek için bölgede daha önceden oluşturulan Askeri Danışmanlık Yardım Grubu vasıtasıyla Vietnam Hava Kuvvetleri'ni eğitmeye ve teçhiz etmeye başlamıştır (Van Staaveren, 1993, s. 6). Fakat, ilerleyen süreçte Güney Vietnam'daki askeri durumun daha da kötüye gitmesi üzerine müttefikini komünistlere kaybetmenin yaratacağı siyasi sonuçlardan çekinen ABD hükümeti, Güney Vietnam'daki durumu düzeltebilmek için yeni adımlar atmak zorunda kalmıştır. Bu maksatla ülkeye bir askeri danışma heyeti gönderen ABD hükümeti, danışmanların tavsiyesi üzerine, Güney Vietnam'a geniş bir askeri yardım sağlamaya ve karar vermiştir. (Schlight, 1996, s. 4-5). Güney Vietnam'a sunulacak askeri yardım programının yürütülmesi amacıyla, 08 Şubat 1962 tarihinde, Vietnam ABD Askeri Yardım Komutanlığı (*U.S. Military Assistance Command, Vietnam-MACV*), adı verilen bir birlik tesis edilmiş; ABD Pasifik Hava Kuvvetleri'nin (*Pacific Air Forces-PACAF*) 13'üncü Hava Kuvveti Komutanlığı'na bağlı 2'nci Hava Tümeni de Güney Vietnam ordusuna destek maksatlı yürütülecek hava operasyonlarının icrası için hava unsuru olarak bu komutanlığa tahsis edilmiştir. Güney Vietnam'daki kötü gidişi durdurmanın yollarını araştıran askeri uzmanlar, istihbarat raporları ve incelemeler ışığında, Viet Cong'un mücadelesini sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu insan ve malzeme akışının Kuzey Vietnam'dan çıkarak Laos üzerinden Güney Vietnam'a kadar uzanan ve *Ho Chi Minh* hattı adı verilen güzergahtan gerçekleştirildiği sonucuna ulaşmışlardır. Bölgede kara gücü bulunmayan ABD, hava gücünü kullanarak *Ho Chi Minh* Hattı üzerinden gerçekleşen insan ve malzeme akışının tespit edilmesinin ve bunların Güney Vietnam Hava Kuvvetleri tarafından Laos sınırında imha edilmelerinin uzun vadede Viet Cong'u zayıflatacağını ve Güney Vietnam ordusu karşısında direnme gücünü kıracağını hesaplamıştır. Ayrıca, *Ho Chi Minh* Hattı üzerinde icra edilecek hava tecrit harekatının daha etkili olabilmesi için Laos ve Güney Vietnam arasındaki sınırın karadan da kontrol edilmesinin önemini kavrayan ABD, bunun için de Güney Vietnam hükümetine daha çok destek sağlamayı öngören kararlar almıştır (Van Staaveren, 1993, s. 6-7). Öte yandan, askeri danışmanların geniş bir yardım programı tavsiyesine uyarak gerekli adımları atan ABD, Kore'de edinmiş olduğu tecrübelerden dolayı savaşa olası bir Çin

veya Sovyetler Birliği müdahalesinden ve savaşın uzama ihtimalinden de çekindiği için bölgeye muharip kara birlikleri yollamakta isteksiz davranmış; keşif uçuşları dışında hava gücünün çatışmalara açıkça müdahil olmasına müsaade etmemiştir (Schlight, 1996, s. 4-5). Yine de 1964 yılı haziran ayında ABD Deniz Kuvvetleri'ne ait iki keşif uçağının birer gün arayla düşürülmesi bu isteksizliğe rağmen ABD'nin olayların içine daha fazla çekilmesine yol açmıştır. ABD Genelkurmay Başkanlığı, bu saldırı karşısında, Güney Vietnam'daki hava gücünün arttırılarak keşif görevlerinin silahlı eskort uçakları eşliğinde gerçekleştirilmesini emretmiş ve bu maksatla bölgeye yeni savaş uçakları konuşlandırılmıştır (Van Staaveren, 1993, s. 27-28).

Diğer taraftan, Viet Cong'u zayıflatabilmek maksadıyla *Ho Chi Minh* Hattı üzerinde başlatılan hava tecrit harekâtında Güney Vietnam ve Laos'un coğrafi ve meteorolojik koşulları sebebiyle sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Yoğun bitki örtüsü, bulut ve sis tabakası sebebiyle hava keşif görevlerinin istenilen sonuçları verememesi güzergâh üzerindeki hedeflerin bulunmasını zorlaştırmış ve harekatın etkinliğini azaltmıştır. Bu gelişmeler üzerine, Vietnam ABD Askeri Yardım Komutanlığı, düşman ulaştırma ve ikmal güzergâhlarının tespit edilmesi için yeni yöntemler arayışına girmiştir. Bu maksatla Güney Vietnam ordusundan askerler ve bölge halkından milislerin katılımıyla insanlı keşif timleri oluşturulmuş ve gerekli muhabere ekipmanları ile teçhiz edilen bu timlerin Güney Vietnam'ın Laos sınırındaki ormanlık bölgelere sızmaları sağlanmıştır. Vietnam ABD Askeri Yardım Komutanlığı, bu istihbarat timlerinden gelecek bilgileri işleyerek bir sonraki safhada Güney Vietnam Hava Kuvvetleri uçakları için hedef bilgisi üretmeyi ve böylece düşmanın ulaştırma ve ikmal güzergâhlarını baskı altına alabilmeyi hedeflemiştir. Ancak, yaklaşık bir ay süren görev büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmış ve timler büyük kayıplar yaşamış; ancak, önemli bir bilgi elde edilememiştir. Güney Vietnam ordusu ve bölge halkından milisleri oluşturduğu keşif timlerinin başarısızlığı üzerine Vietnam ABD Askeri Yardım Komutanlığı aynı görevin ABD askerlerinden teşkil edilen timlerle icra edilmesini kararlaştırmıştır. Fakat, ABD askerlerinin varlığının öğrenilmesinin yaratacağı siyasi krizi hesap eden ABD Laos Büyükelçisi bu planın uygulanmasını önlemiştir (Van Staaveren, 1993, s. 27-33).

ABD yönetimi ve Güneydoğu Asya'da konuşlu ABD güçlerinin *Ho Chi Minh* hattı ve Laos bölgesindeki Viet Cong faaliyetlerine odaklandığı bir dönemde ABD Donanması'na ait USS Maddox destroyerinin 02 Ağustos 1964 tarihinde Kuzey Vietnam Donanması'na bağlı gemiler tarafından saldırıya uğraması, ABD'nin Vietnam

politikasında önemli bir değişikliğe yol açmıştır. Tarihe Tonkin Körfezi Olayı olarak geçen bu hadisenin ardından ABD yönetimi, bölgede konuşlu hava gücüne ilk defa Kuzey Vietnam'a ait hedeflere saldırı emri vermiş; ayrıca, bölgedeki hava gücünü arttırmak için bölgeye daha fazla savaş uçağı gönderilmesi kararı almıştır (Spector, 2023). Ancak, Sovyetler Birliği ile Çin'den gelen tepkiler ve Çin'in Kuzey Vietnam'a hava savunma maksatlı jet uçakları hibe etmesi ABD'nin, Kuzey Vietnam ile yaşadığı gerginliği daha fazla tırmandırmasını önlemiştir (Van Staarveren, 2002, s. 52).

Tonkin Körfezi Olayı sıcaklığını korurken, Kuzey Vietnam *Ho Chi Minh* hattındaki ulaştırma ağını geliştirmiş, yeni depolar inşa etmiş, barınma ve toplanma alanları oluşturmuş ve önemli noktaları korumak için uçaksavar sistemleri yerleştirmiş; ayrıca bu hat üzerinden Güney Vietnam'daki Viet Cong'a asker ve malzeme akışını sürdürmüştür. Kuzey Vietnam'ın, Viet Cong'a olan desteği ve Viet Cong'un da Güney Vietnam güçlerine karşı elde ettiği başarılar, ABD yönetimi nezdinde, *Ho Chi Minh* hattı üzerinde icra edilen hava tecrit harekatının önemini daha da arttırmıştır (Head, 2002, s. 43-44). Bunun üzerine, Vietnam ABD Askeri Yardım Komutanlığı, 1964 yılı ekim ayından itibaren, Güney Vietnam Hava Kuvvetleri'nin Laos sınırındaki operasyonlarına ek olarak, *Ho Chi Minh* hattının Laos topraklarında kalan kısmı üzerinde, Laos Hava Kuvvetleri tarafından icra edilecek yeni bir hava tecrit harekâtına tertiplenmesine öncülük etmiştir. Ancak, gerek bitki örtüsü ve meteorolojik koşullar gerekse de Kuzey Vietnam tarafından güzergâh boyunca yerleştirilen uçaksavar sistemlerinin yaratmış olduğu tehditler sebebiyle keşif uçuşları yeterli seviyede icra edilemediği için hedeflerin tespit ve imhasında başarılı olunamamış ve harekât, arzulanan amaca ulaşmada işe yaramayacağı için durdurulmuştur. Bununla beraber, Güney Vietnam'daki askeri durumun kötüleşmeye devam etmesi üzerine ABD yönetimi, hem Kuzey Vietnam yönetimine gerektiğinde güç kullanmaktan çekinmeyeceğine dair bir mesaj vermek hem de Güney Vietnam yönetimine moral sağlamak maksadıyla *Ho Chi Minh* Hattı üzerinde, ABD'ye ait uçaklar kullanılarak icra edilecek yeni bir hava tecrit harekâtı düzenlenmesine onay vermiştir.

Barrel Roll adı verilen bu harekât, donanma ve hava kuvvetlerine bağlı uçaklar tarafından icra edilmiş; ancak, daha önce yapılan tecrit harekatları gibi, harekât öncesinde ve süresince yeterli keşif ve gözetleme yapılamaması ve düşman unsurları hakkında yeterli bilgi sahibi olunamaması sebebiyle istenilen sonuca ulaşılamamıştır (Van Staaveren, 1993, s. 37-50). Laos, *Ho Chi Minh* hattı ve Güney Vietnam'ın Laos sınır boyunca icra edilen hava tecrit harekatlarının çeşitli sebeplerle istenilen sonuçları

üretememesi ve Tonkin Körfezi'nde cereyan eden saldırının ardından hava harekatının hızlı ve sert bir biçimde Kuzey Vietnam'a doğru genişletilmesine yönelik talepler bir kez daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır (Van Staaveren, 1993, s. 47-50).

Öte yandan, bu gelişmelerin yaşandığı 1960'lı yıllar, aynı zamanda, NATO'nun Topyekûn Karşılık Stratejisi'nden Esnek Karşılık Stratejisine geçiş yapmasının ardından ABD Hava Kuvvetleri'nin yeniden yapılanma sürecine girdiği döneme denk düşmektedir. ABD Hava Kuvvetleri'nin harekât ve eğitim doktrinleri, personel planlaması ve eğitimi, envantere alınan uçak, silah ve mühimmatların özellikleri de hava gücünün, Topyekûn Karşılık Stratejisi'nin gerektirdiği gibi şiddetli ve devamlı bir biçimde uygulanmasını mümkün kılacak şekilde göre planlanmıştır (Schlight, 1996, s. 23). Örneğin, 1950 ve 1960'lı yılların teknolojisi ile oluşturulmuş ABD Hava Kuvvetleri, yüksek sürati ve manevra kabiliyeti sayesinde düşmana üstünlük kurmayı öngören; ancak, hassas hedefleme sistemleri veya güdümlü mühimmatları olmadığı için sadece görerek atış yapabilen bir yapıya sahiptir. Bu kuvvetin olası bir savaştaki hedefi ise Avrupa'nın düzlüklerinde ilerleyen Sovyet zırhlı tümenleri, füze siloları, askeri fabrikalar, ordu kışlaları, barajlar ve elektrik santralleri gibi devasa askeri ve endüstriyel tesisler olması öngörülmüştür. Bununla beraber, orman örtüsü altında geniş bir alana yayılarak, dağınık bir biçimde intikal eden ve gerektiğinde uçaksavarlar tarafından korunan birkaç yük kamyonuna karşı yüksek irtifalardan, yüksek süratlerle yapılan taarruzların ne kadar başarılı olabileceği savaşın ilerleyen dönemlerinde iyice anlaşılacaktır. Ayrıca, Amerikan hava gücü doktrini de savaş uçaklarından oluşan taktik hava gücünün harp sahasında hava üstünlüğünü sağladıktan sonra hava tecrit harekâtına odaklanması ve tıpkı Dolaylı Tutum stratejisinin öngördüğü gibi düşmanın ulaştırma ve ikmal hatlarını hedef alarak düşmanı, savaşabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklardan tecrit etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Üstelik bu tecrit harekâtının, yine Dolaylı Tutum stratejisinin büyük ve karmaşık ikmal sistemine sahip ordulara karşı öngördüğü gibi düşmanın mümkün olan en geri noktasından, yani savaş malzemelerinin üretim ve depolama tesislerinden başlaması gerekmektedir. Bu türden bir saldırı, düşmanın harekât sahasındaki muharip güçlerine doğrudan etki etmese de düşman karargahında bir şaşkınlık ve güvensizlik duygusu yaratacak ve bir süre sonra da muharip birliklerde ikmal sıkıntısı baş gösterecektir. Böylece, bir miktar gecikmeli de olsa düşman ordusunda mümkün olan en büyük etkiyi yaratabilmek mümkün olacaktır. Hava harekatının hızlı ve sert bir biçimde Kuzey Vietnam'a doğru genişletilmesini savunan ABD'li askeri ve sivil yetkililer de benzer gerekçeleri öne sürmektedirler. Buna göre,

Güney Vietnam'da başarı elde edebilmek için buradaki düşmanın ikmal kaynaklarının merkezine, yani Kuzey Vietnam'a erişilmeli ve düşmanın insan ve malzeme kaynağı burada imha edilmelidir. Zira, Güney Vietnam'a sevk edilecek milis güçleri ve savaş malzemeleri güneye yaklaştıkça daha küçük parçalar halinde kollara ayrılmakta ve bunların iletildiği yol ve patikaların tek tek tespit edilmesi imkânsız hale gelmektedir (Momyer, 2003, s. 195-196). Ancak, bu tezi savunan ABD'li yetkililer ve özellikle de ABD Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın dikkate almadığı bir husus bulunmaktadır: Kuzey Vietnam, Almanya, Japonya veya Sovyetler Birliği gibi bir sanayi ülkesi olmadığı gibi ne Kuzey Vietnam ordusu ne de Viet Cong, ABD hava gücüne yeterli hedef sunacak kadar kompleks bir yapıya sahip değillerdir (Tilford, 1991, s. 104). Ayrıca, uzun menzilli stratejik bombardıman, hava tecrit harekâtı ve silahlı eskort gibi İkinci Dünya Savaşı stratejileri üzerinde ısrar eden ABD Hava Kuvvetleri doktrinlerinde asimetrik savaş hususunda üzerine neredeyse hiç değinilmemektedir (Head, 2002, s. 6). Oysaki, İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya ve Japonya; Soğuk Savaş döneminde de Sovyetler Birliği gibi büyük ordulara ve karmaşık ikmal sistemlerine sahip düşmanlar için geliştirilen bu konsept, bu düşmanlara ait orduların ihtiyaçlarıyla kıyaslanamayacak kadar az ikmal malzemesi desteğine ihtiyaç duyan gerilla güçleri karşısında aynı etkiyi yaratmaktan uzak kalmıştır. Esasında, daha 1962 yılında dönemin ABD hükümetine sunulan bir istihbarat raporunda, Viet Cong'un Güney Vietnam halkı arasından savaşa devam edebilmesine yetecek kadar asker, yiyecek ve savaş malzemesi temin edebildiği ve hava tecrit harekatları ile Güney Vietnam sınırları tamamen kontrol altına alınsa da Viet Cong'un mevcut faaliyetlerine devam edebileceği ifade edilmiştir (Van Staaveren, 1993, s. 11). Çünkü, Viet Cong gibi ihtiyaç duyduğu asker ve savaş malzemelerini faaliyet gösterdiği bölgelerden temin edebilen askeri güçler, ulaştırma ve ikmal güzergahlarına bağımlı değildirler. Üstelik, *Ho Chi Minh* Hattı gibi zor bir coğrafyada gizli bir biçimde inşa edilen yollar, tüneller, depolama ve ikmal tesisleri gibi noktaları tespit etmek önemli bir hava gücü gayretinin sarf edilmesine neden olmakta ve kuvvetlerin bölünerek harekatın amacına doğrudan hizmet etmeyen şekillerde heba edilmesine yol açmaktadır. Öte yandan, düşmanın cephe gerisi boyunca uzanan ulaştırma ve ikmal güzergâhlarına bağlı olmadığı durumlarda da düşmanın bölgesel ikmal sisteminin hedef alınması ve bunun da düşmanın geri hatlarına çok yakın noktalarda gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Hart, 2015, s. 453). Bu halde de düşmanın bölgesel ikmal sisteminin kaynağı bölge halkı olmaktadır ki asimetrik savaşların,

mücadelenin yürütüldüğü bölge halkının desteğini kazanabilmek maksadıyla icra edilmesi gerektiği gelecek 30 yıldan önce anlaşılamayacaktır.

ABD hükümeti için Vietnam'da bardağı taşıran olay Viet Cong gerillalarının artık doğrudan Amerikan üslerine saldırmaya başlaması olmuştur. 1965 yılı şubat ayında gerçekleşen son saldırılarda 30 Amerikan askerinin hayatını kaybetmesi üzerine ABD hükümeti, gerginliği tırmandırmama ve savaşı Güney Vietnam sınırları içerisinde tutma politikasını sonlandırarak Kuzey Vietnam'da belirlenen hedeflerin vurulmasına onay vermiştir (Schlight, 1996, s. 20).

ABD Genelkurmay Başkanlığı, bu koşullar altında, Vietnam Savaşı için asimetrik savaşın doğasına aykırı ancak Dolaylı Tutum Stratejisi'ne uygun sayılabilecek bir strateji belirlemiştir. Bu kapsamda, daha önce de bahsedildiği gibi, hava gücünün Kuzey Vietnam topraklarında icra edeceği stratejik taarruz ve hava tecrit harekatları ile komünist Kuzey Vietnam hükümetinin Viet Cong gerillalarına destek vermesinin önüne geçilmesi ve Viet Cong'un zayıflamasının sağlanması; Güney Vietnam'da icra edilecek havadan yere taarruz ve hava ulaştırması görevleri ile de kuzeyden destek alamayan ve bu sebeple maddi ve manevi olarak zayıflayan Viet Cong gerillalarının imha edilerek savaşın zaferle bitirilmesi hedeflenmiştir. Bu maksatla, bir yandan Kuzey Vietnam'ı hedef alan *Rolling Thunder* Harekâtı diğer yandan da Güney Vietnam ve Kuzey Vietnam'dan çıkarak Laos üzerinden Güney Vietnam'a kadar uzanan ve *Ho Chi Minh* hattı adı verilen güzergahı hedef alan *Steel Tiger* ve *Commando Hunt* Harekâtları başta olmak üzere bir dizi hava tecrit ve stratejik taarruz harekatları düzenlenmiştir (Momyer, 2003, s. 194-195).

3.1.1. *Rolling Thunder* Harekâtı

Rolling Thunder Harekâtı, 1965 yılı mart ayı ile 1968 yılı kasım ayları arasında, ABD Hava ve Deniz Kuvvetleri tarafından, Kuzey Vietnam'a karşı icra edilen stratejik taarruz ve hava tecrit harekatlarıdır (Schlight, 1996, s. 45).

Viet Cong gerillalarının Güney Vietnam'daki Amerikan üslerine düzenledikleri saldırıların ardından misilleme amacıyla düzenlenen bir dizi hava taarruzundan sonra ABD yönetiminde, Viet Cong'a verdiği desteği sonlandırması için Kuzey Vietnam yönetimine daha fazla baskı kurulması gerektiğini savunan sivil ve askeri yetkililerin sayısı artmıştır. Genelkurmay başkanları ve Pasifik bölgesindeki komutanlar, Kuzey Vietnam'a yönelik ani ve kapsamlı bir hava harekâtı düzenlenmesini talep etmişler ve

bu yönde hazırladıkları harekât planlarını hükümete sunmuşlardır. Ancak, Kuzey Vietnam ile mücadelede dolaylı bir strateji izleme taraftarı olan ABD hükümeti, Liddell Hart'ın daha önce bahsedilen askeri amaç teorisine uygun olarak, hava gücünün ölçülü bir biçimde uygulanmasını ve şiddetinin, gerekirse sonuç alabilmek maksadıyla, kademeli olarak arttırılmasını planlamaktadır. Üstelik yönetim kademesinden pek çok yetkili birkaç aylık bir hava bombardımanının Kuzey Vietnam'ı dize getireceğini düşünmektedir. (Van Staarveren, 2002, s. 76-80). Yapılan hazırlıkların ardından ABD Başkanı Lyndon Johnson, harekatın askeri amaçlarını şu şekilde açıklamıştır: Bu amaçlardan ilki ve en önemlisi Kuzey Vietnam hükümetine ABD'nin, komünist yayılmacılığına karşı Güney Vietnam'ı savunmak konusundaki kararlılığını gösteren bir mesaj vermek ve böylece Viet Cong'u desteklemekten vazgeçmesini sağlamaktır. Harekatın ikinci askeri amacı ise Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam'daki Viet Cong gerillalarına sağladığı insan ve malzeme desteğini kesmek veya yavaşlatmak olarak belirlenmiştir. Böylece Viet Cong gerillalarının etkinliğinin azaltılarak Güney Vietnam'da geniş çaplı bir saldırı eylemine girişmeleri önlenmeye çalışılmış ve savaşma azimlerinin kırılması amaçlanmıştır. Harekatın askeri amaçlarının sonuncusu ise Güney Vietnam halkının moralini yükseltmek ve mücadeleden vazgeçmelerini önlemeye çalışmak olarak belirlenmiştir (Momyer, 2003, s. 194-195).

Planlama safhasında Dolaylı Tutum yaklaşımının mükemmel bir örneği olarak görünen *Rolling Thunder* Harekatı'nın ilk askeri amacı olan Kuzey Vietnam'a Karşı Kararlılık Mesajı verilmesi hususu da Dolaylı Tutum yaklaşımının, savaş sırasında düşman ile gereksiz yere muharebeye girmekten kaçınılarak stratejik taarruzlar vasıtasıyla düşmanın lider kadrosunun etki altına alınması ilkesiyle örtüşmektedir. Harekât planlayıcıları, bu ilke kapsamında, hava gücünün diplomatik bir baskı aracı olarak kullanılması tercih etmişlerdir. Harekatın ikinci askeri amacı olan Viet Cong'un lojistik desteğini engelleme hususu ise Dolaylı Tutum yaklaşımının, düşmanın, ulaştırma ve ikmal hatları etki altına alınarak düşmanın harekât alanında etkin bir güç ortaya koyabilmesi ve bu gücü idame ettirebilmesi engellenmesi ilkesiyle örtüşmektedir. Burada da yine hava gücü kullanılarak icra edilecek hava tecrit operasyonlarıyla Kuzey Vietnam'ın, Viet Cong gerillalarına sağladığı desteklerin kesilmesi veya yavaşlatılması planlanmıştır. Harekatın son askeri amacı olan Güney Vietnam halkının moralini yükseltmek hususu ise Dolaylı tutum yaklaşımının, düşmanın siyasi, ekonomik ve psikolojik güç kaynakları etki altına alınarak zayıflatılmalı ve bu suretle muharebeye fiziksel ve psikolojik olarak hazırlanabilmesi engellenmesi ilkesiyle örtüşmekte olup

burada da hava gücünün yaratacağı psikolojik etkiler vasıtasıyla Güney Vietnam'daki sivil halkın moralini yükseltmek ve direnişini artırmak hedeflenmiştir.

Kuzey Vietnam'a yönelik bir hava harekâtı icra edilmesi ve bu maksatla bölgedeki hava gücü varlığının arttırılması kararı alınmasının ardından harekâtı icra edecek uçakların bölgeye konuşlandırılması ve teşkilatlandırılması faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan ilk sorun, bölgedeki kuvvet yapılanmasının nasıl teşkil edileceği olmuştur. ABD Pasifik Hava Kuvvetleri Komutanlığı, bu sorunu çözebilmek maksadıyla, bölgeye gönderilecek bütün hava unsurlarının 13'üncü Hava Kuvveti Komutanlığı'nın emrine verilmesini; 13'üncü Hava Kuvveti Komutanlığı'nın da kendine bağlı olan ve aynı zamanda da ABD Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı'nın hava unsuru olarak görev icra eden 2'nci Hava Tümeni vasıtasıyla harekâtı desteklemesini kararlaştırmıştır. Ortaya çıkan bir diğer sorun ise hava harekatının sevk ve idaresinin nasıl gerçekleştirileceği olmuştur. ABD Hava Kuvvetleri Komutanlığı, daha önceki tecrübelerinden faydalanarak, ABD Deniz Kuvvetleri'ne ve Deniz Piyade Birlikleri'ne bağlı uçak gemilerinde bulunan uçaklar da dahil bütün hava unsurlarının kontrolünün ABD Pasifik Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na devredilmesini talep etmiştir. Bu plana göre kontrol yetkisinin daha sonra 2'nci Hava Tümeni'ne devredilmesi ve böylece hava unsurlarının emir ve komuta birliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Ancak, ABD Pasifik Filosu Komutanlığı bu talebi reddetmiş ve bünyesindeki hava unsurlarının kontrolünü elinde tutmayı tercih etmiştir. Aynı şekilde Deniz Piyade Birlikleri Hava Kuvvetleri de Pasifik Hava Kuvvetleri'nin komutası altına girmeyi reddetmiş ve faaliyetlerini bağımsız olarak sürdürmüştür. Fakat, kuvvetlerin, hava unsurlarının kontrolü hususunda sergiledikleri bencilce tutum, harekât sırasında hava gücünün parçalanmasına yol açarak eldeki kuvvetin verimli bir biçimde kullanılmasına engel olmuştur (Momyer, 2003, s. 88-108). Hava harekatının sevk ve idaresinin nasıl gerçekleştirileceği hususunda karşılaşılan bir başka sorun ise 2'nci Hava Tümeni'nin bağlı olduğu ABD Askeri Yardım Komutanlığı personelinin ve önemli komuta pozisyonlarının çoğunlukla kara kuvvetleri personelinden oluşması olmuştur. Çünkü, başlangıçtan itibaren Viet Cong'a karşı yürütülen kontrgerilla harekatının bir kara operasyonu olduğunu iddia eden ABD Kara Kuvvetleri, ABD Askeri Yardım Komutanlığı'nda görevli personelleri vasıtasıyla hava unsurları üzerinde büyük bir kontrol gücü elde etmiştir. Askeri kuvvetler arasında hava harekatının sevk ve idaresinin kim tarafından yürütüleceğine tartışmalar devam ederken ABD hükümetinin de olaya müdahil olması, yaşanan olumsuzluklara bir yenisini eklemiştir. ABD hükümetinin,

savaşın askeri amaçlarına ulaşabilmek maksadıyla, hava gücünün kontrolünü doğrudan ele almaya kalkması ve bu maksatla hava harekatının kapsamını belirleyen bir direktif yayınlayarak harekatın sevk ve idaresine doğrudan müdahil olması zaten parçalı bir komuta yapısına bürünen hava gücünün etkin bir biçimde kullanılmasını da imkânsız hale getirmiştir. Öte yandan; Sivil ve askeri liderler harekât kapsamında izlenecek stratejinin belirlenmesi; bunların kamuoyuna duyurulması, bölgede konuşlandırılacak hava kuvvetleri unsurlarının teşkilatlanması, sevk ve idaresi için gereken idari faaliyetlerin tamamlanması için uğraşırken harekata iştirak edecek operasyonel birlikler ise Güney Vietnam ve çevresinde bulunan ABD üslerinde konuşlanmaya başlamışlardır. Buna göre, harekât arifesinde ABD Hava Kuvvetleri'nin bölgede 200 kadar taktik savaş uçağı bulunmaktadır. Bunlara ek olarak ABD Deniz Kuvvetleri'nin Güney Vietnam açıklarında bekleyen üç uçak gemisindeki 200 muharip uçak da hesaba katıldığında ABD, Kuzey Vietnam'a karşı ezici bir hava üstünlüğü elde etmektedir (Van Staarveren, 2002, s. 69-82). Bel kemiğini A-6 *Intruder*, F-8 *Crusader*, F-100 *Super Sabre*, F-105 *Thunderchief* ve F-4 *Phantom II* gibi dönemin modern jet uçaklarının oluşturduğu büyük hava gücünün Kuzey Vietnam'ın stratejik üretim tesislerini imha edebilmek ve ulaştırma hatlarını baskı altına alabilmek için yeterli kabiliyete sahip olacağı değerlendirilmiştir (Momyer, 2003, s. 200). Hava Kuvvetleri envanterindeki B-52 ağır bombardıman uçakları ise hem Sovyetler Birliği ve Çin'in tepkisini çekmemek hem de bu uçakların Kuzey Vietnam gibi zayıf bir devlete karşı mücadelede kaybedilmesi durumunda ABD'nin stratejik caydırıcılığının darbe alması ihtimali göz önüne alınarak kullanılmamışlardır (Head, 2002, s. 18). ABD ordusunun, harekât kapsamında teşkil etmiş olduğu hava gücünün yapısı Dolaylı Tutum yaklaşımı bağlamında değerlendirilecek olursa: Teşkil edilen hava gücü, stratejik taarruz ve hava tecrit operasyonlarıyla, düşmanın muharebe gücü üzerinde dolaylı etkiler yaratacak hedeflere doğrudan taarruz edecek şekilde planlanmıştır. Ancak; askeri stratejinin doğru olarak uygulanabilmesi için düşman unsurlarının niyetlerini ve hareketlerini tespit ederek ona karşı bilgi üstünlüğünü elde etmeye yarayacak düşmana karşı icra edilecek operasyonlarda baskın etkisinin yaratılmasında önemli rol oynayacak, düşmanı daha tedbirli ve daha dikkati harekete etmeye zorlayacak ve son olarak da söz konusu hedefler üzerinde dolaylı etkiler yaratılmasını mümkün kılacak istihbarat, gözetleme ve keşif faaliyetlerini icra edecek hava unsurlarına görece daha az önem verilmiştir. İstihbarat, gözetleme ve keşif sisteminin teşkilinde yapılan bu hatalar, harekatın icra safhasında karşılaşılan siyasi kısıtlamalarla birleşerek harekatın askeri amacına

ulaşılmasını engelleyen en önemli faktörlerden biri olacaktır. Öte yandan, aynı dönemde Kuzey Vietnam Hava Kuvvetleri envanterinde ise sadece 35 adet muharip uçak bulunmaktadır. Fakat, harekât planlayıcıların asıl çekincesi Kuzey Vietnam'ın hava savunma kabiliyetleridir. Ağırlıklı olarak başkent Hanoi ve ülkenin diğer büyük kenti Haipong civarında ve bu iki kenti bağlayan ulaştırma güzergahlarının etrafında konuşlanmış yaklaşık 300 uçaksavar bataryası bulunmaktadır. Bu uçaksavar bataryaları günümüzün modern muharip jet uçakları için bir tehdit teşkil etmeseler de 1950 ve 1960'lı yılların teknolojileri ile inşa edilmiş; hedeflerini tespit ve imha için görerek atış yapmak zorunda olan dönem uçakları için önemli bir tehdit oluşturmaktadırlar. Bu olumsuzluklara bir de Kuzey Vietnam'ın olumsuz hava koşulları eklendiğinde bu uçaksavar bataryaları, kendilerine tahsis edilen hedefleri tespit ve imha edebilmek için oldukça alçak irtifalara inmek zorunda kalan birçok ABD'li pilot için acı bir son hazırlamışlardır. *Rolling Thunder* Harekatı'nı icra edecek ABD uçaklarının Kuzey Vietnam'da aşması gereken bir diğer engel ise coğrafya ve iklim koşullarıdır. Zira, Laos ve Güney Vietnam kadar olmasa da Kuzey Vietnam toprakları da keşif ve gözetleme faaliyetlerini engelleyen ve hedeflerin isabetle vurulmasını imkânsız kılabilen tropikal bir bitki örtüsü ile kaplıdır. Öte yandan, iklim koşulları, bitki örtüsünden de zorlu bir engel oluşturmuştur. Bulutluluk, sis ve pus hadiseleri çoğu zaman harekât kapsamındaki uçuşların iptal edilmesine yol açarken birçok defa da uçuşların icra safhasında aksaklıklar yaratmış; ayrıca, hedeflerini tespit edip imha edebilmek için bulut örtüsünden kaçınmak isteyen muharip uçak pilotlarını, için uçaksavarların etkili olduğu tehlikeli seviyelerde uçmak zorunda bırakmıştır (Van Staarveren, 2002, s. 69-72).

Harekât kararı alınarak gerekli askeri ve diplomatik hazırlıkların tamamlanmasının ardından ilk operasyon 03 Mart 1965 tarihinde icra edilmiştir. Operasyonun ilk bölümünde ABD Hava Kuvvetleri'ne bağlı muharip ve muharebe destek uçaklarından oluşan 80 uçaklık büyük bir hava gücü Kuzey Vietnam'ın güney bölgesindeki bir mühimmat deposunu hedef almıştır. Diğer bölümde ise Güney Vietnam Hava Kuvvetleri'ne bağlı 20 muharip uçak, ABD Hava Kuvvetleri'ne bağlı 60 muharip uçağın da desteği ile Kuzey Vietnam'a ait bir donanma üssünü vurmuşlardır. Her iki görev sırasında da Kuzey Vietnam Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçakların direnişi ile karşılaşılmamışsa da uçaksavar ateşleri sonucunda 5 muharip uçak kaybedilmiştir (Van Staarveren, 2002, s. 90).

ABD Pasifik Komutanlığı, ilk operasyonların ardından, düşman üzerinde yaratılan etkinin ölçülebilmesi için bir çalışma yürütmüş ancak bir hükme varamamıştır (Van

Staarveren, 2002, s. 90). Çünkü, Dolaylı Tutum yaklaşımının modern uygulamaları arasında sayılabilecek Etki Odaklı Harekât konseptinde de görülebileceği gibi hedeflerin, düşman üzerinde askeri amaca ulaşmayı mümkün etkiler yaratacak bir sistematikle belirlenmesi gerekmektedir. Bu türden bir girişim ise sadece düşman hakkında yeterli bilgi sahibi olunması ile mümkün olmaktadır. Bu bilgilerin toplanabilmesi ise yoğun bir İGK faaliyeti sonucunda olmaktadır. Bütün bu işlem basamaklarının ardından ise tespit edilen hedeflere nasıl taarruz edileceği planlanmalıdır. (Williams L. T., 2002, s. 136-141). Ancak; *Rolling Thunder* Harekâtı çerçevesinde uygulanacak askeri stratejinin ve bu strateji kapsamında icra edilecek taktik uygulamaların siyasi kaygılar neticesinde sıkı sıkıya kontrol edilmeye çalışılması; bu maksatla tespit edilen hedefler üzerinde sıklıkla oynamalar yapılması; düşman hakkında bilgi toplamak maksadıyla icra edilmesi gereken İGK faaliyetlerinin yapılamaması, operasyon öncesinde hedeflerin muğlaklaşmasına yol açtığı gibi operasyon sonrasında da yaratılan etkinin hesaplanmasını imkansız kılmıştır. Örneğin, operasyonlardan önce onay maksadıyla hükümete sunulan hedef listeleri önce savunma ve dışişleri bakanlarının, sonra da devlet başkanının şahsi fikirlerince değiştirilmekte ve daha sonra onaylanmaktadır. Halbuki, belirli bir sistematik çerçevesinde belirlenen bu hedeflerin gelişigüzel değiştirilmesi operasyonun amacına ulaşmasını engellemekte ve arzulanan etkinin yaratılamamasına yol açarak çabaların boşa çıkmasına sebep olmaktadır (Hall, 1998, s. 500-501). Aynı dönemde başlayan ve operasyonlarda yaşanan uçak kayıplarının önüne geçmeyi amaçlayan bir başka çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış; ABD hükümetinin operasyonlar üzerindeki sıkı kontrollerinin yol açtığı sorunlardan bahsedilmiştir. Buna göre, hükümetin operasyonlar üzerindeki sıkı kontrolleri, mühimmat ve hedef seçimini etkilemekte; uçakların uçuş rotalarının ve taarruz profillerinin düşman hava savunma birlikleri tarafından tespit edilmesine ve bu uçakların düşman ateşine maruz kalmalarına yol açmakta; aynı uçuş rotalarının kullanılması operasyonlardaki baskın unsurunun ortadan kalkmasına sebep olmakta ve komuta-kontrol yapısının karmaşık hale gelmesine yol açarak işleyişi geciktirmektedir (Van Staarveren, 2002, s. 86-90).

Bu gelişmeler cereyan ederken, ABD yönetimi de *Rolling Thunder* Harekâtı kapsamında yeni bir operasyon için düğmeye basmış; ancak, olumsuz hava koşulları ve Güney Vietnam'da ortaya çıkan siyasi kriz planların ertelenmesine yol açmıştır. Bununla beraber, ertesi hafta Güney Vietnam'daki siyasi krizin aşılması ve hava koşullarında bir nebze de olsa düzelme görülmesi üzerine 14 ve 15 Mart günlerinde iki

ayrı operasyon düzenlenerek Kuzey Vietnam ordusuna ait askeri tesisler vurulmuştur. Sırasıyla 43 ve 137 muharebe ve muharebe destek uçağının katılımıyla icra edilen operasyonlarda herhangi bir uçak kaybı yaşanmazken hava muhalefeti nedeniyle hedeflerin tespit ve imhasında sorunlar yaşanmıştır (Van Staarveren, 2002, s. 85-86). Bununla beraber; siyasi engeller sebebiyle harekatın daha başlangıç aşamasında yaşanan duraklamalar ve harekât temposunun çok düşük bir seviyede seyretmesi birtakım sorunlara yol açmıştır. Örneğin, baskın etkisi kaybedilmiş; Kuzey Vietnam hükümeti bir yandan şehirleri tahliye ederken diğer yandan da stratejik taarruz operasyonlarının hedefleri olan fabrikaları, akaryakıt depolarını ülkenin farklı noktalarına dağıtmaya başlamıştır. Ayrıca, hava savunma sistemlerini güçlendirmeye yönelik faaliyetlerine hız vererek Sovyetler Birliği ve Çin'den gelen yardımlarla güçlü ve modern bir hava savunma ağı inşa etmeye koyulmuştur (Hall, 1998, s. 496-498).

ABD hükümeti, Kuzey Vietnam'ın gösterdiği direniş ve ABD Silahlı Kuvvetleri'nin, harekatın üzerindeki siyasi kısıtlamalarının gevşetilmesine duyulan ihtiyacı ifade eden raporlarının ardından, operasyonların her seferinde başkanın emri olmaksızın haftalık olarak planlanabilmesine; sabit hedeflerin yanı sıra ulaştırma ve ikmal güzergahlarındaki hareketli hedeflerin de tespit ve imhası maksadıyla, sınırlı sayıda olmak üzere, silahlı keşif görevleri uçulabilmesine karar vermiştir. Ancak, bu noktada bile Sovyetler Birliği ve Çin'den gelebilecek tepkilerden kaçınılarak operasyon üzerindeki sıkı kontrolün sürmesi gerektiği vurgulanmıştır. ABD hükümetinin harekatın üzerindeki kısıtlamalarını gevşetmesi ve haftalık planlamaya izin verilmesinin ardından, ABD Pasifik Komutanlığı hem bir güç ve kararlılık gösterisi olarak hem de operasyonlara katılan ABD uçaklarına yönelik hava savunma tehdidini azaltabilmek için Kuzey Vietnam'ın hava savunma ve komuta-kontrol ağını imha etmek için gerekli çalışmalara başlamıştır. Planlama çalışmaları devam ederken 19 ve 21 Mart 1965 tarihlerinde iki ayrı hava operasyonu icra edilerek Kuzey Vietnam ordusuna ait Güney Vietnam sınırına yakın bazı kışla ve ikmal depoları tahrip edilmiş ve Kuzey Vietnam'ın Viet Cong'a destek maksadıyla kullanması engellenmeye çalışılmıştır. Planlamaların tamamlanmasının ardından Kuzey Vietnam'ın hava savunma ve komuta-kontrol ağının imhasına yönelik operasyonlar 26 Mart 1965 tarihinde başlamıştır. Yaklaşık bir hafta süren operasyonlarda belirlenen hedeflerin büyük kısmı vurulmuş; ancak, yeterince keşif uçuşu icra edilemediği ve hasar oranları pilot tahminlerine dayandığı için hedeflerin üzerinde istenilen etkinin yaratılıp yaratılamadığı ise öğrenilememiştir. Bununla beraber, operasyonun ardından alçak irtifa keşif uçuşları için izin çıkmış ve

ABD Pasifik Komutanlığı'nın her hafta 20 sortiye kadar keşif uçuşu planlayabilmesine onay verilmiştir (Van Staarveren, 2002, s. 92-96). Harekât kapsamındaki birçok kısıtlamanın da gevşetilmesi ve buna bağlı olarak harekatın temposunun hızlanmasının ardından Nisan ayı içerisinde yaklaşık 3.600 sorti uçuş icra edilmiştir (Tilford, 1991, s. 108). Bu süre boyunca yüzlerce askeri ve sivil tesis imha edilmiş; silahlı keşif görevleri sırasında tespit edilen tren ve kamyon konvoyları vurulmuştur. Ayrıca, ilk defa köprü ve yollar vurulması için izin verilmiş ve bu kapsamda onlarca köprü ve yol ağı hava bombardımanının hedef olmuştur (Van Staarveren, 2002, s. 104-112). Fakat, ya görev sonu hasar değerlendirmesi maksadıyla yeterli keşif uçuşları yapılamadığından ya da elde edilen fotoğrafları inceleyecek yeterli sayıda teknik personel olmadığından dolayı binlerce ton ağırlığında mühimmat harcanan operasyonlarda yaratılan etkinin boyutlarını ölçebilmek için sadece görevi icra eden pilotların gözlemleri baz alınmıştır (Van Staarveren, 2002, s. 131).

Harekât, 1965 yılı mayıs ayı itibariyle yeni bir safhaya geçmiş; hedef kataloglarında belirtilen köprü, yol, askeri ve sivil tesisler gibi sabit hedeflerin imhası büyük ölçüde tamamlandığı için yeni hedeflerin tespit ve imhasını mümkün kılacak silahlı keşif görevlerine daha büyük önem verilmeye başlanmıştır. Harekatın temposunun da artmasına yol açan bu yeni taktik gereği silahlı keşif uçuşlarının sayısı da günde 20 haftada ise 100'e kadar arttırılmış ve bu kapsamda mayıs ayında yaklaşık 4.000 sorti uçuş icra edilmiştir. Böylece, ikmal malzemesi taşıyan kamyon ve tren konvoyları, tekneler ile ikincil ulaştırma güzergahlarındaki küçük köprüler ve yeni kurulan hava savunma sistemlerinin tespit ve imhası üzerinde yoğunlaşmak mümkün olmuştur (Van Staarveren, 2002, s. 125-128). Harekatın temposu arttıkça ABD Hava Kuvvetleri de harekât ihtiyaçlarını karşılayabilmek maksadıyla bölgedeki üs, uçak ve personel sayılarını arttırmıştır. Örneğin, harekatın başında, 1965 Şubat ayında, Güney Vietnam'da 200 savaş uçağı bulunurken bu sayı 1965 haziran ayında 319'a çıkmıştır (Van Staarveren, 2002, s. 145).

Sonuç olarak; planlama safhasında Dolaylı Tutum yaklaşımının mükemmel bir örneği olarak görünen *Rolling Thunder* Harekâtı icra safhasında Dolaylı Tutum yaklaşımının ilkelerine ters düşen bazı uygulamalara gidildiği için Dolaylı Tutum yaklaşımının en temel iki argümanı olan sürat ve manevra unsurlarının gerektiği gibi kullanılamamıştır. Harekâtı icra edecek birliklerin komuta-kontrol yapısının teşkil edilmesinde yapılan hatalar ve siyasi yetkililerin, askeri stratejinin uygulanması sırasındaki hatalı müdahaleleri neticesinde ortaya çıkan bu durum, hava gücünün ısrarlı

ve yoğun bir biçimde uygulanmasını engelleyerek inisiyatifin ele geçirilememesine yol açmıştır. Bunun yol açtığı olumsuzluklar ortaya çıktıkça harekatın temposu ve yoğunluğu üzerindeki kısıtlamalarda gevşemeye gidilmeye çalışılsa da bu sefer de Dolaylı Tutum yaklaşımının bir diğer önemli ilkesi olan baskın unsuru ortadan kalktığı için düşman üzerinde istenilen etkiyi yaratmak mümkün olmamıştır. Öte yandan, siyasi otoritenin, dönemin siyasi koşullarını göz önünde tutarak, askeri stratejinin uygulanmasının yanı sıra taktik uygulamalara da müdahil olması, harekatın ilk amacına ulaşabilmek maksadıyla icra edilen stratejik taarruz operasyonlarında sadece nispeten daha az önem derecesine sahip hedeflerin vurulabilmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler üzerine, askeri güç seçeneği yerine diplomatik güç seçeneğini kullanmak isteyen ABD yönetimi, Kuzey Vietnam yönetimini müzakere masasına çekmek üzere bazı girişimlerde bulunmuştur. Ancak; harekât merkezleri, komuta-kontrol sistemleri, kritik endüstriyel tesisleri ve limanlarına neredeyse hiç dokunulmayan Kuzey Vietnam yönetimi üzerinde istenilen psikolojik etkilerin yaratılamamış olması sebebiyle *Rolling Thunder* Harekatı'nın Kuzey Vietnam hükümetini müzakere masasına gelmeye zorlayamayacağı belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Kuzey Vietnam'da bu gelişmeler cereyan ederken Güney Vietnam'daki askeri durum ise oldukça kötüleşmiştir. Viet Cong'un Laos sınırındaki dağlık bölgelerden Güney Vietnam'a saldırarak ülkeyi ortadan ikiye bölme tehlikesi baş gösterince Vietnam ABD Askeri Yardım Komutanlığı, durumu kontrol altına alabilmek için, Viet Cong gerillaları ile mücadele görevinin Amerikan kuvvetlerine verilmesini; Güney Vietnam ordusunun ise ülkedeki asayişi sağlamak için eğitilmesini ülkeye ait tesislerin güvenliğinin sağlanması görevini üstlenmesini teklif etmiştir. ABD hükümeti ise sergilenen çabalara ve yapılan büyük harcamalara rağmen yaşanan *Rolling Thunder* Harekatı'nın güneydeki kötü gidişatı durduramaması üzerine stratejik bir hata yaparak Vietnam ABD Askeri Yardım Komutanlığı'nın bu teklifini kabul etmiş ve Viet Cong ile mücadelede daha doğrudan bir strateji izlemeye karar vermiştir (Schlight, 1996, s. 21-22). Bunun üzerine, Vietnam ABD Askeri Yardım Komutanlığı, Viet Cong ile mücadelede kullanılmak için ABD hükümetinden, mevcut olanlara ek olarak, 45.000 asker ve dört savaş uçağı filosu daha gönderilmesini talep etmiştir. Havacı generaller her ne kadar hava gücünü geri plana atarak kara gücü daha fazla ön plana çıkaran ve ABD'yi savaşın içine daha fazla müdahil eden bu talebe karşı çıksalar da Savunma Bakanı, onların bu görüşlerini dikkate almayarak Güney Vietnam'a 25.000 ek asker gönderilmesine karar vermiş ve daha fazlası için de Başkan Lloyd Johnson'dan talepte

bulunmuştur. Başkan Johnson da Savunma Bakanı'nın ek 50.000 asker talebini onaylayarak, Güney Vietnam'daki ABD asker sayısını 125.000'e çıkarmıştır (Van Staarveren, 2002, s. 149-157). Ancak, durumun aciliyeti karşısında kabul edilen bu teklif, büyük miktarlarda ABD askerinin Güney Vietnam'da konuşlandırılmasını ve bu kuvvetin hareket ettirilmesi, korunması ve idame ettirilmesi için kapsamlı bir hava desteği sağlanması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu maksatla Güney Vietnam'daki ABD Askeri Yardım Komutanlığı'na bağlı hava unsuru olan 2'nci Hava Tümeni'nin görev öncelikleri de değiştirilmiş ve öncelik düşman unsurlarına karşı dost birliklere yakın hava desteği sağlamaya verilmiştir. Hava Kuvvetleri'nin büyük önem verdiği havadan tecrit harekâtı ise düşman savunmasının bastırılması ve dost unsurlara intikalleri sırasında eskortluk edilmesi görevlerinin ardından son sıraya koyulmuştur (Schlight, 1996, s. 26). Ayrıca, *Rolling Thunder* Harekatı'nın stratejik ikna amacı geri plana atılarak güneydeki savaşı desteklemek maksadıyla Kuzey Vietnam'ın güneye asker ve malzeme akışını engellemek amacına odaklanılmıştır (Tilford, 1991, s. 108-111). Ancak bu karar, ilk aşamada harekatın temposunda veya kapsamında önemli bir değişiklik yaratmamıştır. Yine de operasyonel esnekliği kuvvetlendirmek için harekatın iki haftalık periyotlar halinde planlanması, vurulabilecek sabit hedeflerin sayısının arttırılabilmesi için harekatın kapsamının kuzeye doğru biraz daha genişletilmesi ve tecrit harekatının etkinliğini sağlayabilmek için silahlı keşif görevlerini sayısının arttırılması gibi bazı iyileştirmeler yapılmış; devam eden süreçte de Viet Cong'un desteklenmesi amacıyla kullanıldığı düşünülen askeri tesisler, mühimmat depoları, köprü ve yollar tahrip edilmiş; nakliye konvoyları, hava savunma bataryaları tespit edilerek imha edilmeye çalışılmış ve bu maksatlı operasyonlar yıl sonuna kadar devam etmiştir (Van Staarveren, 2002, s. 157-158). Fakat, bu safhada da Dolaylı Tutum'un düşman ulaştırma sisteminin kesilmesine yönelik öğretilerinin aksine hareket edilmiştir. Çünkü, Dolaylı Tutum yaklaşımına göre bir gerilla güçleri gibi ikmal ve ulaştırma güzergâhlarına pek de bağımlı olmayan kuvvetlere karşı bölgesel ikmal sistemine yöneltilen tehditler daha etkili olmaktadır (Hart, 2015, s. 453). Buna karşın ABD ordusu, asimetrik bir düşman ile mücadele ediliyor olunmasına rağmen, karşısında düzenli bir ordu varmış gibi hareket etmiş ve burada da hatalı bir strateji izleyerek hava tecrit harekatının sıklet merkezi olarak ulaştırma ve ikmal güzergahlarının Kuzey Vietnam'daki başlangıç noktaları seçilmiştir.

1965 yılının sonuna gelindiğinde, aylardır sürdürülen hava bombardımanına rağmen, hava gücünün verimsiz ve etkisiz kullanımı sebebiyle harekatın bir türlü

istenilen sonuçları vermemesi; iç ve dış kamuoyunda harekata yönelik tepkilerin artması; ABD hükümetini, yeni yıl arifesinde geçici bir ateşkes ilan ederek Kuzey Vietnam'ı müzakere masasına çekmek amacıyla yeni bir diplomatik atılım başlatmaya teşvik etmiştir. Esasında, bu çaba, Dolaylı Tutum yaklaşımının, yüksek stratejinin uygulanması hususunda, milli güç unsurlarının eş güdüm içerisinde kullanılmasına dair ilkeleri ile de örtüşmektedir (Hart, 2015, s. 447). Fakat, aynı eşgüdüm uygulama safhasında sağlanamadığı ve Kuzey Vietnam hükümeti üzerinde askeri güç kullanılarak yeterli baskı yaratılamadığı için çabalar da sonuçsuz kalmış; sonuçta da harekatın ilk askeri amacına ulaşılamayacağı açıkça anlaşılmıştır. Bunun üzerine ABD Başkanı Johnson'un emriyle, 1966 yılı şubat ayında harekât yeniden başlatılmış; bununla birlikte, hem kapsamı daraltılmış hem de temposu düşürülmüştür. Çünkü, Güney Vietnam'da konuşlanan muharip ABD askerlerinin sayısı arttıkça, bu askerlere yakın hava desteği sağlayabilmek için talep edilen hava gücünün miktarı da artmış; ABD Güney Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı da yakın hava desteği görevlerinin önceliğini *Rolling Thunder* Harekatı'nın önüne koymuştur (Tilford, 1991, s. 115-116). Ayrıca, bu gelişmeler kapsamında büyüyen hava gücünün sevk ve idaresi için yeni bir yapılanmaya gidilmiş ve daha önce kurulan 2'nci Hava Tümeni, 7'nci Hava Kuvveti Komutanlığı olarak yeniden teşkilatlandırılarak komutanlığına da Orgeneral William W. Momyer getirilmiştir (Schlight, 1996, s. 23). Harekata geri dönülmesinin ardından Kuzey Vietnam topraklarındaki ulaştırma altyapısı ve hava savunma tesisleri de tekrardan hava operasyonlarının hedefi olmaya başlamıştır. Ayrıca, silahlı keşif görevleri de tekrar başlamış ve Viet Cong'a ikmal malzemesi taşımak için kullanıldığı düşünülen güzergahlardaki demiryolu ve karayolu araçları tespit ve imha edilmeye çalışılmıştır. Öte yandan, *Rolling Thunder* Harekatı'nın arzulanan askeri amaçlara ulaşmada yetersiz kalması ve harekatın Kuzey Vietnam'daki etkilerini araştıran ABD'li istihbarat kuruluşlarının da harekatın etkisizliği yönünde raporlar sunması üzerine Kuzey Vietnam'ın Viet Cong'a sağladığı desteği kesebilmek için yeni yöntemler aranmaya başlanmış; bu kapsamda, Kuzey Vietnam'ın petrol ve madeni yağ depolama kapasitesinin imha edilmesi gündeme gelmiştir. Bu fikre ilk anda sıcak bakmayan ABD yönetimi 1966 haziran ayında operasyonlara onay vermiş ve 100'den fazla savaş uçağının katıldığı bir operasyon ile başkent Hanoi ve ülkenin diğer büyük kenti Haipong civarındaki petrol tesisleri bombalanmıştır. Kuzey Vietnam'a ait petrol tesislerinin bombalanması harekât için yeni bir safhaya geçişin işareti olarak kabul edilse de istenilen etkiyi yaratmakta başarılı olamamış ve bir ay gibi kısa bir süre içerisinde sona

ererek silahlı keşif görevlerinin ağırlıkta olduğu hava tecrit operasyonlarına geri dönülmüştür. Bu başarısızlığın arkasında da yine Dolaylı Tutum yaklaşımının sürat ve manevra unsurlarının göz ardı edilmesi ve bunun sonucunda baskın etkisinin yitirilmesi yatmaktadır. Çünkü, operasyon için gereken kararın alınması aylar sürmüş; aylar süren sensör karar döngüsünün tamamlanmasının hemen ardından da operasyonun dünyaya ilan edilmesi baskın etkisini ortadan kaldırarak Kuzey Vietnam hükümetinin tesislerde bulunan petrolü ülkenin dört bir yanındaki küçük saklama alanlarına dağıtmasına yol açmıştır. Öte yandan, bu operasyon ABD Savunma Bakanı tarafından desteklenen son operasyon olmuş; 1966 yılı sonundan itibaren *Rolling Thunder* Harekâtı kapsamında kuvvet arttırımı veya ekstra uçuş taleplerine onay verilmemiştir. (Tilford, 1991, s. 117-121).

ABD Savuma Bakanlığı, *Rolling Thunder* Harekatı'nda meydana gelen gelişmeler üzerine, 1966 yılı yaz aylarında, harekatın etkinliğinin değerlendirilmesi için bilim insanlarından oluşan bir komisyon kurulmasını sağlamıştır. ABD Savunma Bakanı, komisyonun çalışmalarından elde edilen sonuçlar ışığında, harekatın istenilen askeri amaçlara ulaşmayı sağlayamayacağını; bu sebeple durdurulması ve de Kuzey Vietnam'ın güneydeki ayaklanmaya desteğini kesebilmek için alternatif stratejiler arayışına girilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak, Savunma Bakanı'nın bu ifadesine şiddetle karşı çıkan kuvvet komutanları, sonuca ulaşılabilmesi için harekatın kapsamının ve temposunun arttırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Özellikle ABD Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan gelen talepler, 1964 yılında hükümete sunulan hedef listesinde bulunan tesislerin imhasına izin verilmesi yönünde olmuştur. Çünkü, ABD Hava Kuvvetleri Komutanlığı, stratejik caydırıcılık ve hava tecrit harekatının başarıya ulaşabilmesi için Kuzey Vietnam'ın en değerli tesislerinin ve dış dünya ile bağlantısını sağlayan liman ve demiryollarının imha edilmesi gerektiğini savunmaktadır. ABD Başkanı, bu talepleri olumlu karşılayarak kendisine sunulan bütün hedeflerin vurulmasına onay vermiş; ancak, bu maksatla 1967 yılının mart ayında başlayan ve nisan ayı sonuna kadar devam eden operasyonlar da bir sonuç getirmemiştir. Buna rağmen bombalamanın şiddeti düşmemiş ve Kuzey Vietnam topraklarında Haipong Limanı dışında vurulmayan hedef kalmamıştır. Savunma Bakanı'nın talebi üzerine 1967 yılı Eylül ayında tekrar toplanan komisyon, Kuzey Vietnam'a yönelik hava harekatının güneydeki savaş üzerine bir etkisi olamayacağını; verilen hasarların Kuzey Vietnam halkı üzerinde çok önemli etkiler yaratmadığı gibi ulaştırma sistemi üzerindeki baskı

sebebiyle her güzergaha birkaç alternatif rota daha eklenmesine yol açarak ülkenin ulaştırma ağını daha da geliştirdiklerini ifade etmiştir (Tilford, 1991, s. 133-138).

1968 yılı ocak ayı *Rolling Thunder* Harekâtı için bir dönüm noktası olmuştur. Viet Cong güçlerinin Güney Vietnam'ın bütün büyük kentlerinde ani bir taarruza geçmesi ve saldırıların güçlükle püskürtülmesi harekatın karşı karşıya kaldığı en büyük sınav olmuştur. Çünkü, Kuzey Vietnam'ın sağladığı asker ve malzeme desteğini keserek Viet Cong'u zayıflatabilmek maksadıyla başlatılan, neredeyse dört yıl boyunca yürütülen ve bu kapsamda yüzbinlerce uçuşun icra edildiği harekatın ardından, Viet Cong, ülkenin tamamında taarruza geçecek kadar kaynağa sahip olabilmiş ve başarıya ulaşabileceğine dair azmini korumayı başarmıştır. Esasında, yaklaşık üç yıl süren hava tecrit harekatının ardından Viet Cong'un bu çapta bir saldırı için gerekli kaynakları bulabilmesi ABD tarafında büyük bir şaşkınlık yaratmış ve böylece harekatın ikinci askeri amacına ulaşılamadığı da ortaya çıkmıştır. Tet Taarruzu olarak adlandırılan saldırının püskürtülmesinin ardından harekatın etkisine olan inancını kaybeden ABD hükümeti, önce 1968 yılı mart ayında harekatın temposunu ve kapsamını azaltmış ve ardından da 1 Kasım 1968 yılında *Rolling Thunder* Harekâtı kapsamındaki uçuşların durdurulduğunu açıklamıştır. Harekât, resmi olarak her ne kadar 1972 yılına kadar sonlandırılmamış olsa da 1968-1972 yılları arasında önemli bir operasyon icra edilmemiştir (Tilford, 1991, s. 149-153).

3.1.2. *Commando Hunt* Harekâtı

Commando Hunt Harekâtı, ABD Hava ve Deniz Kuvvetleri tarafından Kuzey Vietnam ordusu ve Viet Cong gerillalarına karşı icra edilen bir dizi hava tecrit harekâtını kapsayan genel bir harekattır (Nalty, 2005, s. 53).

Ho Chi Minh Hattı boyunca icra edilen harekât için hazırlıklar 1968 yılı yaz aylarında başlamıştır. Planlama çalışmaları sırasında göz önünde bulundurulan en önemli faktör bölgesel iklim koşullarının etkisi olmuştur. Bu kapsamda; harekâtın, Kuzey Vietnam güçlerinin hat üzerindeki ulaştırma ve inşa faaliyetlerinin yoğunlaştığı kasım ve nisan ayları arasındaki kurak mevsimde hattın genelini kapsayacak şekilde; yoğun yağmurların ulaştırma ve inşa faaliyetlerini olumsuz etkilediği yağışlı dönemde ise daha güneye, Kamboçya sınırına odaklanacak şekilde icra edilmesi planlanmıştır (Nalty, 2005, s. 6). İlk harekât 1968 yılı kasım ayında, *Commando Hunt* I adıyla başlamış ve altı aylık periyotlar halinde devam ettirilerek 1972 yılı nisan ayına kadar

devam etmiştir. Bu kapsamda icra edilen son harekât ise *Commando Hunt* VII olmuştur. (Tilford, 1991, s. 173-174).

Rolling Thunder Harekatı'nın arzulanan askeri amaçlara ulaşmada yetersiz kalması ve Viet Cong güçlerinin, 1968 yılı ocak ayında, Güney Vietnam topraklarında geniş çaplı işgal hareketine girişmeleri ABD hükümetinin ve halkının Vietnam Savaşı'na bakışında büyük değişimler yaratmıştır. 31 Ocak 1968 tarihinde başlayan ve Vietnam Yeni Yıl tatiline denk geldiği için "Tet Taarruzu" olarak adlandırılan bu taarruz kapsamında, aralarında büyük şehirlerin de bulunduğu birçok yerleşim yerine ve askeri tesise eş zamanlı saldırılar gerçekleştirilmiş; taarruz, her ne kadar ABD ve Güney Vietnam güçlerinin yoğun direnişi sayesinde geri püskürtülmüş olsa da psikolojik üstünlük Viet Cong'un eline geçmiştir. Çünkü, yıllardır devam eden silahlı mücadeleye rağmen, Viet Cong'un bu kadar geniş kapsamlı bir saldırıda bulunabilmesi, ABD kamuoyunda savaşa yönelik desteğin düşmesine sebep olmuş ve Güney Vietnam'daki savaşın kazanılabileceğine dair kuşkular yaratarak ABD'nin bölgedeki rolünün de yeniden sorgulamasına yol açmıştır (Schlight, 1996, s. 61). Bu olumsuz duruma, ABD'de yaklaşan seçimlerin yarattığı politik belirsizlik de eklenince Vietnam Savaşı'nın geleceği de belirsizliğe girmiştir. Bu süreç içerisinde çeşitli seçenekleri değerlendiren ABD yönetimi, savaşa daha da müdahil olmasını sağlayacak mevcut stratejilerde ısrar etmek yerine savaşın ilk döneminde izlemiş olduğu dolaylı stratejiye geri dönmeyi ve savaşın yükünü Güney Vietnam'a devretmeyi tercih etmiş; bu kapsamda, "*Vietnamization*" olarak adlandırılan ve Amerikan birliklerinin Güney Vietnam'dan çekilerek ülkenin savunmasını ABD tarafından donatılan, eğitilen ve desteklenen Güney Vietnam ordusuna devretmesini öngören yeni bir stratejiye yönelmiştir. Öte yandan, bu süreç boyunca Tet Taarruzu gibi geniş çaplı bir ayaklanma ve saldırı girişimi yaşanmasını önlemek için de Viet Cong üzerindeki baskının sürdürülmesine karar vermiştir. *Commando Hunt* Harekatı da bu yeni strateji doğrultusunda planlanmış ve iki temel askeri amaca ulaşılmak maksadıyla icra edilmiştir: *Ho Chi Minh* Hattı boyunca nakliye vasıtalarını, lojistik tesislerini ve ulaştırma altyapısını tahrip ederek bir yandan Kuzey Vietnam'ın, Viet Cong'a yardım etmesini zorlaştırmak diğer yandan da hat üzerinde tahrip edilen noktaların onarılması ve hattın savulması için mümkün olduğunca çok düşman askerini meşgul etmek (Nalty, 2005, s. 102). Kısaca, bu yeni strateji kapsamında, hava gücü, ABD'nin Güney Vietnam'dan çekilmesini örtmekle görevlendirilmiştir (Tilford, 1991, s. 171-172).

Planlama safhasında tıpkı *Rolling Thunder* Harekâtı gibi Dolaylı Tutum yaklaşımının mükemmel bir örneği olarak görünen *Commando Hunt* Harekâtı'nın askeri amaçlarını Dolaylı Tutum yaklaşımı bağlamında inceleyecek olursak: Her iki amacın da Dolaylı Tutum yaklaşımının düşmanın ikmal hatlarını baskı altına alarak muharebe meydanında etkili bir güç ortaya koymasını engelleme ilkesiyle örtüştüğü görülecektir. Bununla beraber; harekât planının uygulama safhasında kullanılan askeri strateji, Dolaylı Tutum yaklaşımının gerilla kuvvetleri ile mücadelede ikmal yollarının baskı altına alınması prensiplerine aykırı şekilde belirlenmiş (Hart, 2015, s. 453); hava tecrit harekatının sıklet merkezi Viet Cong'un bölgesel ikmal ağı yerine *Ho Chi Minh* Hattı olacak şekilde planlama yapılmıştır.

Commando Hunt Harekâtı, Vietnam Savaşı kapsamında o güne dek icra edilen diğer bütün hava tecrit harekatlarına göre birçok farklı özelliğe sahiptir. Bunlar arasında en önemlisi, harekât bölgesine yerleştirilen akustik ve sismik sensörler vasıtasıyla harekât bölgesinde sürekli gözetleme yapılabilmesidir. *Igloo White* olarak adlandırılan olan bu proje kapsamında hazırlanan akustik sensörler uçaklar yardımıyla harekât bölgesinde düşmana ait yaya ve araç trafiğinin gerçekleştiği güzergahlara yerleştirilmiş; sensörlerin ürettiği sinyaller, bölgede uçuş yapan elektronik harp uçakları vasıtasıyla toplanarak bir istihbarat merkezine aktarılmıştır. Tayland'daki bir Amerikan üssünde bulunan bu istihbarat merkezi, sensörlerden gelen bilgileri, sensörlerin konumlarına göre hedef bilgisine dönüştürerek imha edilmeleri için harekât merkezine iletmiştir (Nalty, 2005, s. 12-13). Harekât kapsamında önemli bir görev icra eden sensörler, ilerleyen dönemlerde çeşitli modifikasyonlara tabi tutularak daha etkili bir şekilde çalışmaları sağlanmıştır (Nalty, 2005, s. 83-84).

Harekâtı farklı kılan bir başka durum ise harekatın icrasında kullanılan taarruz uçakları olmuştur. Çünkü, savaşın ilk dönemlerinden itibaren havadan karaya taarruz görevlerinin büyük kısmı F-100 *Super Sabre,* F-105 *Thunderchief,* F-4 *Phantom II,* A-6 *Intruder,* A-7 *Corsair ,* F-8 *Crusader* gibi taktik savaş uçakları ve B-57 *Canberra,* B-52 *Stratofortress* gibi bombardıman uçakları kullanılarak icra edilmişlerdir. Ancak, taktik savaş uçakları hem yüksek süratleri hem de harekât bölgesinde sürekli var olan düşman hava savunma tehdidi nedeniyle havadan yere taarruz görevlerinde güdümsüz mühimmatlarla, görerek yapılan atışlarda pek başarılı olamamışlardır. Üstelik yüksek yakıt tüketimleri ve sınırlı silah yükleri, düşman üzerinde istenilen etkinin yaratılmasına zaman zaman engel olmuştur. Öte yandan, düşman uçaklarının ve hava savunma sistemlerinin yaratmış olduğu tehditlerden kaçabilmek için oldukça yüksek irtifalarda

uçuş gerçekleştiren B-52 bombardıman uçakları ise sahip oldukları muazzam silah yüküne rağmen karayolu üzerinde seyreden bir kamyonu veya yol inşaatında çalışan bir grup işçiyi vurabilmek için ideal platformlar değillerdir. Savaşın başından itibaren bu soruna bir çözüm arayan ABD Hava Kuvvetleri, düşük süratle yüksek irtifada uçabilme, daha fazla silah yükü taşıyabilme, görev bölgesi üzerinde daha uzun süre kalabilme gibi yetenekleri sebebiyle envanterindeki bazı kargo uçaklarını silah sistemleri ve çeşitli sensörlerle modifiye ederek havadan yere taarruz görevlerinde kullanmayı denemiştir. İlk önce C-47 kargo uçaklarını 7,62 mm makineli tüfekler ve 20 mm'lik toplarla teçhiz eden ABD Hava Kuvvetleri, bu uçağın kısıtlı teknik özellikleri sebebiyle bu projeden vaz geçmiştir. Ancak, çalışmalar devam etmiş; envantere yeni katılan C-130A *Hercules* nakliye uçakları 7,62 mm makineli tüfekler, 20 mm ve 40 mm'lik toplar, gece ve gündüz seyrüsefer sistemleri, kızılötesi ve termal görüntüleme sistemleri ile modifiye edilerek AC-130A uçaklarına dönüştürmüşlerdir. (Tilford, 1991, s. 175). AC-130A uçakları, savaşın ilerleyen dönemlerinde 40 mm ve 105 mm'lik toplar, güdümlü mühimmatlar için lazer podları ve hava savunma sistemlerine karşı elektronik karıştırma podları gibi birçok son teknoloji ürünü sistemle teçhiz edilmişler ve etkinlikleri arttırılmıştır (Nalty, 2005, s. 53-63).

Elektro-optik ve lazer güdümlü bombalar da *Commando Hunt* Harekatı'nda kullanılan bir diğer son teknoloji ürünü silahlardır. Elektro optik güdümlü bombalar bir kamera vasıtasıyla hedefe odaklanma prensibine göre çalışırken lazer güdümlü silahlar ise bir lazer podu ile hedefe sıkılan lazer ışınlarını takip etmek ve böylece hedefi vurmak prensibine göre çalışmaktaydılar. (Nalty, 2005, s. 65-66). Bunun için lazer podu taşıyan bir AC-130 uçağı veya F-4 uçağı hedefi lazer ile işaretlemekte ve ardından bombaları taşıyan F-4 veya B-57 uçakları hedefi vurmaları için bombaları atmaktaydı. Harekât kapsamında, genellikle kamyonlar gibi hareketli hedeflere veya uçaksavar sistemleri gibi görerek atış yapılmasının tehlikeli olduğu hedeflere karşı kullanılan bu bombalar, lazer ışınlarını takip etmekte ve hedeflerini başarıyla vurmaktaydılar (Momyer, 2003, s. 239).

RF-4C *Phantom II* keşif uçakları, harekât boyunca düşman faaliyetlerini takip etmek için kullanılan en önemli keşif ve gözetleme uçağı olmuştur. Uçak, taşıdığı çeşitli kamera ve sensörler yardımıyla gündüz veya gece saatlerinde harekât bölgesi içerisinde uçarak düşman unsurlarını tespit edebilmeye çalışmıştır. Bununla beraber, harekât bölgesindeki iklim koşulları ve bitki örtüsü keşif görevlerinin başarıyla icra edilmesindeki en büyük engellerden birisi olmuştur. Ayrıca, hassas seyrüsefer

ekipmanları ile donatılan RF-4C uçakları belirli güzergahlarda uçarak harekât bölgesinin coğrafi haritalarını oluşturmuş veya var olan haritalardaki mesafe hatalarının düzeltilmesini de sağlamışlardır. Harekât boyunca düşman hareketlerini izlemek maksadıyla kullanılan bir başka platform ise OV–1 Mohawk elektronik harp uçağı olmuştur. OV–1 *Mohawk* uçakları taşıdıkları kızılötesi sensörler ve radar ekipmanları sayesinde düşman araçlarından yayılan sinyalleri takip etmeye ve bu yolla yerlerini tespit etmeye çalışmışlardır (Nalty, 2005, s. 89-92). Q-34 *Firebee* insansız hava aracı da harekât kapsamında kullanılan keşif uçaklarından birisidir. Hem yüksek hem de alçak irtifalarda uçuş yaparak fotoğraf çekimi yapabilen bu insansız hava araçları, özellikle kötü hava koşullarının olduğu dönemlerde, RF-4 uçaklarının inemediği alçak irtifalara inebilmiş ve düşman faaliyetleri hakkında bilgi sağlamışlardır. Ancak; bu araçların kendi başına iniş kalkış kabiliyeti olmadığı için uçuş öncesinde başka bir uçak tarafından havadan serbest bırakılmaya, uçuş sonrasında da paraşütle iniş yaptığı yerden alınmaya ihtiyaç duyması; sadece önceden programlanmış rotalarda uçuş yapabildiği için görevlere göre esneklik sağlayamaması ve alçak irtifalarda görev yaptığı için geniş alanlar yerine sadece belirli bölgelerde keşif yapabilmesi gibi olumsuzluklardan dolayı çok yaygınlaşamamışlardır (Momyer, 2003, s. 262).

Harekât kapsamında teşkil edilen hava gücünün yapısı Dolaylı Tutum yaklaşımı bağlamında değerlendirilecek olursa: Askeri stratejinin doğru olarak uygulanabilmesi için düşmana karşı bilgi üstünlüğünün elde edilebilmesi, icra edilecek operasyonlarda baskın etkisinin yaratılabilmesi, düşmanın daha tedbirli ve daha dikkati harekete etmeye zorlanabilmesi ve son olarak da kuvvet tasarrufunun sağlanabilmesi için geniş bir istihbarat, gözetleme ve keşif sistemi kurulmasına önem verilmiştir. Ancak, plan safhasında alınan bu tedbirler, harekatın icra safhasında yapılan taktik uygulama hataları, teknolojik yetersizlikler ve zorlu coğrafi koşullar altında istenilen sonucu üretmekten uzak kalmıştır.

Commando Hunt Harekâtı, Dolaylı Tutum yaklaşımına örnek olacak şekilde arzulanan askeri amaçlara ulaşabilmek için dört ana hedef grubu üzerine yoğunlaşmıştır. Bunların ilki dağ ve nehir geçitleri ile önemli ulaştırma güzergahlarını barındıran ancak yoğun bitki örtüsü ile kaplı olduğu için baskı altına alınamayan ormanlık bölgeler ve önemli ulaştırma güzergahlarının birleştiği kavşak noktaları gibi kritik arazi parçalarıdır. İkinci hedef grubu *Ho Chi Minh* Hattı'nı oluşturan kara ve su yollarıdır. *Ho Chi Minh* Hattı üzerinde faaliyet gösteren ulaştırma ve nakil vasıtaları ise üçüncü ana hedef grubunu teşkil etmektedir. Hat üzerinde bulunan ve süreç içerisinde daha da gelişen

hava savunma ağı ise dördüncü ve son hedef grubu olmuştur (Head, 2002, s. 44). Harekât planlayıcıları, hassas bombardıman yöntemleri henüz çok yeni olduğu için birinci grupta yer alan hedeflerin imhasında nokta atışlar yerine belirli bölgelerin hedef alanı olarak seçilmesi yöntemini uygulamışlardır. Bu kapsamda, belirlenen stratejik bölgelerde 1 mil uzunluğunda ve 1 mil genişliğinde bombardıman sahaları teşkil edilmiş olup bu bölgelerin vurulması görevleri de sahip olduğu muazzam silah taşıma kapasitesinden dolayı B-52 ağır bombardıman uçaklarına verilmiştir. ABD Hava Kuvvetleri'nin Stratejik Hava Komutanlığı'na bağlı bu uçaklar, harekât boyunca binlerce sorti uçuş icra ederek taşıdıkları binlerce ton bombayı nehir ve dağ geçitleri, nehir yatakları ve yol kavşakları gibi ulaşımın devamı için önemli noktalara atarak havadan yere taarruz görevlerini icra etmişler; bombaların yarattığı fiziksel tahribat sayesinde bu noktaların ulaştırma faaliyetlerinde kullanılmalarını engellemeye çalışmışlardır (Head, 2002, s. 45). İkinci grup hedeflerin etki altına alınmasında ise ABD Hava ve Deniz Kuvvetleri'ne bağlı taktik savaş uçakları kullanılmışlardır. Bu kapsamda; öncelikle sensör bilgileri, gözlem uçuşları ve istihbarat raporlarından faydalanılarak trafiğin yoğun olduğu yol noktaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ardından, gündüz düzenlenen hava operasyonlarıyla bu noktalar hedef alınarak yollar tahrip edilmiş; sonrasında hasarlı bölgelerin etrafına yine havadan anti personel ve anti tank mayınları atılmıştır. Böylece, her şey planlandığı gibi ilerlediğinde, yollardaki tahribatın araç trafiğini kesintiye uğratması, hasarlı bölgelerin etrafındaki mayınlı bölgelerin de onarım ekiplerini yavaşlatması ve onlara kayıplar verdirmesi hedeflenmiştir (Nalty, 2005, s. 229-230). Üçüncü grup hedeflerin etki altına alınması taktik savaş uçakları ve AC-130 gibi yakın hava desteği uçakları vasıtasıyla mümkün olmuştur. Gündüz saatlerinde birincil ve ikincil hedef gruplarına yapılan taarruzların ardından trafiğin aksamaya ve ulaştırma araçlarının belirli noktalarda yoğunlaşmaya başlamalarının ardından bu bölgeler hava taarruzlarıyla baskı altına alınarak ulaştırma maksadıyla kullanılan kamyonlara ve bunların taşıdığı malzemelere zarar verilmeye çalışılmıştır. Dördüncü grup hedefler olan hava savunma sistemleri harekatın ilk dönemlerinde ABD hava gücü için önemli bir tehdit teşkil etmese de harekatın ilerleyen dönemlerinde Kuzey Vietnam ordusu hat üzerinde güçlü bir hava savunma ağı teşkil etmeye muvaffak olmuştur. Bu gelişmeler üzerine hava savunma tehdidine karşı da önlem almak ve kuvvet ayırmak zorunda kalan harekât planlayıcıları, üçüncü grup hedefleri vurmakla görevlendirilen taarruz kollarına, uçaksavar tehdidine karşı havadan yere atılan güdümsüz roketler taşıyan himaye uçakları, hava savunma sistemlerine karşı

da anti-radyasyon füzeleri taşıyan elektronik harp uçakları ekleyerek hava savunma sistemlerine karşı önlemler almak durumunda kalmışlardır. Ayrıca; uçaksavar sistemlerinin menzilinden kaçabilmek için AC-130 uçaklarında daha yüksek irtifalardan atış yapabilen yeni silah sistemleri kullanılmaya başlanmış, taktik savaş uçaklarında da yine daha yüksek irtifalarda atış yapabilmeyi mümkün kılan lazer güdümlü mühimmat kullanımı arttırılmaya çalışılmıştır (Tilford, 1991, s. 174-175).

Harekatın askeri stratejisi kapsamında seçilen hedefler de tıpkı askeri amaçları gibi Dolaylı Tutum yaklaşımının, düşmanın ikmal hatlarını baskı altına alarak muharebe sahasında etkin bir güç ortaya koymasının engellenmesi ilkesinin mükemmel bir örneğini teşkil etmektedir. Ne var ki, hedeflerin etki altına alınabilmesi için belirlenen harekat bölgesi, Dolaylı Tutum yaklaşımında da ifade edildiği gibi asimetrik bir düşmanın ikmal sistemini etki altına almaya uygun olmadığı için harekatın askeri amaçlarına ulaşmak mümkün olmayacaktır.

Commando Hunt Harekâtı kapsamında icra edilen harekatların ilki 1968 yılı kasım ayında başlatılmıştır. Üç safha halinde icra edilen harekatın ilk bölümünde *Ho Chi Minh* Hattı'nın kuzeyinde bulunan ve birinci grup hedefler arasında yer alan dağ ve nehir geçitleri ile köprü ve kavşak noktaları tahrip edilmeye çalışılmış; böylece buralardan geçen trafiğin engellenerek civarda birikmeleri ve hava taarruzları için daha kolay, toplu hedefler haline gelebilmeleri amaçlanmıştır (Nalty, 2005, s. 102-105). B-52 ağır bombardıman uçakları kullanılarak icra edilen bu görevlerde bir ay boyunca günde otuza yakın uçuş gerçekleştirilmiş ve binlerce ton bomba atılmıştır. Bombardımanın geçitlerde yarattığı heyelanlar ve yollar üzerinde oluşturduğu kraterler yüzünden yavaşlayan kamyon trafiği daha sonra taktik savaş uçaklarının hedefi olmuş ve böylece güneye doğru gerçekleştirilen ulaştırma faaliyetleri engellenmeye çalışılmıştır (Head, 2002, s. 45). Harekatın ikinci safhasında operasyonlar hattın güney bölgesini de kapsayacak şekilde genişlemiş ve ikinci grup hedefler içinde yer alan ulaştırma altyapısı hedef alınmaya başlanmıştır. Gündüz saatlerinde gerçekleştirilen operasyonlarla ulaştırma güzergahlarının tahrip edilmesi ve bu yolları kullanacak olan ulaştırma vasıtalarının yavaşlatılması amaçlanmıştır. Ardından, üçüncü grup hedefler içerisinde yer alan bu unsurlar, tıpkı ilk safhada olduğu gibi, taktik savaş uçakları ve AC-130 yakın hava desteği uçakları tarafından hedef alınarak imha edilmeye çalışılmıştır. Harekatın üçüncü safhasında ise hava taarruzları daha da yoğunlaşmış ve daha güneye doğru genişlemiştir. Ayrıca, akustik sensörlerden elde edilen verilerin daha verimli bir biçimde işlenmesi ile doğrudan hedef bilgisi üretilir hale gelinmiş ve elde edilen hedef

bilgileri havadaki uçaklara aktarılarak sensör-karar döngüsü hızlandırılmıştır (Nalty, 2005, s. 106-108). Ancak harekât gerek yağmur mevsiminin başlaması gerekse de düzenlenen operasyonlar sonucunda hat üzerindeki trafik akışına yeterince zarar verildiğine kanaat getirilmesiyle beraber 1969 yılı nisan ayı sonlarında sona erdirilmiştir (Head, 2002, s. 45).

Commando Hunt Harekâtı kapsamında icra edilen ikinci harekât ise 1969 yılının mayıs ve eylül ayları arasında icra edilen *Commando Hunt* II Harekâtı olmuştur. *Ho Chi Minh* Hattı'nda cereyan eden ulaştırma faaliyetleri üzerindeki baskıyı yağmurlu mevsimde de sürdürebilmek maksadıyla icra edilen bu harekât boyunca yağmurlardan dolayı yoğun bir trafik akışı olmadığı için birinci grup hedefler arasında yer alan kritik arazi bölgelerinin baskı altına alınmasına önem verilmiş; bu kapsamda, hattın kuzey bölgelerinde bulunan dağ geçitleri ve yol kavşak noktaları havadan bombalanarak düşmanın bu yolları kullanması engellenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, hava durumu uygun oldukça silahlı keşif görevleri ile ikmal konvoyları tespit edilmeye çalışılmış; taktik savaş uçaklarına ve yakın hava desteği uçaklarına entegre edilen sensörler yardımıyla da tespit edilen hedeflerin imha edilmesi sağlanmıştır. Bunlara ek olarak, hava durumunun müsait olmadığı dönemlerde ise keşif ve gözetleme maksadıyla insanlı timler oluşturulmuş ve düşman faaliyetleri hakkında bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Bu timler ise muhabere imkanlarının azlığı sayesinde zaman zaman başarılı olsalar da genellikle varlıkları sorun yaratmış, bir noktaya taarruz edilmeden bombardıman sahalarında olmamaları için ayrıca gayret sarf edilmek zorunda kalınmıştır. Hava durumunun müsait olmadığı dönemlerde operasyonlara ara verilmesi Kuzey Vietnam'ın da işine yaramış ve bu süreleri tahrip edilen yolların onarımı ve hat üzerindeki hava savunmasını güçlendirmek maksadıyla kullanmıştır. Fakat, sonbaharın gelmesiyle beraber yağmurlar kesilip de *Ho Chi Minh* Hattı ulaşıma elverişli hale gelince, 7'nci Hava Kuvveti Komutanlığı da yeni bir *Commando Hunt* Harekatı'nın hazırlıklarına başlamıştır (Nalty, 2005, s. 115-122).

Commando Hunt III Harekâtı 1969 yılı kasım ayı ile 1970 yılı nisan ayları arasında icra edilmiştir. *Commando Hunt* I Harekâtı gibi üç safhada ve hattın kuzeyinden başlayarak güneye doğru genişleyecek şekilde icra edilen bu harekatta da belirlenen hedef grupları baskı altına alınmaya çalışılmış ve Kuzey Vietnam'ın Viet Cong gerillalarına sağladığı destek kesilmeye çalışılmıştır. *Commando Hunt* III Harekatı'nda cereyan eden en önemli ilerleme *Igloo White* projesi kapsamında yerleştirilen sensörlerden elde edilen verilerin gerçek zamanlı olarak hava unsurlarına

iletilebilmesi olmuştur. Hedefin tespit edilmesi ile etki altına alınması arasında geçen süreyi oldukça kısaltan bu yeni gelişme sayesinde daha fazla hedefe taarruz edilmesi mümkün olsa da keşif ve gözetleme sistemleri yeterli olmadığı için elde edilen sonuçların objektif bir biçimde doğrulanması mümkün olamamıştır (Nalty, 2005, s. 123-131).

Kurak mevsimin sona ermesi ve yollarda ulaşımı imkânsız kılan muson yağmurlarının tekrar gelmesiyle beraber *Commando Hunt* III Harekâtı sona erdirilerek *Commando Hunt* IV Harekâtı başlatılmıştır. 1970 yılının Nisan ve Ekim ayları arasına icra edilen *Commando Hunt* IV Harekâtı, yağmurlu mevsimlerde icra edilen diğer harekatlardan farklı olarak sadece *Ho Chi Minh* Hattı üzerindeki birinci ve ikinci grup hedeflere yoğunlaşmamış; bundan başka Kamboçya'nın doğu bölgelerini de içerecek şekilde yürütülmüştür. Kuzey Vietnam'ın büyük miktarda savaş ve gıda malzemesini deniz yolu ile Kamboçya'ya ulaştırması ve burada depolanan malzemelerin Tet Taarruzu büyüklüğünde yeni bir saldırı için kullanılabilme ihtimali harekât planlayıcılarını Kamboçya'ya yönelten en önemli etken olmuştur. Güney Vietnam ve Güney Kore ordularından katlan birliklerin de desteği ile oluşturulan büyük bir kara gücü, ABD hava unsurlarının desteği ile Kamboçya sınırlarından içeri girerek bölgedeki Viet Cong'a ait ikmal tesislerini aramaya başlamış; yaklaşık iki ay kadar süren operasyonların ardından önemli miktarda savaş malzemesi ve gıda maddesi ele geçirilerek imha edilmiştir. Öte yandan, *Ho Chi Minh* Hattı üzerinde cereyan eden insan ve araç trafiğinin engellenmesi için gösterilen çabalar da hız kesmeden devam etmiş; özellikle hattın kuzey bölgelerinde birinci ve üçüncü grup hedefler üzerinde yapılan taarruzlarla önemli kayıplar verdirilmiştir. Fakat, muson yağmurlarının sona ermesi ile *Commando Hunt* IV Harekâtı sonlandırılmış ve yeni bir harekât için hazırlıklar başlatılmıştır (Nalty, 2005, s. 135-143).

Commando Hunt V Harekâtı, 1970 yılı ekim ayı ile 1971 yılı mayıs ayları arasında icra edilmiştir. Harekât, kurak mevsimde icra edilen birinci ve üçüncü harekât ile benzer şekilde, üç safhada icra edilmiş; ayrıca, Kuzey Vietnam ordusunun bölgeye konuşlandırdığı hava savunma sistemleri sebebiyle dört hedef grubuna da odaklanmıştır (Nalty, 2005, s. 147). Bunlara ek olarak, *Commando Hunt* V Harekâtı, kara unsurlarının desteğini de almıştır. Çünkü, Kuzey Vietnam güçleri hattın kuzey kesimlerinde önemli lojistik depoları kurmuşlar, bazı bölgelerde askeri hakimiyeti tesis ederek güneye doğru insan ve malzeme sevkiyatını hızlandırmışlardır. Hava unsurlarının bu faaliyetleri tespit etmede ve önlemede yetersiz kalması üzerine Güney Vietnam ordusuna bağlı birlikler

ile Tayland ve Laos'a bağlı gerilla güçleri Kuzey Vietnam güçlerine karşı mücadele ederek harekâtı desteklemişlerdir (Head, 2002, s. 47). B-52 ağır bombardıman uçakları, *Commando Hunt* V Harekâtı'nda da görev almışlar ve birinci grup hedeflerin tahrip edilmesinde önemli katkılar sağlamışlardır (Tilford, 1991, s. 180). *Commando Hunt* V Harekâtı'na kadar geçen sürede sayıları artan ve operasyonel kabiliyetleri daha da geliştirilen AC-130 Spectre yakın hava destek uçakları, harekât boyunca üçüncü grup hedeflerin baskı altına alınmasında çok başarılı olmuşlar ve binlerce hedefin imha edilmesini sağlamışlardır. Üçüncü grup hedeflerin imhasında kullanılan bir başka platform ise gece görev kabiliyeti kazandırılan B-57G uçakları olmuş; bu uçaklar, operasyon boyunca 2.000'den fazla hedefi imha etmeyi başarmışlardır (Nalty, 2005, s. 156). Harekât kapsamında taarruz platformları kadar hedef tespit ve takip sistemlerinin de geliştirilmesine önem verilmiş ve harekât öncesinde, hedeflerin daha hassas bir şekilde tespit edilebilmesi için *Igloo White* sensör sistemi daha da iyileştirilmiş ve kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca, araç parklarının, ikmal ve onarım tesislerinin tespiti için sisteme uzaktan kumandalı mikrofonlar da eklenmiştir. Öte yandan, Kuzey Vietnam yönetiminin, ülkenin Laos sınırı boyunca karadan havaya füze sistemleri konuşlandırması ve de *Ho Chi Minh* Patikası boyunca, özellikle önemli dağ geçitlerinin çevresinde uçaksavar sistemlerini güçlendirmesi *Commando Hunt* V Harekâtı'nda dördüncü gruptaki hedeflerinde imhası için kuvvet ayrılmasını gerektirmiştir. Laos sınırına konuşlandırılan Kuzey Vietnam hava savunma bataryalarının, yaşanan birkaç hadisede ABD uçaklarına karşı füzelerini ateşlemesi üzerine bu bataryaların tespit ve tahrip edilmesi için çalışmalar başlatılmış; kötü hava koşullarına rağmen icra edilen operasyonlarla çok sayıda beş füze bataryası ve bu bataryalara ait teçhizat imha edilmiştir. 1971 yılı mayıs ayında muson mevsimin başlamasıyla sona eren harekât boyunca 77.000 sorti uçuş gerçekleştirilmiş ve 50.000 tondan fazla ikmal malzemesi imha edilmiştir. (Nalty, 2005, s. 147-161).

Commando Hunt VI Harekâtı ise 1971 yılının mayıs ve kasım ayları arasında icra edilmiştir. Çünkü, daha evvel düzenlenen harekatlarda birinci grup hedefler arasında yer alan ve Kuzey Vietnam'dan Laos'a geçişi sağlayan dağ geçitleri üzerinde büyük baskı kurulmasının ardından nehirler vasıtasıyla yapılan taşımacılığın artması üzerine *Commando Hunt* VI Harekâtı'nda kara yolu ulaşım ağı kadar bölgedeki sayısın nehir ve akarsuyun oluşturduğu su yolu ulaşım ağı da hedef alınmıştır. Buna ek olarak daha önceki dönemlerde varlığı tespit edilememiş birçok tesis ve depo da harekât kapsamında hedef alınmıştır. Ancak, gerek olumsuz hava koşularının, hedef tespit ve imha

süreçlerinde yaratmış olduğu büyük zorluklar gerekse de Kuzey Vietnam güçlerinin Kamboçya'nın doğusu ve Kuzey Vietnam sınırına yakın bölgelerdeki Güney Vietnam güçlerine karşı saldırıya geçmesi sonucu hava gücünün önemli bir kısmı da bu savaşta Güney Vietnam güçlerini desteklemeye sevk edilmesi harekatın istenilen başarıyı elde etmesine engel olmuştur (Nalty, 2005, s. 177-181). Bunların sonucu olarak da *Ho Chi Minh* Hattı üzerindeki düşman trafiği harekât döneminde bile temposunu korurken düşmanın *Ho Chi Minh* Hattı'na yeni yollar ve güzergâhlar eklemesine de mâni olunamamıştır. Ayrıca, ilk dönemlerde sadece kuzey kesimlerde görülen hava savunma sistemleri Laos sınırına kadar olan bölgelere yerleştirilmiş ve hat üzerindeki uçaksavar koruması da arttırılmıştır. Bunlara ek olarak 300.000'den fazla Kuzey Vietnam askeri Kamboçya, Laos ve Güney Vietnam'a kaydırılmıştır. Bütün bu olumsuz gelişmeler, yağmur mevsimi sona ererken çok geniş çaplı bir harekatın da habercisi olmuşlardır (Head, 2002, s. 48).

Commando Hunt VII Harekâtı, 1971 yılı sonbaharında, kurak mevsimle beraber başlatılmıştır. Bu harekât da diğerleri gibi *Ho Chi Minh* Hattı'nın kuzeyinden başlayarak güneyine doğru genişleyecek şekilde üç safhada icra edilmiştir. Kuzey Vietnam sınırlarından çıktıktan sonra Laos toprakları içerisinde birçok alternatif güzergâh kullanılarak yürütülen ikmal sevkiyatını engellemek isteyen harekât planlayıcıları bu harekatın ilk safhasında *Ho Chi Minh* Hattı'nın kuzeyinde bulunan ve Kuzey Vietnam ile Laos arasındaki geçişleri mümkün kılan dağ geçitleri ve su yollarının baskı altına alınmasına büyük önem vermişlerdir. Bu maksatla B-52 ağır bombardıman uçakları birinci grup hedefler arasında yer alan bu kritik arazi kesimlerini bombalarken taktik savaş uçakları da vurulan bölgelerde onarımlar yaparak ulaşımı tekrar sağlamaya çalışan onarım ekiplerini hedef almışlardır. Ancak, haftalar süren operasyonlara ve atılan binlerce ton bombaya rağmen Kuzey Vietnam güçleri yolları açık tutmayı ve ulaştırma faaliyetlerini sürdürmeyi başarabilmişlerdir (Head, 2002, s. 48-51). Zaman ilerledikçe ve ikmal konvoyları daha da güneye harekât ettikçe harekatın ikinci safhası başlatılarak ikinci ve üçüncü grup hedefleri baskı altına alabilmek için çabalar *Ho Chi Minh* Hattı'nın orta bölgelerinde yoğunlaştırılmıştır. Bu safhada B-52 ağır bombardıman uçakları ve taktik savaş uçakları kullanılarak bir yandan ikinci grup hedefler tahrip edilmiş, diğer yandan da tahrip edilen yollarda ve civarındaki kamyon parkları ve servis alanlarında biriken kamyon trafiği hedef alınmıştır. Ayrıca, taktik savaş uçakları tarafından atılan mayınlar vasıtasıyla tahrip edilen yollar onarım ekipleri için tuzaklanmış ve böylece hem onarım işlerinin yavaşlaması hem de onarım

ekiplerinin kayıplar vermesi sağlanmıştır. Ancak; yol ağının çok geniş olması, birbirine alternatif oluşturan birçok farklı yol inşa edilmesi ve yoğun bulut örtüsü sebebiyle harekatın ikinci safhasında da ulaştırma faaliyetlerini tümüyle engellemek mümkün olmamıştır. Operasyonların odak noktasının Laos'un Güney Vietnam sınırına yakın olan bölgelerine doğru kaymasıyla beraber harekatın üçüncü safhasına da geçilmiştir. Bu safhada *Ho Chi Minh* Hattı'nın Laos'tan Güney Vietnam ve Kamboçya sınırına geçişi sağlayan bölgelerine odaklanılmıştır. Ayrıca, dördüncü grup hedefler sarasında yer alan hava savunma sistemleri de bu safhada hedef alınan bir diğer düşman unsurları olmuşlardır. Sınır bölgelerinde yer alan kritik arazi parçalarının tahrip edilmesi; lojistik tesisler, kamyon parkları ve servis alanları gibi hedeflerin vurulması için B-52 ağır bombardıman uçakları kullanılırken taktik savaş uçakları ve yakın hava desteği uçakları da keşif görevleri ile tespit edilen üçüncü grup hedeflerin imha edilmesinde rol oynamışlardır. Ancak, harekatın üçüncü safhası henüz başladığı sırada Kuzey Vietnam güçleri, Güney Vietnam'a yönelik geniş kapsamlı bir taarruz başlatmışlar ve bunun neticesinde *Commando Hunt* VII Harekâtı yarıda kesilerek harekâtı destekleyen hava unsurları düşman taarruzunu bastırmakla görevlendirilmişlerdir (Nalty, 2005, s. 230-234).

Commando Hunt VII Harekatı'nın 30 Mart 1972 tarihinde başlatılan ve *Easter* Taarruzu olarak da bilinen Kuzey Vietnam taarruzu karşısında yarıda kesilmesi ve harekatı desteklemek için kullanılan hava unsurlarının düşman taarruzunu bastırmak maksadıyla görevlendirilmeleri 1972 yazında düzenlenmesi planlanan sekizinci harekatın da iptal edilmesine yol açmış ve eldeki hava gücü, hava tecridi ve yakın hava desteği görevlerini aynı anda yürütebilecek nicelikte olmadığı için *Commando Hunt* Harekatı'nın da sonlandırılmasına sebep olmuştur (Nalty, 2005, s. 234).

Böylece, yaklaşık dört yıl boyunca devam eden ve ABD'nin, Güney Vietnam'ı Viet Cong ile mücadeleye hazırlayana dek Kuzey Vietnam ve Viet Cong güçlerini Tet Taarruzu türünde yeni bir girişimden alıkoymasını amaçlayan *Commando Hunt* Harekâtı, askeri amaçlarına ulaşamadan sonlandırılmak zorunda kalınmış; Dolaylı Tutum yaklaşımının gerilla savaşlarında düşmanın ikmal sisteminin etki altına alınmasına dair prensibi bir kez daha doğrulanmıştır. Harekatın savunucuları, yapılan operasyonlar neticesinde Kuzey Vietnam'ın *Easter* Taarruzu gibi bir girişimi çok daha önceden başlatabilmesinin engellendiğini iddia etmiş olsalar da harekatın başarısı üzerindeki olumsuz yorumları durdurmak mümkün olmamıştır.

3.2. Afganistan Savaşı

Vietnam Savaşı, hava gücünün, Dolaylı Tutum yaklaşımı kapsamında, asimetrik savaşlarda kullanımı ve asimetrik savaş stratejilerine katkısının önemi açısından güzel bir örnek teşkil etmiştir. Ancak, Dolaylı Tutum yaklaşımının önemi, tarihteki tek bir savaşla sınırlı değildir. Liddell Hart'ın yarattığı bu doktrin, savaş kavramında meydana gelen değişikliklere rağmen zamanının ötesine geçerek birçok farklı savaşın parçası olmuş; savaş teknolojileri, zamanın ruhu, taraflar ve coğrafyalar değişse de Dolaylı Tutum yaklaşımı askeri stratejilerin bir parçası olmaya devam etmiştir Dolaylı Tutum yaklaşımını, 21. yüzyıl içerisinde bir şekilde tekrar karşımıza çıkaran ve bütüncü bir şekilde incelememize izin veren bir başka savaş da Afganistan'da cereyan etmiştir. Bu savaşı ele alarak, Dolaylı Tutum yaklaşımını, Amerikan kuvvetleri üzerinden, bu sefer başka bir vakada incelemek ise hem farklılıkları hem de devamlılıkları gösterebilmek açısından son derece değerlidir. Bu çalışmada da savaş kapsamında icra edilmiş olan *Enduring Freedom* Harekâtı ele alınarak Taliban ve El Kaide güçleri ile mücadele süreçleri analiz edilmeye çalışılacaktır.

Afganistan Savaşı ABD, NATO ve Afgan muhalif güçleri ile Afganistan'ı yöneten Taliban ve El-Kaide terör örgütü arasında 2001 yılı ekim ayında Afganistan topraklarında başlayan, süreç içerisinde zaman zaman Pakistan'ın kuzeybatı bölgelerine kadar yayılan ve 2014 yılı aralık ayına kadar devam eden uluslararası çatışmadır (Witte, 2023).

Esasında Usame bin Ladin ve El Kaide terör örgütünün ABD karşıtı faaliyetleri 1990'lı yıllarla beraber başlamıştır (Minhas & Qadir, 2014, s. 17). 1980'li yılların sonlarına doğru Afganistan'daki Sovyet işgaline karşı mücadeleye destek sunabilmek için kurulan Örgüt, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan geri çekilmesinin ardından İslam topraklarında işgalci olarak gördüğü bir başka düşmana yönelmiş ve ABD'ye karşı cihat ilan etmiştir (Britannica, 2023). El Kaide terör örgütünün ABD aleyhindeki bu faaliyetleri, 1990'lı yılların ortalarına doğru ABD yönetiminde de endişe yaratmaya başlamış; ABD'li yöneticiler, El Kaide terör örgütüne yönelik çeşitli tedbirler almaya çalışmışlardır. Bu kapsamda; bir yandan örgüt elemanlarının etkisiz hale getirilmesine yönelik çalışmalar yürütülürken diğer yandan da El Kaide terör örgütüne destek sağlayan Taliban'ı bu politikasından vazgeçirmeye yönelik diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Ancak, bütün bu çabalar El Kaide terör örgütünün ABD'ye yönelik planlarına engel olamamış ve El Kaide terör örgütü 07 Ağustos 1998'de Kenya ve

Tanzanya'daki ABD büyükelçilik binalarına bombalı saldırılarda bulunmuştur. Bu saldırıların ardından ABD Hükümeti, öncelikli olarak, misilleme amacıyla askeri güç kullanımına yönelmiş; bu maksatla da El Kaide terör örgütüne ait Sudan ve Afganistan topraklarında tespit edilen hedeflere uzun menzilli seyir füzeleri kullanılarak saldırılar düzenlenmiştir. Ayrıca, Usame bin Ladin'i ele geçirerek El Kaide terör örgütünü etkisiz kılabilmek için kara unsurlarının da kullanılabileceği askeri çözümler arayışına giren ABD hükümeti gerek Afganistan coğrafyası gerekse de El Kaide'nin Afganistan'daki durumu hakkında bilgi eksikliği sebebiyle istediği sonuca ulaşamamıştır. Bununla beraber, bu hususta elde edilen tek gelişme, 1995 yılındaki Bosna Savaşı sırasında istihbarat ve gözetleme maksatlı kullanılan MQ-1 *Predator* insansız hava araçlarının 2000 yılı başlarında silahlandırılarak Usame bin Ladin ve diğer El Kaide liderlerine karşı silahlı keşif görevlerinde kullanılması olmuştur (Perry & Kassing, 2015, s. 18-21).

ABD'yi Afganistan'da askeri güç kullanmaya iten esas neden ise El-Kaide terör örgütü ile bağlantılı teröristlerin 11 Eylül 2001 tarihinde ABD topraklarında düzenledikleri terörist saldırılar olmuştur. Teröristler, kaçırdıkları ticari yolcu uçaklarını New York şehrinde bulunan Dünya Ticaret Merkezi binalarına ve ABD Silahlı Kuvvetleri'nin karargâh binası olan Pentagon'a çarparak ve yaklaşık 3.000 sivilin ölümüne yol açmışlardır (Lambeth, 2005, s. 1-9). Bu terör saldırıları, ABD hükümetinin, Ek-Kaide terör örgütüne yönelik politikasında köklü bir değişikliğe yol açmış; saldırıların yaratmış olduğu kayıpların ardından ABD kamuoyunda ortaya çıkan öfke, ABD hükümetini El Kaide terör örgütü ile mücadele konusunda daha sert ve kararlı bir politika izlemeye yöneltmiştir (Lambeth, 2005, s. 13-15). Yaşanan bu hadiselerin ardından El-Kaide terör örgütünün Afganistan'daki varlığını sona erdirmesi ve örgütün lideri Usame bin Ladin'i teslim etmesi için çeşitli yollardan Taliban'a diplomatik baskı yapmaya başlayan ABD yönetiminin bu çabaları sonuç vermemiştir (Minhas & Qadir, 2014, s. 17). Ancak, siyasi ve diplomatik güç unsurları ile istediği çözüme ulaşamayan ABD yönetimi, Taliban'ı iktidardan indirebilmek ve El-Kaide terör örgütünün Afganistan'daki varlığını sona erdirmek maksadıyla, Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü gibi siyasetin bir başka aracı olan askeri gücünü kullanmaya karar vermiştir (Lambeth, 2005, s. 33-35).

ABD Genelkurmay Başkanlığı, Afganistan'a yönelik askeri güç kullanılmasına yönelik kararının ardından, siyasi otorite tarafından ilan edilen askeri amaca ulaşabilmek için uygulanacak stratejiyi belirlemeye yönelik çalışmalarına başlamıştır (Lambeth, 2005, s. 53). Vietnam Savaşı'nda, yüksek manevra kabiliyeti ve yoğun ateş

gücü desteğine dayanan büyük seferi kuvvetlerin kullanıldığı ve düşmanı arayıp imha etmek üzerine kurulu bir strateji uygulayan ABD Genelkurmay Başkanlığı, bu stratejinin yol açtığı ağır kayıpların ardından, Afganistan'daki bütün isyancı ve teröristlerin imha edilmesi yerine, yerel halkın desteğini alarak savaşı kazanabilmelerini sağlayacak yeni bir strateji arayışına girmiştir. Dolaylı Tutum Stratejisi'nin ilkelerine de uygun bir şekilde kurgulanan bu yeni stratejiye göre askeri gücün, savaş sonrası dönem de göz önünde bulundurarak, arzu edilen barış durumuna ulaşmayı mümkün kılabilecek şekilde kullanılmasını öngörülmüştür. ABD'nin tarihsel savaş yürütme biçiminden çok farklı olan bu yeni tutum, yerel halkın desteğinin kazanılmasına, düşman hakkında ayrıntılı istihbarat toplanmasına, askeri gücün dost ve düşman unsurlar üzerinde fiziki etkilerden çok psikolojik etki yaratacak şekilde kullanılmasına ve muharip kuvvet olarak yerel silahlı unsurlardan faydalanılmasına dayanmaktadır (Henriksen, 2010, s. 1-7). Bu kapsamda oluşturulan stratejiye göre kara harekatının esas muharebe gücünü yerel Afgan muhalif grupların oluşturması; ABD özel kuvvet unsurlarının da bu grupları takviye etmesi planlanmıştır. Komuta-kontrol ve muhabere ekipmanlarıyla donatılmış bu özel kuvvet unsurlarının hem harekât merkezi ile yerel silahlı güçler arasında koordinasyonu sağlaması hem de ateş destek timi olarak görev yaparak hava unsurları için hedef tespiti ve işaretlemesi yapması düşünülmüştür. Buna göre yerel silahlı muhalif grupların, Taliban ve El Kaide terör örgütünün cephe hattına doğrudan taarruzlar düzenlemesi; normal koşullarda hava gücü için anlamlı bir hedef teşkil etmeyecek seviyede küçük birimler halinde faaliyet gösteren Taliban ve El Kaide güçlerinin bu doğrudan taarruzları karşılayabilmek için cephe hattının belli bir noktasında yoğunlaşması; yakın hava desteği rolünde bu taarruzlara destek veren hava gücünün de sürat ve manevra kabiliyeti sayesinde bu grupları etki altına alması planlanmıştır. ABD özel kuvvet unsurları ise sahip oldukları komuta-kontrol ve muharebe teçhizatlarını kullanarak hava gücünü sevk ve idare etmekle görevlendirilmişlerdir. Bunun yanı sıra, ABD özel kuvvet unsurları ve yerel silahlı muhalif grupların katılımıyla oluşturulacak özel operasyon birlikleri vasıtasıyla da Taliban ve El Kaide liderlerine karşı operasyonlar icra edilmesi ve bu sayede lider kadroların etkisiz hale getirilerek alt seviyelerde çözülmenin sağlanması planlanmıştır. Bu operasyonların İGK faaliyetleri ile stratejik taarruz ve yakın hava desteği rollerini kapsayan hava desteği görevlerinde ise o dönem için yeni bir teknoloji olan silahlı MQ-1 *Predator* insansız hava araçlarının kullanılması planlanmıştır. Stratejinin en önemli unsuru ise sivil halka yönelik tali hasarların en aza indirilebilmesi maksadıyla alınan

önlemler olmuştur. Ayrıca, diğer savaşlardan farklı olarak, Afganistan'ın zaten zayıf olan sivil altyapı tesisleri hedef kapsamından çıkarılmıştır. Böylece hem Afgan halkına hem de Müslüman dünyasına savaşın Afganistan veya İslam'a karşı değil, Taliban ve El Kaide'ye karşı olduğu mesajını verilebilmesi amaçlanmıştır (Lambeth, 2005, s. 55-60).

3.2.1. *Enduring Freedom* Harekâtı

Enduring Freedom Harekâtı, 2001 yılı ekim ayı ile 2014 yılı aralık ayları arasında ABD ordusu, NATO ve yerel Afgan muhalif gruplar tarafından Afganistan'daki Taliban ve El Kaide güçlerine karşı icra edilen müşterek harekattır (Witte, 2023).

Harekât, iki askeri amaç doğrultusunda icra edilmiştir. Bunlardan ilki Taliban rejimini yıkarak Afganistan'ın terör faaliyetlerinin organizasyonu için güvenli yer olmaktan çıkarılması; ikincisi ise Taliban rejiminin devrilmesinin ardından uluslararası toplumun koruması altında geniş katılımlı bir hükümet kurularak Afganistan'ın uluslararası toplum tekrar entegre edilebilmesi olarak belirlenmiştir (Tucker-Jones, 2014, s. 36).

Enduring Freedom Harekâtı, askeri amaçları göz önünde bulundurulduğunda: Askeri stratejinin uygulanması sırasında hava gücünün, düşmanın askeri gücü üzerinde dolaylı etkiler yaratacak şekilde kullanılması ve savaş sonrası dönemi de ele alarak Taliban rejiminin ardından Afganistan'da işleyen bir devlet yapısı kurulmasını öngören yüksek stratejisi sebebiyle Dolaylı Tutum yaklaşımının bir başka güzel örneğini teşkil etmektedir.

Afganistan'a yönelik askerî harekât kararı alınmasının ardından harekatın komuta-kontrol yapısının teşkil edilmesine yönelik faaliyetler de başlatılmıştır. Bu kapsamda, harekatın planlama ve icra sorumluluğu ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki askeri faaliyetlerinden sorumlu askeri birimi olan ABD Merkez Komutanlığı'na verilmiş; harekatın komutasına da ABD Merkez Komutanı Orgeneral Tommy Franks getirilmiştir. Orgeneral Tommy Franks, gelişen komuta-kontrol, muhabere ve veri aktarım kabiliyetlerini göz önünde bulundurarak, harekatın ABD Merkez Komutanlığı'nın Tampa/Florida'da bulunan McDill Hava Kuvvetleri Üssü'ndeki merkezinden sevk ve idare edilmesine karar vermiştir. Bununla beraber, müşterek harekât kapsamında icra edilen hava harekâtı ise Suudi Arabistan'ın Prens Sultan Hava Üssü'nde bulunan müşterek hava harekât merkezinden yönetilmiştir (Perry & Kassing, 2015, s. 39-41).

Harekatın komuta-kontrol yapısının teşkili konusunda çabalar devam ederken bir yandan da harekata iştirak edecek birliklerin, ihtiyaç duyacakları muharebe, muharebe destek ekipmanları ve ikmal malzemelerinin harekât bölgesine konuşlandırılmasına yönelik çalışmalar da başlatılmıştır (Lambeth, 2005, s. 17). Ancak; harekât bölgesinin ABD topraklarına uzaklığı, Afganistan'ın denize çıkışı olmayan bir ülke olması ve uygulanacak stratejinin uzun ve ekonomik açıdan maliyetli bir mücadele gerektirmesi ABD hükümetini destek arayışına itmiştir. Terör saldırılarının ardından dünya kamuoyunda ortaya çıkan olumlu rüzgârı arkasına alan ABD hükümeti, Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü bir biçimde savaş söz konusu olduğunda askeri gücün yanı sıra siyasi, diplomatik ve ekonomik güç unsurlarını da devreye sokarak bir yandan diğer devletlerin siyasi ve askeri desteğini elde etmeye diğer yandan da askeri müdahale kararını uluslararası kamuoyunda meşru bir zemine oturtmaya yönelik çalışmaların başlamıştır. Bu maksatla, ilk olarak NATO'yu devreye sokan ABD hükümeti, böylece Batılı müttefiklerini kendi tarafına çekmeyi ve bu ülkelerin sahip olduğu askeri kapasiteden yararlanabilmeyi başarmıştır. Afganistan'ın denize kıyısı olmaması sebebiyle tasarlanan harekât kapsamında bu ülkenin komşuları ile iş birliğine büyük önem veren ABD hükümetinin bir diğer hamlesi ise Özbekistan ve Tacikistan anlaşarak tasarlanan askeri operasyon için bu ülkelerden üs ve hava sahası kullanım hakkı desteği talep etmek olmuştur. ABD hükümetinin, Afganistan'a yönelik askeri müdahale planlarına destek arayışlarının bir başka adresi ise Rusya olmuştur. ABD'li yetkililer, Rus hükümeti ile yaptıkları görüşmelerde Rusya'nın hem Afganistan'daki geçmiş tecrübelerini ABD hükümeti ile paylaşmasını hem de ABD'nin Özbekistan ve Tacikistan'a yönelik ittifak çabalarını onaylaması talep edilmiştir. Rusya ve Orta Asya ülkelerinden olumlu yanıtlar alan ABD hükümetinin, Afganistan'a yönelik askeri müdahale planlarında harekatın lojistik desteği için yardım talep ettiği bir başka bölge ise Körfez ülkeleri olmuş; Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn ülkelerinde bulunan ABD üslerinin Afganistan'a yönelik olası bir askeri operasyonda kullanılabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. ABD hükümetinin, Afganistan düzenlenmesi planlanan askeri operasyon için ihtiyaç duyduğu en önemli müttefiki ise Pakistan olmuştur. Taliban ile olan ilişkileri sebebiyle iş birliğine en çok önem verilen ülke olan Pakistan, yapılan siyasi ve ekonomik baskılar neticesinde hem ABD'nin lojistik ve istihbarat desteği konularındaki taleplerini kabul etmiş hem de Taliban'a yönelik siyasi ve ekonomik desteği kesmeyi taahhüt etmiştir (Lambeth, 2005, s. 17-33).

Yürütülen çabaların ardından müttefiklerinin desteğini alan ABD hükümeti, kuvvetlerini bölgeye konuşlandırma faaliyetlerine de hız vermiştir. Bu kapsamda, ABD Pasifik Filosu'na bağlı 7.Filo komutasında faaliyet gösteren USS *Carl Vinson,* USS *Enterprise* ve USS *Theodore Roosevelt* uçak gemileri, kendilerine bağlı muharebe ve muharebe destek gemileri ve denizaltılarla beraber harekâtı desteklemek üzere harekât bölgesine konuşlandırılmışlardır. Harekât bölgesine konuşlandırılan iki uçak gemisi görev grubunda taarruz helikopterleri, amfibi saldırı araçları, topçu bataryaları ve 2.100 deniz piyadesinden oluşan bir deniz piyade birliği taşıyan bir amfibi saldırı gemisi de dahil olmak üzere toplam 14 gemi bulunmaktadır. Gemilerdeki personel sayısı ise deniz piyade alayının askerleri de dahil olmak üzere 15.000'e ulaşmaktadır (Lambeth, 2005, s. 65). Kara unsurlarının harekât bölgesinde konuşlandırılması kapsamında ilk olarak 82. ve 101. Hava İndirme Tümenleri ile 3. Piyade Tümeni ve 10. Dağ Tümeni'ne görev verilmiştir. Bu dört tümenin katılımıyla, kara harekâtında Afgan muhalif gruplara destek görevinde kullanılacak 18. Hava İndirme Kolordusu teşekkül edilmiştir (Lambeth, 2005, s. 60). Hava unsurlarının harekât bölgesine konuşlandırılması faaliyetlerinde ise Afganistan'a komşu ülkeler kendi topraklarından kalkan uçakların muharip görevlerde kullanılmasını kabul etmedikleri için ağırlık deniz kuvvetlerine bağlı uçak gemilerinde bulunan muharip jetlere verilmiş; harekatın ilk dönemlerinde ABD Hava Kuvvetleri'ne bağlı muharip jet uçaklarının kullanımı mümkün olmamıştır (Tucker-Jones, 2014, s. 35). Fakat, ABD donanmasına ait uçak gemilerinde bulunan düzinelerce F-14 ve F-18 savaş uçağına ek olarak İngiltere, Fransa, Özbekistan, Kuveyt, Umman ve Suudi Arabistan'dan alınan izinlerle bölgede bu ülkelere ait üslerde konuşlandırılan uçaklarla birlikte harekât bölgesindeki ABD uçaklarının sayısı 500 civarına ulaşmıştır (Lambeth, 2005, s. 72).

Harekât hazırlıkları kapsamında, bir yandan komuta-kontrol yapısının oluşturulup kuvvet konuşlandırma çalışmaları sürdürülürken diğer yandan da harekâtın başarısı için büyük önem taşıyan İGK sisteminin kurulmasına yönelik çalışmalar başlamıştır. Vietnam Savaşı'ndaki tecrübelerinden, asimetrik savaşlarda bilgi üstünlüğünün çok önemli olduğunu; bilgi üstünlüğü elde edilemediği takdirde dost unsurların seyrek, fakat ani gelişen düşman taarruzları karşısında zor duruma düşeceğini; düşmana karşı, elde bilgi üstünlüğü olmadan yapılacak taarruzların ise başarı şansının çok düşük olduğunun farkında olan ABD ordusu, bu açığını kapatabilmek maksadıyla, kullandığı sensör ve platformlarla, o güne dek görülmüş en teknolojik İGK sistemini inşa etmiştir. Kullanılan sistemler arasında yüksek irtifalardan uçarak büyük alanların yüksek çözünürlüklü

fotoğraflarını çekebilen, sahip olduğu sentetik açıklıklı radar (SAR) sayesinde bulutlu havalarda bile arazi görüntüsü alabilen U-2 *Dragonfly* keşif uçakları; E-3A *AWACS* erken uyarı ve komuta-kontrol uçakları; görev bölgesindeki kara unsurlarının tespiti, teşhisi ve elde edilen hedef bilgilerinin taarruz maksadıyla sahadaki birliklere aktarılmasını sağlayan E-8 *JSTARS* muharebe yönetim uçakları; görev bölgesindeki düşman muhabere sistemlerinin yaydığı sinyalleri tespit ederek bu sayede düşman hakkında bilgi toplamaya yarayan RC-135 *Rivet Joint* sinyal istihbarat uçakları; görev bölgesindeki düşman muhabere sistemlerini, sinyallerini bozarak işlevsiz hale getirmeyi ve böylece düşmanın koordine bir biçimde hareket etmesini imkansız kılan EC-130 *Compass Call* elektronik muharebe uçakları; U-2 *Dragonfly* keşif uçaklarının kabiliyetlerine ek olarak elde ettiği görüntüleri eş zamanlı olarak yer istasyonlarında bulunan operatörler ile paylaşarak hedef bilgisine dönüştürülmesini sağlayan RQ-4 *Global Hawk* insansız hava araçları; yüksek irtifalarda uçuş yaparak düşman üzerinde gerçek zamanlı keşif, gözetleme ve taarruz kabiliyeti olan MQ-1 *Predator* insansız hava araçları yer almıştır (Lambeth, 2005, s. 41-42). Birbiri ile entegre ve karşılıklı olarak diğerlerinin kabiliyetlerini destekleyici bir şekilde çalışan bu sistem sayesinde elde edilen İGK bilgileri daha önce hiç olmadığı kadar doğru ve kapsayıcı olmuştur. Kurulan çok katmanlı sistem ve mevcut veri aktarım teknolojileri sayesinde ulaşılan bir başka seviye ise birçok platformdan elde edilen İGK bilgilerinin eş zamanlı olarak kaynaştırılması ve dağıtılması olmuştur. Böylece, İGK sensörlerinden elde edilen verilerin hem komuta merkezlerine hem muharebe sahasındaki taarruz uçaklarına hem de muharebe sahasındaki diğer hava platformlarına eş zamanlı olarak iletilebilmesi mümkün olmuştur (Lambeth, 2005, s. 254-255). O dönem için oldukça yeni bir teknolojiye sahip olan MQ-1 *Predator* insansız hava araçları, harekatın başarısına oldukça büyük katkıları olan kritik bir İGK platformu olmuştur. Harekatın başlangıç safhasında sadece zamana duyarlı hedefleri tespit, teşhis ve zaman zaman da imha etmek maksadıyla görevlendirilen MQ-1 *Predator* insansız hava araçları, harekatın ilerleyen safhalarında bir taarruz ve ateş kontrol unsuru olarak da kullanılmıştır. Taşıdığı sensörle sayesinde belirlediği hedefleri diğer taarruz platformları için işaretleme ve hedef görüntüsünü eş zamanlı olarak dost taarruz unsurları ile paylaşma kabiliyetine de sahip olan MQ-1 *Predator*, bu özelliği sayesinde, ileri hava kontrolörleri tarafından düşman hareketlerinin belirlenmesi ve elde edilen bilgilerle dost hava unsurlarının yönlendirilmesi için kullanılmıştır. Ayrıca, muharebe sahasından gerçek zamanlı görüntü sağlayabilme kabiliyeti sayesinde komuta ve kontrol unsurlarının

durumsal farkındalığını arttırmak için de kullanılmışlardır (Perry & Kassing, 2015, s. 79, 89).

Harekât kapsamında teşkil edilen hava gücünün yapısı, Dolaylı Tutum yaklaşımı bağlamında değerlendirilecek olursa dikkati çeken ilk husus, harekât kapsamında teşkil edilen komuta-kontrol sistemi olacaktır. Sorunsuz bir şekilde işleyen bu sistem, karar alma süreçlerini hızlandırarak doğru ve etkili kararlar alınmasını sağlamıştır. Ayrıca, harekata iştirak eden farklı birimler arasındaki iletişimi ve koordinasyonu kolaylaştırarak askeri güçlerin daha etkili bir şekilde iş birliği yapmasını ve sinerji oluşturacak şekilde birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Düşmanın faaliyetlerini etkili bir şekilde izlemek ve zayıf noktalarını belirlemek de bu sistemin katkısıyla daha kolay hale gelmiştir. Sivil halkın korunması konusunda doğru ve hızlı bilgi akışı sağlanarak etkin önlemler alınabilmiştir. Böylece, Dolaylı Tutum yaklaşımının, sürat ve manevra etkisi ile düşmanda kafa karışıklığı yaratmak, onu kuvvetlerini bölmeye zorlamak, geri hatlarını baskı altına almak ve son olarak en zayıf olduğu noktadan taarruz etmek gibi temel prensiplerine uygun hareket edilirken yüksek strateji kapsamında sivil halkın, savaşın etkilerinden korunması da mümkün olmuştur. Bununla beraber, harekatın ikinci safhasına NATO'nun da dahil olması ve Afganistan'da güven ve istikrarı sağlayacak önlemlerin NATO sorumluluğuna verilmesinin ardından komuta-kontrol yapısı oldukça karmaşık hale gelmiş ve bu durum harekatın ikinci safhasında birçok soruna yol açmıştır. Harekât kapsamında teşkil edilen hava gücünün yapısında dikkati çeken bir diğer husus ise harekatın istihbarat, gözetleme ve keşif sistemi olmuştur. Düşman faaliyetlerini daha iyi anlamayı ve değerlendirmeyi mümkün kılan bu sistem sayesinde her seviyedeki komuta kademesinin durumsal farkındalığı artmış, doğru, hızlı ve etkili kararlar alabilmeleri mümkün olmuştur. Ayrıca, düşmana karşı bilgi üstünlüğü elde edilerek inisiyatifi ele geçirmek mümkün olmuş; düşmanın hareketleri öngörülerek önleyici tedbirler alınabilmiş ve düşmana karşı avantaj elde edilmiştir. Son olarak, sivil halkın korunması ve sivil kayıpları minimize edilmesi sağlanarak asimetrik savaşın ağırlık merkezi olarak görülen sivil halk desteğinin kazanılması da desteklenmiştir. Böylece, hem Dolaylı tutum yaklaşımının en temel ilkesi olan hız ve manevra unsurlarını kullanarak inisiyatifi ele geçirmek hem de yüksek stratejinin bir gereği olarak sivil halkın, savaşın olumsuz etkilerinden korunması mümkün olmuştur.

Enduring Freedom Harekatı'na yönelik hazırlıkların başladığı dönemde Afganistan, yaklaşık yirmi yılı aşkın bir süredir devam eden iç savaş ve çatışmalar sebebiyle siyasal, ekonomik ve sosyal anlamda çökme noktasına gelmiş; ülkede önemli

sayılabilecek bütün endüstriyel tesisler, ulaştırma ve enerji altyapısı harap olmuştur (Lambeth, 2005, s. 75). Ülkede iktidarı elinde tutan Taliban'ın sadece 45.000 kişilik bir silahlı güce sahip olduğu tahmin edilmektedir. Üstelik piyade tüfekleri ve makinalı tüfekler gibi hafif silahlarla teçhiz edilmiş bu silahlı gücün elinde hiçbir modern silah sistemi de bulunmamaktadır. Hava ve kara kuvvetleri envanterleri ise Sovyet döneminden kalma birkaç savaş uçağı, 300 civarında tank ve 1.000 civarında zırhlı personel taşıyıcıdan oluşmaktadır. Ancak, uzun yıllardır devam eden savaş ve çatışmaların yol açtığı ihmaller ve bakımsızlık sebebiyle zaten bulunduğu döneme göre son derece ilkel teknolojilere sahip bu araçların çalışır durumda oldukları bile şüphelidir. Harekât planlayıcıların asıl çekincesini ise Taliban'ın elindeki mobil karadan havaya füze sistemleri oluşturmaktadır (Anthony Tucker-Jones, 36). Ülkede sağlıklı bir ulaştırma altyapısının bulunmayışı, ülkenin yüksek sıradağlar ve derin vadilerden meydana gelen sert ve engebeli coğrafyası, sert iklim koşuları ve 1980'li yıllarda cereyan eden Sovyet işgali döneminden kalma milyonlarca kara mayını harekatın icrasını olumsuz etkileyebilecek diğer unsurlar olmuşlardır (Lambeth, 2005, s. 75).

ABD hükümeti bir yandan Afganistan'a yönelik askeri harekât kapsamındaki hazırlıklarını sürdürürken diğer yandan da Dolaylı tutum yaklaşımının savaş durumu söz konusu olduğunda askeri gücün yanı sıra siyasi ve ekonomik güç unsurlarının da kullanılması gerektiğine dair varsayımlarına uygun bir biçimde siyasi ve ekonomik güç unsurlarını bir kez daha devreye sokarak Taliban'ın en yakın müttefiki Pakistan üzerinde büyük bir baskı kurmuştur. Taliban güçlerini, savaşı sürdürmeye yarayacak ikmal kaynaklarından tecrit edebilmeyi amaçlayan bu faaliyetler sonucunda Pakistan, Taliban'a yönelik her türlü ikmal ve istihbarat desteğini kesmeyi kabul etmiştir. Böylece, Taliban güçleri savaş öncesinde en önemli ikmal kaynağını kaybetmiş ve olası bir harekatın düşman ikmal hatlarını kesme sorunu askeri güç kullanımına gerek kalmadan, diplomatlar eliyle çözülmüştür. (Lambeth, 2005, s. 74).

Harekât kapsamındaki hazırlıkların tamamlanmasının ardından ilk hava operasyonu 07 Ekim 2001 tarihinde icra edilmiştir. Operasyona ABD Hava Kuvvetleri'ne bağlı B-1, B-2 ve B-52 ağır bombardıman uçakları ile ABD Deniz Kuvvetleri'ne bağlı F-14 ve F-18 av-bombardıman uçakları ve EA-6B elektronik harp uçakları iştirak etmişlerdir (Tucker-Jones, 2014, s. 38). Yaklaşık 50 muharip uçağın katıldığı bu operasyonda, Taliban güçlerine ait komuta ve kontrol tesisleri, askeri depo ve kışlalar, eğitim kampları ile örgüt liderlerinin saklanabilecekleri güvenli evler ve dağ sığınaklarına yönelik stratejik taarruz görevleri icra edilmiştir (Lambeth, 2005, s. 80-

88). Operasyon neticesinde hem Afgan hava sahasında hava hakimiyeti elde edilmiş hem de Taliban güçlerinin organize bir biçimde savaşabilmeleri için ihtiyaç duydukları tesis, malzeme ve ekipman imha edilmiştir. Bununla beraber, örgüt üyeleri tarafından bireysel olarak kullanılabilen ve omuzdan atılabilen hava savunma füzelerinin yaratmış olduğu tehdidi bastırmak mümkün olmadığı için alçak irtifada hava sahasının kontrolü elde edilememiştir. Ayrıca, Taliban'ın muharip unsurlarına yönelik doğrudan bir operasyon düzenlenmediği için zaten dağınık halde bulunan Taliban güçlerinin savaş kabiliyeti de ilk günkü hava taarruzlarından pek fazla etkilenmemiştir (Tucker-Jones, 2014, s. 36-38). Harekatın üçüncü ve dördüncü günlerinde ise hava taarruzlarının şiddeti artmış ve saldırılar gündüz saatlerine taşınmıştır. Operasyonlarda, Kabil, Kandahar ve Herat gibi büyük şehirlerde bulunan Taliban'a ait eğitim kampları, silah depoları, askeri kışlalar, karargahlar, sığınaklar ile El Kaide terör örgütü liderlerinin bulunabileceği mağara komplekslerine yönelik stratejik taarruz görevleri icra edilmiştir. Taliban güçlerine ait hava savunma unsurları harekatın ilk günü etkisiz hale getirildiği için harekatın diğer günlerinde kayda değer bir direniş görülmemiştir. Harekatın ilk haftası boyunca, belirlenen hedeflere, 750 adedi hassas güdümlü olmak üzere, yaklaşık 1800 adet mühimmat atılmış (Lambeth, 2005, s. 88-89); bu sayede, Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü şekilde, düşmanın beyni ve sinir sistemi olarak tanımlanabilecek komuta-kontrol ve muhabere sistemleri ile ayakta durabilmesini sağlayan askeri ve lojistik tesisleri baskı altına alınarak düşmanın esas muharebe gücünün muharebe sahasının bütününde durumsal farkındalığını koruması, organize bir biçimde hareket edebilmesi ve uzun dönemli bir mücadele sürdürebilmesi engellenmeye çalışılmıştır.

Enduring Freedom Harekatı'nın ikinci haftasında da Taliban'ın askeri altyapısına ve örgüt liderleri hedef alınmıştır. Bu süreçte, Kabil ve Kandahar çevresindeki eğitim tesisleri ile bazı özel askeri birliklere ait karargâh ve kışlalar ABD Hava ve Deniz Kuvvetleri'ne bağlı ağır bombardıman ve muharip jet uçakları tarafından imha edilmişlerdir. Ancak, Taliban'ın, ABD hava gücüne yeterli hedef sunabilecek kompleks bir altyapıya sahip olmaması ve ABD'nin dolaylı stratejisi çerçevesinde Afganistan'ın zaten zayıf olan ulaştırma ve sanayi altyapısını hedef listelerinden çıkarması, hava gücünün rolünün değişmesine neden olmuştur. Örgüt liderlerinin etkisiz hale getirme hedefi dışındaki stratejik taarruz görevleri tamamlanmış ve hava gücü, yakın hava desteği rolüne yönlendirilmiştir. Ayrıca, hedef kriterleri güncellenerek listeler genişletilmiş, gözetleme faaliyetlerinin daha etkin bir biçimde yürütülmesi maksadıyla

harekât bölgesinde hedef angajman bölgeleri oluşturulmuş ve bu bölgelerde görevlendirilen ileri hava kontrolörleri sayesinde düşman unsurlarının tespit, teşhis ve imha süreçlerinin hızlandırılması amaçlanmıştır (Lambeth, 2005, s. 90-94). Böylece, Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü üzere, muharebe sahasındaki düşman kuvvetleri bölünerek münferit bir şekilde hareket etmeye zorlanmış; bölünen düşman kuvvetlerini imha edebilmek maksadıyla savunma cephelerine doğrudan taarruz etmek yerine hava gücü kullanılarak düşmanın zayıf olduğu bölgelerden taarruz edilmiştir.

Öte yandan, bu dönüşüm süreci, harekât öncesinde icra edilen yığınaklanma faaliyetleri sırasında karşılaşılan bazı sorunların olumsuz etkilerini de gün yüzüne çıkarmıştır. Örneğin, ABD hükümeti, üs desteği sağlayabilmek için bölge ülkeleri nezdinde girişimlerde bulunmuş ve genellikle olumlu geri dönüşler almıştır. Ancak, bu ülkelerin çoğu harekât ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterlilikte tesisler sunmakta başarısız olmuşlardır. Sonuç olarak; harekât planlayıcıları, hava gücünün unsurlarını harekât bölgesinden çok uzak noktalara konuşlandırmak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle, Hava Kuvvetlerine bağlı muharip jet uçakları harekatın başlangıç aşamalarında kullanılamazken, ağır bombardıman uçakları ise 5.000 kilometreyi aşan uzaklıklardaki üslerinden harekata destek vermişlerdir. Hava Kuvvetleri'ne bağlı muharip jet uçaklarının harekatın başlangıç aşamalarında kullanılamaması, bu görevin uçak gemilerinden iniş kalkış yapabilen muharip jet uçaklarına devredilmesine yol açmıştır. Hint Okyanusu'nda konuşlu uçak gemilerinden kalkan bu uçaklar da her uçuşlarında 1.000 kilometreyi aşan mesafeleri kat ederek harekata destek vermek durumunda kalmışlardır. Hava unsurlarının, muharebe sahasından oldukça uzağa konuşlandırılmış olmalarının yarattığı mesafe sorunu ise çok sayıda tanker uçağından oluşan büyük bir havada yakıt ikmal gücü ile çözülmüştür. Sonuç olarak, hava gücü, muharebe sahasında ortaya çıkan tehditlere süratli ve etkili bir biçimde müdahale edebilen gezici bir saldırı kuvveti haline gelmiştir (Grant, 2002, s. 32-33).

İGK faaliyetleri ile hava taarruzlarının Taliban üzerindeki etkilerini sürekli olarak takip eden ve savaş hasarı değerlendirmeleri yapan ABD Genelkurmay Başkanlığı, harekatın başlamasından yalnızca 11 gün sonra, 16 Ekim 2001 günü, hava taarruzlarının Taliban kuvvetlerini yeterince yıprattığını ve muhalif grupların ilerlemesini engelleme kabiliyetini ortadan kaldırdığını ilan etmiştir (Perry & Kassing, 2015, s. 53). Bunun üzerine ABD yönetimi, özel kuvvetlere bağlı sınırlı sayıda askerin Afganistan'a gönderilmesine onay vermiş ve hava harekatının başlamasından 12 gün sonra ABD

Kara Kuvvetleri'ne bağlı özel kuvvet timleri Afganistan topraklarına geçiş yapmaya başlamışlardır (Tucker-Jones, 2014, s. 39).

Başta Mezar-ı Şerif olmak üzere Afganistan'ın kuzey bölgelerinde faaliyetlerine başlayan bu timler, ilk raporlarında Taliban'ın bölgede güçlü bir yapıya sahip olduğunu ancak, hava gücünün sürekli ve hassas bir büyük uygulanmasıyla bu yapının kolayca parçalanabileceğini ifade etmişlerdir (Perry & Kassing, 2015, s. 50).

Bu gelişmeler üzerine, zaten büyük bir hava muharebesine tanıklık etmeyen *Enduring Freedom* Harekatı'nda operasyon konsepti, ABD kuvvetleri tarafından kontrol edilen hava gücü aracılığıyla, Taliban rejimine karşı yerli muhalefet güçlerini desteklemek şekline dönüşmüş; hava gücünün asli muharebe görev de yakın hava desteği sağlamak olmuştur (Perry & Kassing, 2015, s. 48) . Böylece; harekatın ilk haftasındaki hava taarruzları ile organize savaşma kabiliyetini kaybeden ve bölünerek münferit bir şekilde mücadele etmek zorunda kalan düşman unsurlarını, Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü şekilde en zayıf yerlerinden vurma, yani hava taarruzları ile baskı altına alarak savaş dışı bırakma safhası başlamıştır.

Afgan topraklarına geçiş yapan özel kuvvet timleri ise sahip oldukları muharebe ve komuta-kontrol ekipmanları ile lazerli hedef işaretleyiciler ve lazerli mesafe bulucu cihazlar vasıtasıyla hem muhalif gruplar ile harekât merkezi arasında irtibat unsuru olarak görev yapmış hem de yakın hava desteği için tahsis edilen hava unsurlarının sevk ve idaresini sağlamışlardır (Lambeth, 2005, s. 116).

Mezar-ı Şerif bölgesinde görevlendirilen özel kuvvet timi kısa bir süre içerinde bu bölgedeki muhalif gruplar ile irtibata geçerek Taliban güçlerine yönelik saldırılara iştirak etmişlerdir. Bu saldırılara, uçak gemilerinden kalkan F/A-18 av-bombardıman uçakları ile Diego Garcia adasındaki üslerinden kalkan B-1 ve B-52 ağır bombardıman uçakları gündüz, AC-130 yakın hava destek uçakları ise gece boyunca hava desteği sağlamışlardır. Özel kuvvet timlerinde bulunan ileri hava kontrolörleri tarafından yönlendirilen hava gücü, çatışmalar boyunca sahip olduğu sürat, manevra, erişim ve esneklik gibi yetenekleri sayesinde muhalif grupların erişemeyeceği Taliban hatlarını ve topçu birliklerini etkisiz hale getirmeyi başarmıştır. Ancak, muhalif grupların taarruz gücündeki eksik yönleri gidermeye yönelik bu girişim, henüz Afgan muhalif grupların tamamı ile bir anlaşmaya varamayan ABD hükümetinin yalnızca bir grubu, güçlü bir biçimde desteklemekten kaçınması sebebiyle akamete uğramış; sonuç olarak, eldeki kuvvetler, Dolaylı Tutum yaklaşımı prensiplerine uygun olarak, muharebe sahasında düşmana karşı etkili bir güç ortaya koyabilecek şekilde dağıtılmadıkları için Taliban

güçleri, 22 Ekim 2001 günü muhalif grupların taarruzunu geri püskürtmeye muvaffak olmuştur (Perry & Kassing, 2015, s. 51-53).

Mezar-ı Şerif'in ele geçirilmesine yönelik yürütülen operasyonlarda karşılaşılan başarısızlık aynı zamanda kara harekatının icrası hususundaki bazı sorunların da ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çünkü, *Enduring Freedom* Harekatı'nın ilk planlama safhalarından itibaren ortaklık kurulması planlanan yerel muhalif gruplar, gerekli hazırlıkları yapmadıkları için ABD'nin iş birliğine yönelik çağrılarına aynı hızla yanıt verememişlerdir . Harekât kapsamındaki dolaylı stratejisini Taliban sonrası Afganistan'ı inşa edecek şekilde belirleyen ve harekatın başlangıç aşamasında belirli bir muhalif grubun diğerlerine karşı güçlenmesini istemeyen ABD yönetimi, bu gelişmeler üzerine, Afganistan'ın kuzey bölgesindeki yaşayan Özbek ve Tacik kökenli savaşçılardan müteşekkil Kuzey İttifakı'nın destek taleplerine isteksiz yaklaşmıştır. Ancak, Afganistan'daki en organize silahlı muhalif güç olan ABD'nin Taliban ve El Kaide terör örgütünü ortadan kaldırma planını en hevesli biçimde destekleyen Kuzey İttifakı, ABD hükümetinin bu denge politikasından zarar görmeye başlayıp de bu durum harekatın genel ilerleyişine sirayet edince ABD hükümetinin bu isteksiz tutumu kırılmış ve diğer muhalif gruplar önemsenmeden Kuzey İttifakı'na yönelik destek faaliyetleri hızlandırılmıştır (Lambeth, 2005, s. 103-114).

ABD Hava ve Deniz Kuvvetleri'ne bağlı muharip jet ve ağır bombardıman uçakları, daha önceki başarısız girişime rağmen 23 Ekim 2001 günü Mezar-ı Şerif çevresindeki Taliban güçlerine yönelik yeni bir hava taarruzu düzenlemişlerdir (Perry & Kassing, 2015, s. 53). Mezar-ı Şerif çevresindeki hava taarruzları sürdürülürken başkent Kabil bölgesine gönderilen özel kuvvet timi de buradaki Kuzey İttifakı unsurları ile temas kurmuş ve Kuzey İttifakı'nın, Kabil'in 45 km kuzeyindeki Bagram havaalanını ele geçirmeye yönelik operasyonuna dahil olmuşlardır (Tucker-Jones, 2014, s. 50).

Bu gelişmeler cereyan ederken, bir önceki gün yaşanan başarısızlığın ardından ABD yönetimi tutumunu değiştirmiş; hava gücünü, Dolaylı Tutum yaklaşımı prensiplerine uygun olarak, muharebe sahasında düşmana karşı etkili bir güç ortaya koyabilecek şekilde konuşlandırmıştır. Böylece, Taliban güçlerine yönelik hava taarruzlarının yoğunluğunun ve şiddetinin artmasına yol açmış; Mezar-ı Şerif'e yönelik yeni bir muhalif grup taarruzuna hazırlık maksadıyla 29 Ekim 2001 günü bölgedeki Taliban unsurlarına yönelik yoğun bir hava saldırısı gerçekleştirilmiştir (Perry & Kassing, 2015, s. 54). Sadece iki gün sonra, yani 31 Ekim 2001'de, Bagram havaalanı çevresindeki Taliban unsurları da ağır bir hava saldırısına hedef olmuştur. Taliban

güçlerinin cephe hattına yönelik hava harekatın başlamasının ardından bu yana gerçekleşen en yoğun saldırıların düzenlendiği bu hava taarruzu saatler boyunca devam etmiş; operasyona katılan B-52 ağır bombardıman uçakları, tespit edilen Taliban mevzilerine yönelik halı bombardımanı icra etmişlerdir. Ertesi gün, yani 01 Kasım 2001'de, Talukan şehrinin güneyindeki bir Taliban üssüne yoğun hava saldırısı düzenlenmiş, bölgedeki mevziler saatlerce bombardımana tutulmuştur. Bu gelişmeler cereyan ederken Mezar-ı Şerif bölgesinde de hava gücünün baskısı devam ettirilmiş (Tucker-Jones, 2014, s. 50-51); böylece, Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü gibi münferit şekilde hareket etmek zorunda kalan ve inisiyatifi kaybeden düşman unsurlarının tuzağa düşürülmüşlük hissine kapılmaları sağlanmış ve imha olmamak için muharebe sahasından çekilmeye zorlanmışlardır. Esasında da Dolaylı Tutum yaklaşımı da sadece bu türden bir düşman ile doğrudan muharebeye girmeyi uygun görmekte olup Afgan muhalif unsurlar da bu safhadan sonra Taliban'a yönelik kara harekatlarına başlamaktadırlar.

Öte yandan, ABD Merkez Komutanlığı, 02 Kasım 2001 günü bir E-8C JSTARS uçağı ve bir MQ-4 *Global Hawk* insansız hava aracının operasyon kapsamında görevlendirilmesine karar vermiştir. Hava harekatının temposunun ve şiddetinin artması ve hava taarruzları karşısında zor durum düşen Taliban unsurlarının dağılması üzerine alınan bu karar doğrultusunda, yer hedeflerinin tespit ve teşhis faaliyetleri ile keşif ve gözetleme faaliyetlerinin daha geniş çapta ve daha hassas bir biçimde icra edilebilmesi hedeflenmiştir (Lambeth, 2005, s. 125). Böylece, düşman unsurları üzerindeki baskının, Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü gibi sürekli devam ettirilmesi sağlanmıştır. ABD Merkez Komutanlığı'nın bu kararı aldığı gün Mezar-ı Şerif şehrinin etrafındaki hava taarruzları daha da yoğunlaştırılmış ve şiddeti arttırılmıştır. Bu kapsamda, daha önceki günlerde Bagram havaalanı çevresindeki Taliban mevzilerine yönelik uygulanan halı bombardımanı, Mezar-ı Şerif şehrinin etrafında tespit edilen savunma mevzileri üzerinde de uygulanmıştır (Perry & Kassing, 2015, s. 54). Mezar-ı Şerif'in etrafındaki Taliban mevzilerine yönelik hava taarruzları sırasında insansız hava araçları da görev almış; MQ-1 *Predator* insansız hava araçları tarafından lazer ile işaretlenen hedefler AC-130 yakın hava desteği uçakları tarafından imha edilmişlerdir. Günlük yaklaşık 120 sorti uçuşun icra edildiği bu taarruzlar sonucunda düşmanın ikmal ve iletişim hatları tahrip edilmiş; çok sayıda araç, sığınak ve mevzi imha edilmiş; binlerce Taliban savaşçısı öldürülmüş veya esir alınmıştır (Lambeth, 2005, s. 125-126). Devam eden günlerde, Mezar-ı Şerif çevresindeki Taliban mevzilerine yönelik hava taarruzları

devam etmiş; hava gücünün düşman üzerine hassas ve ısrarlı bir şeklide uygulanması neticesinde düşmanın muharebe azim ve kararlılığı kırılarak bulundukları mevzilerden çekilmek zorunda bırakılmıştır. 06 Kasım 2001 günü bulundukları mevzilerden Mezar-ı Şerif'e doğru çekilmeye başlayan Taliban güçleri, 10 Kasım 2001 günü Mezar-ı Şerif şehrinin kontrolünü de kaybetmiş ve şehir Kuzey İttifakı'nın eline geçmiştir (Perry & Kassing, 2015, s. 55-57).

Mezar-ı Şerif'in ele geçirilmesi, *Enduring Freedom* Harekatı'nın elde ettiği ilk büyük zafer olmuştur. Taliban'ın Kuzey Afganistan'daki savunmasına büyük bir boşluk yaratan bu zafer sayesinde Kuzey İttifakı, Kunduz şehrindeki Taliban güçleri üzerine yoğunlaşma fırsatı bulmuş ve Kabil yolunun açılmasını sağlamışlardır (Perry & Kassing, 2015, s. 58). Mezar-ı Şerif zaferinin bir başka sonucu ise Özbekistan'a giden ikmal yolunun açılması ve Kuzey İttifakı'na sürekli bir ikmal desteği sağlanmasının mümkün kılınması olmuştur (Tucker-Jones, 2014, s. 51).

Mezar-ı Şerif'in düşmesinin ardından hava taarruzlarının odak noktası Kabil'in kuzeyinde konuşlu Taliban güçlerine doğru kaymış; yoğun hava bombardımanının ardından 13 Kasım 2001 günü Kabil de Kuzey İttifakı'nın kontrolüne geçmiştir. Kuzey Afganistan bölgesinde bulunan şehirlerin, hava gücünün yardımıyla, Kuzey İttifakı'nın kontrolüne geçmesi *Enduring Freedom* Harekâtı açısından bir başka önemli gelişme olmuş; bu süreçten sonra harekatın odak noktası kuzeydeki Kunduz ve güneydeki Kandahar şehirlerine kaymıştır (Lambeth, 2005, s. 131-136). Bu kapsamda, 14 Kasım 2001 günü yeni bir özel kuvvet timi Afganistan'ın güney bölgesindeki muhalif gruplar ile temas kurmak maksadıyla Pakistan üzerinden Afgan topraklarına geçiş yapmıştır. Daha öncekilerin aksine, MQ-1 *Predator* insansız hava araçlarının gözetiminde ve AC-130 yakın hava desteği uçağının korumasında hareket eden tim, kısa bir süre sonra bölgedeki Peştun asıllı muhalif gruplar ile temas etmeyi başarmıştır. Ancak, 18 Kasım 2001 günü, silahlı devriye görevi icra eden bir AC-130 yakın hava desteği uçağı timin bulunduğu bölgeye yaklaşan Taliban konvoylarını tespit etmiş ve hemen akabinde timin de beraberinde bulunduğu grup Taliban güçlerinin saldırısına uğramıştır. Bunun üzerine ABD Deniz Kuvvetleri'ne bağlı F/A-18 savaş uçakları muhalif unsurlara hava desteği sağlamakla görevlendirilerek bölgeye sevk edilmişlerdir. Hava gücünün sağladığı ateş desteği sayesinde direnen özel tim unsurları, muhalif savaşçıların kaçarak muharebe sahasını terk etmelerine rağmen Taliban taarruzunu püskürtmeyi başarmışlardır (Perry & Kassing, 2015, s. 59-60). İlerleyen günlerde muhalif gruplarla tekrar temas eden tim, Kandahar şehrine giden yol güzergahları üzerinde tespit edilen Taliban savaşçılarına

yönelik düzenlenen hava taarruzlarını sevk ve idare etmekle meşgul olmuşlardır (Lambeth, 2005, s. 136).

Afganistan'ın güneyinde b gelişmeler cereyan ederken kuzeydeki bir diğer önemli Taliban üssü olan Kunduz'da Kuzey İttifakı'na bağlı birlikler, yoğun hava desteği altına ilerleyişlerine devam etmişlerdir. Hava gücü, erişim kabiliyeti sayesinde, Taliban savunma hattının geri bölgelerine yoğun saldırılar düzenlemiş ve düşmanın şiddetli direnişi F/A-18 savaş uçakları tarafından atılan hassas güdümlü mühimmatların isabetli vuruşları sonucunda kırılmıştır. Bunun sonucu olarak da Kunduz şehri 25 Kasım 2001 günü Kuzey İttifakı'nın kontrolüne geçmiştir (Lambeth, 2005, s. 139).

Taliban'ın Afganistan'ın kuzeyindeki savunma mevzilerinin ve organize direnme kabiliyetinin ortadan kaldırılarak bölgedeki kontrolün sağlanmasının ardından harekât, dağınık halde kaçmaya çalışan Taliban savaşçılarını ve El Kaide üyesi teröristleri bulundukları yerlerde tespit edip imha etmeye yönelik bir hal almıştır. Buna bağlı olarak gözetleme görevlerinin önemi daha da artmış, bu ihtiyacı karşılamak maksadıyla geniş alanlarda uzun süreler boyunca gözetleme görevi icra edebilen MQ-4 *Global Hawk* insansız hava araçları kullanılmaya başlanmıştır (Lambeth, 2005, s. 138). Hava gücünün yoğun baskısı altında kalan Taliban ve El Kaide unsurlarından geriye kalanlar toparlanmak ve yeniden organize olabilmek maksadıyla Kabil'in doğusundaki Tora Bora bölgesine doğru kaçmışlardır. Kaçan düşman unsurlarının dağlık alanlarda takip edilmesi ve etkisiz hale getirilmesi işini Kuzey İttifakı'na devreden ABD ordusu dikkatini güneye yöneltmiştir. (Tucker-Jones, 2014, s. 52).

Bu kapsamda, bölgedeki Taliban ve El Kaide unsurlarını izole edebilmek için ve Kandahar'a giden yolları kontrol edebilmek için bölgeye ABD Deniz Piyade Birlikleri'ne bağlı askerler konuşlandırılmıştır. Şehrin çevresinin kontrol altına alınmasının ardından şehirdeki savunma mevzilerine ve tespit edilen diğer hedeflere yönelik ağır bir hava taarruzu başlatılmıştır. Sivil nüfus varlığı sebebiyle hassas güdümlü mühimmatlar kullanılarak yapılan bu taarruzlar sonucunda direniş kırılmış ve 09 Aralık 2001 günü şehrin kontrolü ele geçirilerek ülkedeki Taliban yönetimi fiilen sona erdirilmiştir (Lambeth, 2005, s. 139-148).

Enduring Freedom Harekâtı, başlangıcından henüz iki ay sonra iki askeri amacından birincisine büyük ölçüde ulaşmış; ülkedeki Taliban yönetimi ve El Kaide varlığı sona erdirilmiştir (Lambeth, 2005, s. 144). Henüz iki ay içerisinde gerçekleşen bu önemli başarının arkasında yatan en önemli faktör ise hava gücünün doğru ve etkin kullanımı olmuştur. Ayrıca, Dolaylı Tutum yaklaşımının neredeyse bir asır öncesinden

günümüze dek ulaşan prensiplerinin doğruluğu da gözler önüne serilmiştir. Dolaylı Tutum yaklaşımın askeri stratejinin uygulanmasına yönelik prensipleri ile neredeyse birebir uyumlu şekilde icra edilen harekât kapsamında öncelikle düşmanın organize bir biçimde direnme kabiliyeti yok edilmiş; düşman, sürat ve manevra unsurlarının etkili bir biçimde kullanılmasının yaratmış olduğu kafa karışıklığı ile hava gücünün erişiminden uzak kalmaya çalışmak yerine bulundukları noktalarda savunmaya geçmiştir. Fakat, hava gücünün erişim yeteneği sayesinde bu mevziler de kolayca baskı altına alınmış imha edilmiştir. Hava gücünün hassas ve ısrarlı bir şekilde uygulanması, tıpkı Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü üzere Taliban savaşçıları üzerinde büyük bir moral bozukluğu yaratmış ve birbirinden kopuk bir şekilde icra edilmeye çalışılan savunmanın etkinliğini daha da azaltmıştır. Yaratılan baskın etkisi ve kafa karışıklığı, hava gücünün hedefi haline gelmekten korkan diğer Taliban unsurlarını da mevzilerinde kalmaya zorlamış ve hava taarruzlarının yıkıcılığını arttırmıştır (Perry & Kassing, 2015, s. 62-63).

Enduring Freedom Harekatı'nda hava gücünün yaratmış olduğu etkiyi mümkün kılan en önemli unsur ise harekât öncesinde oluşturulan çok yönlü ve çok katmanlı İGK ağı olmuştur (Lambeth, 2005, s. 136). Bu ağ sayesinde muharebe sahasındaki durumu, ABD Merkez Komutanlığı'nın merkez karargahından ve Suudi Arabistan'daki Birleşik Hava Harekât Merkezi'nden canlı olarak takip edilebilmek mümkün olmuştur. Merkez karargâh, canlı bağlantı sayesinde, muharebe sahasından akan bilgilerle muhtemel hedefleri kısa bir zamanda belirleyebilmiş ve ardından etki altına alınabilmesi için Birleşik Hava Harekât Merkezi'ne aktarmıştır (Perry & Kassing, 2015, s. 45). Birleşik Hava Harekât Merkezi'nde bulunan komuta kademesi, kendilerine tahsis edilen hedeflerin doğrulanmasında MQ-1 *Predator* insansız hava araçları tarafından canlı olarak sunulan görüntülerden faydalanmışlar ve bu sayede sensör-karar döngüsünü hızlı ve doğru olarak tamamlamak mümkün olmuştur (Whittle, 2014, s. 290). Böylece düşmana karşı bilgi üstünlüğünü elde edilmiş ve Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü üzere sürat ve manevra unsurları kullanılarak inisiyatifin ele geçirilmesi mümkün olmuştur. Ayrıca, düşmanın hareketleri takip edilerek önleyici tedbirler alınmış; Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü gibi kara birlikleri, düşmanın manevralarını karşılayacak şekilde yönlendirilerek düşmana karşı psikolojik üstünlük elde edilmiştir.

Esasında, MQ-1 *Predator* insansız hava araçları harekatın başarısına önemli katkıları olan kritik bir İGK platformu olmuştur. Taşıyabildiği silah yükü sayesinde

silahlı keşif görevleri de icra edebilen bu araçlar, sıklıkla örgüt liderleri gibi kritik öneme haiz yüksek değerlikli hedeflerin etkisiz hale getirilmesinde de kullanılmışlardır (Perry & Kassing, 2015, s. 79). Bunların dışında, diğer insanlı uçakların hedeflerini vurmasına yardım etmek maksadıyla da kullanılan MQ-1 *Predator* insansız hava araçları, diğer uçakların atacakları uydu güdümlü bombalar için hedef koordinatlarını sağlamışlar; kızılötesi güdümlü mühimmatlar için de lazer işaretlemesi yapmışlardır (Whittle, 2014, s. 288). Gözetleme görevlerinde özellikle AC-130 yakın hava desteği uçaklarıyla beraber kullanılan MQ-1 *Predator* insansız hava araçları, sahip olduğu gelişmiş sensörler ve AC-130'un taşıyabildiği muazzam silah yükü sayesinde oldukça etkili bir kombinasyon oluşturmuş ve gece icra edilen silahlı keşif görevlerinde oldukça iyi sonuçlar yaratmıştır (Perry & Kassing, 2015, s. 64).

Kandahar'ın düşmesi ve ülkedeki Taliban iktidarının fiilen ortadan kaldırılmasıyla beraber ilk askeri amacına ulaşan *Enduring Freedom* Harekâtı, bundan sonra ikinci askeri amacın elde edilmesine odaklanmıştır. Buna göre, sıradaki adım, ülkede huzur ve güven ortamını sağlanması ve ardından siyasi bir yönetim tesis ederek ülkenin istikrara kavuşturulması olmuştur. Ancak, bir zamanlar Taliban tarafından kontrol edilen büyük şehirlerin düşüşü, Taliban ve El Kaide kalıntılarını eski kalelerine çekilmeye zorlamış; pek çok Taliban ve El Kaide üyesi Pakistan sınırı boyunca doğu ve güneye doğru uzanan kaçış yollarını kullanarak Kuzey İttifakı'ndan kaçmayı başarmıştır. Durumun farkında olan ABD Merkez Komutanlığı, Taliban ve El Kaide'nin toparlanıp yeniden bir tehdit oluşturmasını önleyebilmek maksadıyla kaçarak Tora Bora dağlarındaki mağaralara saklanan Taliban ve El Kaide unsurlarına yönelik geniş kapsamlı bir operasyon kararı almıştır (USAF, 2005, s. 15-17). Operasyon kararının ardından, 09 Aralık 2002 tarihinde başlayan operasyonda ABD Hava Kuvvetleri'ne bağlı ağır bombardıman ve muharip jet uçakları tespit edilen mağara hedeflerine, uydu güdümlü mühimmatlar kullanarak taarruz icra etmişlerdir. Ayrıca, AC-130 yakın hava desteği uçakları ve MQ-1 *Predator* insansız hava araçları müşterek çalışarak dağ yamaçlarında bulunan savunma mevzilerini imha etmişlerdir. Yaklaşık üç hafta süren hava harekâtı sonucunda düşmanın savunma düzenleri tamamen tahrip edilmiş; ardından da kalan unsurların yakalanabilmesi için bölgeye esas muharebe gücünü muhalif grupların oluşturduğu bir kara gücü sevk edilmiştir. Düşman savunmasının yakın hava desteği operasyonları ile çökerilmesi sebebiyle üç koldan ilerlemeye başlayan kara birlikleri kayda değer herhangi bir direnişle karşılaşmamışlar ve bu bölgedeki düşman varlığı sona erdirilmiştir. Ancak, operasyonun en önemli hedeflerinden olan Taliban ve El

Kaide liderlerini ele geçirmek mümkün olmamış; yüzlerce Taliban ve El Kaide üyesi sınırı geçerek Pakistan'ın kırsal bölgelerinde izlerini kaybettirmişlerdir (Lambeth, 2005, s. 149-155).

Afganistan'daki Taliban iktidarının fiilen sona erdirilerek ülkenin Taliban ve El Kaide unsurlarından temizlenmesi neticesinde 2002 yılı şubat ayından itibaren *Enduring Freedom* Harekatı'nın silahlı çatışma safhası neredeyse tamamlanmıştır. Bununla beraber, harekât, yeni kurulan Afgan hükümetini desteklemeye, muhalif gruplar arasındaki çatışmaları sonlandırarak iç barışı sağlamaya ve yeni bir savaş çıkmasını önlemeye yönelik savaş dışı askeri harekata doğru evrilmiştir (Lambeth, 2005, s. 158). Ancak, Tora Bora bölgesine düzenlenen operasyonlarda kaçmayı başarabilen Taliban ve El Kaide üyelerinin, saklandıkları düşünülen Host-Gardez bölgesinde toparlanarak yeniden güç kazanmalarının önüne geçmek isteyen ABD Merkez Komutanlığı, bu kaçakları kuşatmak, yakalamak ve bölgeyi düşman varlığından temizlemek maksadıyla yeni bir operasyon icra etme kararı almıştır (Lambeth, 2005, s. 146). Pakistan'a giden ulaştırma hatları üzerinde bulunan ve birçok Afgan mültecinin barındığı Host-Gardez bölgesindeki Şah-i Kot vadisine düzenlenmesi planlanan bu operasyon, ABD Kara ve Deniz Kuvvetleri'ne bağlı birlikler ile Afgan silahlı muhalif grupların katılımıyla, 02-16 Mart 2002 tarihleri arasında icra edilmiştir (Tucker-Jones, 2014, s. 79). Anaconda Operasyonu olarak adlandırılan operasyon, ABD Kara Kuvvetleri'nin seçkin bir birliği olan 101'inci Hava İndirme Tümeni tarafından planlanmış ve *Enduring Freedom* Harekatı'nın en büyük kara muharebelerine şahit olmuştur (USAF, 2005, s. 11).

Anaconda Operasyonu öncesinde elde edilen bilgiler ışığında, düzenlenecek operasyonun, bölgedeki mağara ve saklanma noktalarının derinlemesine keşfedilmesini, Taliban ve El Kaide terör örgütünün ilerleyen dönemdeki planları hakkında bilgi edinebilmek maksadıyla da mümkün olduğunca çok esir alınmasını öngören kısa süreli bir askeri faaliyet olması gerektiği kararlaştırılmıştır (USAF, 2005, s. 25). Bu kapsamda hazırlanan plan, operasyona katılan özel kuvvet unsurlarının vadiye girerek Taliban ve El Kaide savaşçılarına saldırması; vadi çıkışlarını tutan 10.Dağ ve 101.Hava İndirme Tümenleri'ne bağlı askerler ile Afgan silahlı muhalif grupların ise saldırıdan kaçmaya çalışan Taliban ve El Kaide savaşçılarını tuzağa düşürmesi üzerine kurulmuştur. Fakat bu birliklerin, konumu ve sayısı bilinmeyen düşman unsurlarını tespit edebilmek için de birbirleri ile koordineli bir biçimde manevralar yapması ve tuzağı çalıştırabilmek için tespit edilen düşman unsurlarını çatışmaya zorlaması kararlaştırılmıştır (Lambeth, 2005, s. 166). Bununla birlikte, Anaconda Operasyonu için yapılan planlama çalışmaları

oldukça kötü bir biçimde yürütülmüştür. Operasyonun komuta-kontrol yapısının uygun şekilde tesis edilmemesi bir yana bırakıldığında en büyük sorun, operasyona destek verecek hava gücü planlamasının neredeyse hiç yapılmamış olmasıdır (Lambeth, 2005, s. 169-171). Ayrıca, operasyon öncesinde düşman hakkında gerekli bilgileri toplamak için organize bir İGK faaliyeti yürütülmemiş; daha kötüsü, önceki operasyonlarda düşman unsurlarını büyük bir doğrulukla tespit edebilen RQ-4 *Global Hawk* insansız hava araçları gibi bir kabiliyete sahip olunmasına rağmen bu unsurların kullanılması için bir talepte bulunulmamıştır. Bu hataların sonucunda, operasyon öncesi, bölgedeki düşman mevcuduna ve düşmanın operasyon başladığında nasıl davranacağına dair herhangi bir bilgi elde etmek mümkün olmamıştır. Hava gücünün yoğun desteği altında icra edilen ve düşmana karşı kolay zaferler kazanılan diğer operasyonlar neticesinde ortaya çıkan rehavetin yarattığı bu durumda eldeki tek senaryo, düşmanın operasyon başladığında, tıpkı öncekilerde olduğu gibi, önceliği lider kadrosuna vererek mümkün olan en kısa sürede muharebe sahasından ayrılacağı olmuştur (USAF, 2005, s. 29-32). Ancak, bölgedeki düşman unsurları, operasyonun başlamasıyla beraber daha önce Tora Bora'da olduğu gibi geri çekilmek yerine mevzilerinden ayrılmamışlar ve operasyon organize bir askeri faaliyetten çok tarafların ölümüne mücadele ettiği bir dizi bireysel çatışmaya dönüşmüş; hava gücünün ihmal edilmesi sonucu ortaya çıkan bu durum, operasyona katılan hava unsurlarının sağladığı desteğin askeri amaca ulaşılmasında ne kadar değerli olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır (Lambeth, 2005, s. 177). *Anaconda* Operasyonu, bu haliyle, Dolaylı Tutum yaklaşımının ilkelerine birebir ters bir biçimde başlamıştır. Operasyon kapsamında kullanılan kuvvetler, Dolaylı Tutum yaklaşımının prensiplerinin aksine, düşmanın esas muharebe kuvveti ile doğrudan muharebeye tutuşmuş; hava gücü planlaması eksik yapıldığı için bu unsurun düşman üzerinde dolaylı etkiler yaratacak şekilde kullanılması mümkün olmamıştır. Ayrıca, Dolaylı Tutum yaklaşımının bir başka prensibi daha ihmal edilerek düşmanın bütün çekilme güzergahları kapatılmış ve böylece sert bir mücadeleye zorlanmıştır. Bütün bu hataların sonuçları harekatın ilk günlerinde acı bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Anaconda Operasyonu, planlama safhasında yapılan hatalara ve kötü hava koşullarına rağmen 02 Mart 2002 tarihinde başlamıştır. Silahlı keşif görevi icra etmek maksadıyla operasyon bölgesine sevk edilen AC-130 yakın hava destek uçakları, özel kuvvet unsurlarının indirileceği vadi tabanı ve vadiyi çevreleyen dağ yamaçlarında görev icra etmişler; ancak, hem herhangi bir hedef tespit edemedikleri hem de güneşin doğmaya başlamasıyla beraber alçak irtifa hava savunma sistemlerinin tehdidi altında

kalmamak için bölgeden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu esnada, operasyon kapsamında vadiyi doğudan kuşatmak için ilerleyen bir Afgan gücü yanlışlıkla AC-130 yakın hava destek uçakları tarafından vurulmuştur. Dost ateşine maruz kalarak ileri hava kontrolünü kaybeden Afgan gücü geri çekilmek zorunda kalmış ve bu sebeple kuşatma faaliyeti tam olarak icra edilememiştir (USAF, 2005, s. 60-61). Afgan birliğin geri çekilmeye başlaması ve bunun saldırı gücünde yaratmış olduğu karmaşa sebebiyle yüzlerce Taliban ve El Kaide üyesi, doğu girişinden vadiye giriş yapmıştır. Ayrıca, kuşatmanın tamamlanamaması sebebiyle operasyon planını uygulanamaz hale gelmiş ve kuvvetler daha önceden planlanmamış bir durumla başa çıkmak zorunda kalmışlardır. Operasyonun ilk saatlerinde meydana gelen bu olay neticesinde esasında çift taraflı bir kuşatma saldırısı ile mücadele etmek zorunda kalacak olan Taliban ve El Kaide güçleri, artık tamamen vadiye indirilen özel kuvvet unsurları ile çarpışmaya konsantre olabilmişlerdir (Lambeth, 2005, s. 180). Bu gelişmelerin cereyan ettiği saatlerde özel kuvvet unsurlarının vadiye intikali de başlamıştır. Ancak, keşif görevi icra eden AH-64 taarruz helikopterleri vadideki düşman unsurlarını tespit etmekte yetersiz kalınca özel kuvvet unsurlarının tümü düşmanın yoğun ateşi altında kalmışlardır. Bunun üzerine, AH-64 taarruz helikopterleri, vadideki özel kuvvet unsurlarına yakın hava desteği sağlamak çaba sarfetmişler; ancak, yoğun düşman ateşi karşısında başarısız olmuşlardır. Taarruz helikopterlerinin de başarısız olmasıyla özel kuvvet unsurları vadi tabanında sıkışmış ve imha olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Ancak, B-1 ve B-52 ağır bombardıman uçaklarının bölgeye intikali ile olayların seyri değişmiştir. Bombardıman uçakları, taşıdıkları uydu güdümlü bombaları yerdeki ileri hava kontrolörlerinin ilettikleri koordinatlara bırakarak buralardaki düşman mevzilerini etkisiz hale getirmiş ve vadiye indirilen özel kuvvet unsurlarını imha edilmekten kurtarmıştır. Vadi tabanına indirilen özel kuvvet unsurları üzerindeki düşman baskısı operasyonun ikinci gününde de devam etmiş; fakat, B-1 ve B-52 ağır bombardıman uçaklarının bölgeye intikal etmesi yine olayların seyrini değiştiren bir faktör olmuştur. Gün içerisinde klasik mühimmatlar kullanarak beş ayrı halı bombardıman sortisi gerçekleştiren bu uçaklar, ayrıca, uydu güdümlü bombalarıyla da düşmana ait birçok mevziiyi ateş altına almışlar ve ikinci günde de özel kuvvet unsurlarının imha edilmesini önlemişlerdir. Operasyonun üçüncü gününde, vadiyi çevreleyen yamaçlardaki düşman mevzilerini tespit ederek vadi içerisinde bulunan özel kuvvet unsurlarına keşif desteği sağlayabilmek için vadiye hâkim bir tepeye iki özel kuvvet timi yerleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak, MQ-1 *Predator* insansız hava aracı tarafından etkin ve emniyetli bir biçimde icra edilebilecek

olmasına rağmen planlama eksikliği sebebiyle özel kuvvet timlerine tevdi edilen bu görev sırasında düşmanın yoğun direnişi ile karşılaşılmış ve operasyon kapsamında görevlendirilen helikopterlerin vurulması neticesinde timler, yaralılarıyla beraber oldukça dezavantajlı bir noktada sıkışmışlardır. Hava gücü bu noktada da devreye girmiş ve timlerin yardım çağrısına cevap veren muharip jet uçakları gün sonuna kadar kara unsurlarına yakın hava desteği sağlamışlardır. Hava gücü, operasyon planlayıcılarının hataları sebebiyle var olan potansiyelini muharebe sahasına yansıtamamış olsa da ilk üç günde önemli katkılar sunmuştur. Yoğun düşman ateşi altında kalan birlikleri desteklemek için ağır bombardıman uçakları beş halı bombardıman sortisi düzenlemek zorunda kalmış; ilk 72 saatte kullanılan mühimmat sayısı 751 olmuştur. Sonuç olarak, hava gücünün 24 saat esasına göre sağladığı yakın hava desteği, operasyon timleri üç gün boyunca hava gücünün yakın koruması sayesinde mevzilerinde tutunabilmelerini sağlamıştır (USAF, 2005, s. 63-85).

Yaşanan bu olumsuz tecrübelerin ardından alınan tedbirler ve yapılan girişimler neticesinde, operasyonun dördüncü gününde, hava gücünün, halen savaş halinde olan kara birliklerine daha etkin ve verimli bir şekilde destek verebilmesinin önü açılmıştır. Operasyon kapsamında görev alan muharip jet ve ağır bombardıman uçakları günde ortalama 100 sorti uçuş icra ederek taşıdıkları uydu ve lazer güdümlü mühimmatları düşman hedeflerine büyük bir isabetle atmışlardır. Ayrıca, deniz kuvvetlerine bağlı E-2C havadan komuta-kontrol uçakları ve E-6B elektronik harp uçakları da operasyonlara iştirak etmiş; hava taarruzları sırasında komuta-kontrol ve muhabere desteği sunmuşlardır. Dahası, RQ-4 *Global Hawk* ve MQ-1 *Predator* insansız hava araçları da operasyon kapsamında görevlendirilerek operasyona katılan birliklerin İGK ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Lambeth, 2005, s. 192). Bütün bu tedbirler alındıktan sonra operasyonu ilerlemesi hızlanmış ve düşmanın yeni takviyeler alarak gücünü arttırması ve mücadeleyi uzatması engellenmiştir. Hava gücünün böyle ısrarlı ve isabetli bir şekilde uygulanması operasyonun gidişatını doğrudan etkileyerek Taliban ve El Kaide üyelerinin direnişinin kırılmasını sağlamıştır (USAF, 2005, s. 85-86). Düşman direnişinin kırılması ve inisiyatifin ele geçirilmesinden sonra operasyon, temizlik süreci olarak adlandırılan yeni bir aşamaya girmiştir (Lambeth, 2005, s. 197). Bu kapsamda, hava gücü, düşman üzerindeki baskıyı sürdürmeye devam etmiş; kötü hava koşullarına rağmen, uydu güdümlü mühimmatlar kullanarak Taliban ve El Kaide güçlerinin operasyon bölgesinden içeri veya dışarı sızmasını engellemiştir. Yaklaşık sekiz gün süren yoğun bombardımanın ardından vadi tabanı ve vadiyi çevreleyen yamaçlar

düşman unsurlarından temizlenmiş ve operasyon 16 Mart 2002 tarihinde sona ermiştir (USAF, 2005, s. 92-98).

Anaconda Operasyonu'nun sona ermesinin ardından geniş çaplı hava ve kara operasyonları son bulmuş; *Enduring Freedom* Harekâtı, özel kuvvet operasyonlarının veya müttefik ülke desteğinin daha çok ön plana çıktığı daha düşük yoğunluklu bir kontrgerilla mücadelesine dönüşmüştür (Lambeth, 2005, s. 200-203). Harekât kapsamında uygulanan dolaylı stratejiler inisiyatifin kolayca ele geçirilmesini sağlayarak düşmanın organize bir şekilde muhabere edebilme kabiliyetini yok etmiş; kuvvetleri bölünen ve psikolojik olarak baskı altına alınan düşman unsurlarında kısa süre içerisinde çözülme başlamıştır. Sürat ve manevra unsurlarının uygun bir şekilde kullanılmasıyla yaratılan baskın etkisi düşmanın karşı taarruzlarını önlemiş ve savunmada kalmaya zorlamıştır. Böylece, bölünen, muharebe kabiliyetini yitiren ve psikolojik olarak etki altına alınan düşmanı kolayca yenebilmek mümkün olmuştur. Öte yandan, hava gücü merkezli olarak icra edilen harekât, müşterek bir kuvvet harekatlarına da güzel bir örnek teşkil etmiştir. Bunu mümkün kılan en önemli üç etmen; iyi yetişmiş insan gücü tarafından yönetilen, uzun menzilli, hassas hava gücü; komuta merkezlerine ve karadaki muharip unsurlara sürekli olarak gerçek zamanlı ve kaliteli bilgi akışının sağlanması; arazide faaliyet göstererek hava gücünün düşman unsurlarına karşı hassas bir şekilde uygulanmasını yöneten özel kuvvet birlikleri olmuştur. Teknolojideki gelişmelerin savaş alanına uygulanması neticesinde muharebe sahasında kullanım fırsatı doğan gelişmiş radar sistemleri, hassas balistik hesaplar yapan bilgisayarlar, lazer veya uydu sinyalleriyle bombanın hedefini bulabilmesini sağlayan güdüm kitleri sayesinde harekât süresince kullanılan 23.000 civarındaki hava mühimmatının neredeyse dörtte üçü hedeflerini vurmuştur. *Enduring Freedom* Harekâtı, harekât bölgesinin, ikmal kaynaklarına uzaklığı sebebiyle, hava gücünün diğer fonksiyonlarının yanı sıra ulaştırma fonksiyonunun da sıklıkla kullandığı bir harekât olmuştur. Bu kapsamda, harekât bölgesindeki birliklerin muharebe destek ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yaklaşık 4.800 sorti uçuş icra edilmiş ve 125.000 tondan fazla malzeme taşınmıştır. Ayrıca, harekât bölgesinin bölgedeki ABD ve müttefik ülke üslerine uzaklığı sebebiyle harekata katılan uçakların menzil sorunu ortaya çıkmış; bu sorun ise hava gücünün havada yakıt ikmali fonksiyonu sayesinde çözüme kavuşturulmuş ve bu kapsamda 8.000'den fazla havada yakıt ikmal sortisi icra edilmiştir (Lambeth, 2005, s. 247-251).

Enduring Freedom Harekatı'nın başlamasının üzerinden henüz birkaç ay geçmiş olmasına rağmen Taliban ve El Kaide ile mücadelede elde edilen başarılar, ülkede istikrarın ve barışın galip geleceğine dair umutların yeşermeye başladığı bir ortam oluşturmuştur. Bununla beraber, harekatın ilk strateji hedefine ulaşabilmek için kararlı bir duruş sergileyen ABD yönetimi, harekatın ikinci stratejik hedefine ilerleme hususunda aynı kararlılığı göstermede yetersiz kalmış; ABD Merkez Komutanlığı da ABD hükümetinin Afganistan'daki ulus inşa süreçlerine yardım etme konusundaki isteksizliği sebebiyle Afganistan'a, ülkede düzen ve istikrar sağlamaya yetecek kadar kara gücü konuşlandırmaya muvaffak olamamıştır (Williams B. G., 2012, s. 194-196). Esasında, Afganistan'da mümkün olduğunca az varlık göstermek isteyen ABD hükümetinin niyeti, ülkenin doğu kesimlerinde Taliban ve El Kaide ile mücadeleyi sürdürecek kadar bir kuvvet bulundurmak ve dikkatini Irak'ın işgaline yöneltmek olmuştur. Hava gücü, özel kuvvet unsurları, inansız hava araçlarının kullanılması ve harekât öncesi kurulan geniş İGK ağının sürdürülmesini temel alan bu stratejinin uygulanarak ülkedeki güven ve istikrar ortamının sağlanması için de NATO'dan yardım talep edilmiştir (Williams B. G., 2012, s. 194-196).

ABD hükümetinin talebi üzerine NATO, harekatın başlamasının hemen ardından ve Afgan hükümetinin ve Afgan Ulusal Ordusu'nun kuruluşuna yardım etmek maksadıyla kurulan Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (International Security Assistance Force-ISAF)'nün komutasını devralmıştır. Ülkenin istikrar ve güvenliğini NATO müttefiklerinin sorumluluğuna devreden ABD hükümeti, elinde bulunan az sayıda asker ile ülkenin doğusundaki terör karşıtı operasyonlara odaklanmıştır (Tucker-Jones, 2014, s. 80). Ancak, işler planlandığı gibi yürümemiş ve Taliban'ın devrilmesinden sonra yapılan hataların sonuçları gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Yeni kurulan hükümet, ne Afganistan'ın tamamına hâkim olma hususunda ne de ulusal ordu kurulaması hususunda da yeterince başarılı olamamış; bu sebeple de siyasi ve askeri sorunların çözümünde yetersiz kalmıştır. Bu olumsuzluklara, her kademeden yönetici ve devlet memurlarının yolsuzlukları da eklenince Afganistan'ın geleceğine dair yeşeren umutlar tekrar sönmeye başlamıştır. Afgan hükümetinin etkisizliği, NATO güçlerinin yetersizliği ve ABD'nin dikkatini Irak Savaşı'na yöneltmesi sebebiyle Taliban için bir fırsat penceresi açılmıştır (Williams B. G., 2012, s. 194-198).

Ancak, Afganistan'ın savaş sonrası dönemde, yeniden istikrara kavuşturulmasını öngören yüksek stratejinin uygulanmasında yapılan hatalar bu fırsat penceresinin kısa süre içerisinde kapanmasına yol açmıştır. Örneğin, harekatın ilk safhasında mükemmel

bir biçimde işleyen komuta-kontrol sistemi, NATO'nun Afganistan'daki istikrarı sağlamak için görevlendirilmesinin ardından, ittifakın yapısı nedeniyle parçalı bir hale gelmiş; karar alma ve uygulama süreçleri kimi zaman içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Dolaylı Tutum yaklaşımının büyük önem verdiği manevra, düşman üzerinde sürekli baskı kurma, düşmanı şaşkınlığa zorlama gibi yöntemler terk edilmiş; istikrarı sağlamakla görevli kuvvetler, kendi çevre güvenlikleri ile meşgul olmuşlardır. Komuta-kontrol yapısının bozulması ve askeri gücün durağan hale gelmesine bir de asimetrik savaşın esas ağırlık merkezi olan sivil halk desteğinin elde edilmesi hususundaki ihmaller eklendiğinde işler yeniden kötüye gitmeye başlamıştır.

Harekatın şiddetli çatışmalarının ardından Taliban'dan geriye kalanlar kaçarak komşu Pakistan'ın aşiret bölgelerine sığınmış olsa da buradaki Peştun aşiretleri arasında toparlanmaları ve yeniden bir araya gelmeleri uzun sürmemiştir. (Tucker-Jones, 2014, s. 98). Peştun bölgesindeki güvenli sığınaklarında tekrar bir araya gelen Taliban üyeleri ABD ve Koalisyon güçlerine yönelik bir gerilla savaşı için hazırlıklar yapmaya başlamışlardır. ABD ve NATO'nun bölgedeki güçsüzlüğünü fark eden Taliban, yerel destekçilerinin de yardımıyla, sınırı geçerek Afganistan'ın güneydoğu bölgesindeki kırsal kesimlerde yeniden örgütlenmiştir. Yolsuzluğa bulaşmış ulusal hükümetin ülkede yarattığı olumsuz hava, yeni savaşçılara ihtiyaç duyan Taliban'ın işini daha da kolaylaştırmıştır (Williams B. G., 2012, s. 199). Afganistan'da yıllardır devam eden savaş sebebiyle bolca bulunan hafif silahlar, makinalı tüfekler, uçaksavarlar, el bombaları ve mayınlar sayesinde savaş teçhizatı sıkıntısı çekmeyen Taliban, zaten uzman olduğu gerilla taktiklerini kullanarak konvoylara ve uzak karakollara yönelik kuşatma ve baskın türü saldırılarına başlamıştır. Ancak, hava gücünün sağlamış olduğu üstün ateş gücü, manevra kabiliyeti ve gözetleme şemsiyesi sebebiyle ABD ve müttefikleri karşısında kayıplar vermeye başlayan Taliban, el yapımı patlayıcılar kullanarak yavaş ve acımasız bir mücadeleye başlamıştır. ABD ve Koalisyon üyesi diğer batılı ülkelerin iç kamuoylarında tepkilere yol açan ve mücadeleye olan desteğin azalmasına neden olan husus da Taliban'ın bu yeni stratejisi olmuştur (Tucker-Jones, 2014, s. 98-100, 113). Taliban'ın, silahlı mücadelenin temposunu düşürerek mücadeleyi zamana yaymak ve böylece daha kanlı ve daha maliyetle hale getirmek için başvurmuş olduğu bu taktik, ABD hükümetini yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Fakat, daha önce icra edilmiş hava harekatlarının aksine Afganistan'daki mücadelenin koşulları, düşmanın ağırlık merkezlerine düzenlenecek bir stratejik taarruz veya ikmal hatlarına

yönelik bir hava tecrit harekâtı icra edilmesini imkânsız kılmıştır (Qadir & Minhas, 2014, s. 24).

Afganistan'daki savaşı hızlı ve en az kayıpla tamamlamak zorunda olan ABD yönetimi, savaşın ilk döneminde yoğun bir şekilde kullanılan ve oldukça başarılı sonuçlar üreten insansız hava araçlarını devreye sokmuştur. Bu kapsamda, klasik yöntemlerle hava veya kara operasyonları düzenlenmesinin çok zor olduğu Pakistan'daki aşiret bölgelerinde saklanan Taliban ve El Kaide unsurlarına karşı dolaylı bir mücadele stratejisi geliştirilmiştir. Bu bölgeye düzenlenecek geniş çaplı bir kara veya hava harekatının her iki taraf için de ağır kayıplarla sonuçlanabileceğinin farkında olana ABD yönetimi, bunun yerine bölgedeki Taliban ve El Kaide kamplarını gözetim altına alarak buralarda tespit edilen örgüt liderlerine yönelik büyük bir suikast operasyonu başlatmıştır (Williams B. G., 2012, s. 216-217).

İnsansız hava araçlarının, Taliban ve El Kaide ile mücadelede sağlamış olduğu bir başka fayda ise elektro-optik ve kızılötesi sensörleri sayesinde, gündüz veya gece fark etmeksizin, ulaştırma güzergahlarına veya başka önemli noktalara yerleştirilen el yapımı patlayıcıları tespit ederek bunları ve bunları yerleştiren ekipleri etkisiz hale getirmek olmuştur. Silahlarının hassaslığı, gelişmiş sensörleri ve insanlı hava araçlarına nazaran çok daha uzun süre görev yapabilme yeteneği sayesinde hava gücünün düşmana karşı ucuz, güvenli, etkili ve ısrarlı bir biçimde uygulanabilmesini mümkün kılan bu araçlar sayesinde kesintisiz olarak icra edilen gözetleme ve silahlı keşif görevleri vasıtasıyla düşman ile sürekli temas halinde kalmak ve mücadelenin temposunu yüksek tutabilmek mümkün olmuştur (Nolin, 2011, s. 13).

ABD'de gerçekleşen seçimlerin ardından yeni bir yönetimin iktidara gelmesi ile insansız hava araçları kullanılarak yürütülen operasyonların temposunda da önemli bir artış gerçekleşmiştir (Nolin, 2011, s. 16). İnsansız hava araçları ile düzenlenen saldırıları, teröre karşı yürütmüş olduğu savaşın en kritik unsurlarından biri olarak gören ABD yönetimi, Pakistan ve uluslararası kamuoyundan yükselen tepkilere rağmen, almış olduğu bu karar neticesinde, tespit edilen hedeflere yönelik, 2009 yılı içerisinde 50, 2010 yılı içerisinde de 100'den fazla saldırı düzenlenmesine onay vermiştir (Williams B. G., 2012, s. 219). Bu saldırılar, ABD hükümetinin, Taliban ve El Kaide'nin organizasyonel yapılarını bozma, lider kadrolarını ortadan kaldırarak yönetim boşluğu veya yeni liderlik kavgaları yaratma ve böylece örgütleri kendi iç işleri ile uğraşmak zorunda bırakıp yeni saldırılar düzenlemekten alıkoyma stratejisi kapsamında icra edilmiştir (Nolin, 2011, s. 19). İnsansız hava araçlarının, istihbarat toplama ve taarruz

yeteneği ile eğitim kamplarına, konvoylara, medreselere ve evlere yönelik beklenmedik saldırıları istenilen sonuçları yaratmıştır. Dolaylı Tutum yaklaşımının, baskın etkisini kullanarak düşmanda kafa karışıklığı yaratmak yönündeki prensibine uygun bir biçimde icra edilen bu operasyonlar, hazırlıksız yakalanan Taliban ve El Kaide üyeleri arasından büyük korku ve paniğe yol açmıştır. Hava gücünün sahip olduğu erişim, sürat ve manevra kabiliyeti sayesinde sürekli baskı altında tutulan her iki örgütte de tıpkı Dolaylı Tutum yaklaşımının varsayımlarında öngörüldüğü üzere çözülmeler başlamıştır. Bunun üzerine gerek Taliban gerekse de El Kaide, eğitim kamplarını dağıtarak birbirinden uzak münferit alanlarda varlığını sürdürmeye zorlanmışlardır. İnsansız hava araçlarının yoğun baskısı altında örgütlerin manevra kabiliyeti muhabere özgürlüğü kısıtlanmış; güvensizlikten kaynaklanan örgüt içi çatışmalar başlamıştır. Bu olumsuz durumlara lider kadrosundaki sürekli bir eksilme de eklendiğinde her iki örgütün de operasyonel kapasitelerinde büyük bir azalma meydana gelmiş; örgütler, ABD ve müttefiklerine karşı koordine saldırılar gerçekleştirmekten çok kendi varlıklarını korumaya odaklanmak zorunda kalmışlardır (Williams B. G., 2012, s. 220). Ayrıca, insansız hava araçlarının tehdidinden kaçabilmek için bu araçların rahatça operasyon icra edebildikleri kırsal alanlardan uzaklaşmış; faaliyetlerini, Pakistan'ın diğer bölgelerindeki kalabalık şehirlere doğru kaydırmışlardır (Nolin, 2011, s. 19). Ancak, askeri stratejinin uygulanmasındaki başarı, yüksek stratejinin uygulanmasında yapılana hataları kapatamadığı için Taliban'a karşı stratejik avantajı elde etmek mümkün olmamış; yeni kurulan Afgan hükümetinin yolsuzluklar neticesinde elde edemediği halk desteğini daha iyi bir yönetim vaadi sunan Taliban elde ettiği için ülkedeki durumu düzeltmek mümkün olmamıştır.

Pakistan'daki Taliban ve El Kaide liderlerine yönelik operasyonlar devam ederken ABD ordusu, Afganistan'ın güney bölgelerindeki Taliban unsurlarına yönelik yeni bir operasyon başlatmıştır. 2010 yılı yaz ve son bahar mevsimleri boyunca hava gücü desteği ile icra edilen bu operasyonlar neticesinde yüzlerce Taliban üyesi etkisiz hale getirilirken pek çoğu da Pakistan'daki kamplarına kaçmak zorunda kalmıştır (Williams B. G., 2012, s. 236). Afganistan'ın güneyinde bu gelişmeler cereyan ederken ABD hükümeti, yıllar süren çabaların ardından El Kaide lideri Usame bin Ladin'in, Pakistan'ın Abbottabad kentindeki bir evde olduğuna dair kuvvetli bir istihbarat elde etmeyi başarmıştır. Yerel muhbirlerden alınan bilgiler, insansız hava araçları ile icra edilen gözetleme görevleri ve iletişim tespitlerine dayanan bu bilgi üzerine ABD hükümeti derhal harekete geçmiştir. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar neticesinde, ağır

bombardıman uçakları veya insansız hava araçlarıyla hava taarruzları düzenlemek gibi çeşitli seçenekler değerlendirildikten sonra operasyonun helikopterlerle bölgeye taşınacak özel kuvvet timleri kullanılarak icra edilmesine karar verilmiştir. 03 Eylül 2011 tarihinde başlatılan operasyonda yaşanan çatışmalar neticesinde El Kaide lideri Usame bin Ladin ölü olarak ele geçirilmiş ve bu olay, teröre karşı yürütülen savaşta önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü, Usame bin Ladin'in varlığının ortadan kalkması, ülkedeki Amerikan varlığını da tartışmalı hale getirmiş ve ABD'li politikacılar, *Enduring Freedom* Operasyonu'nun stratejik hedeflerine ulaştığını tartışmaya başlamışlardır (Williams B. G., 2012, s. 228-232).

Ancak, bu tartışmalara rağmen ülkedeki çatışmalar son bulmamış; Afganistan'daki ABD askeri varlığı arttırılarak Taliban ve El Kaide'ye yönelik operasyonlar hızlandırılmaya ve köktendinci yapılar ortadan kaldırılarak ülkenin gelecekte tekrar bir terör yuvasına dönüşmesi engellenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber, gösterilen bütün çabalara rağmen, Afganistan hükümetinin yolsuzlukları, ulusal ordu ve polis gücünün beklenen gelişmeyi göstermekten çok uzak kalması, ABD ve NATO güçleri arasında gelişen komuta-kontrol sorunları sebebiyle Taliban'a karşı mücadelede istenilen sonuçları elde etmek mümkün olmamış ve Afgan halkına kapsamlı bir güvenlik sağlanamamıştır (Williams B. G., 2012, s. 232-239).

ABD hükümeti, Taliban ile mücadelede yaşanılan sorunlar ve yaşanılan kayıplar neticesinde, Usame bin Ladin'in etkisiz hale getirilmesinin ardından Afganistan'ı istikrarlı ve modern dünya ile entegre bir devlet haline getirme hedefinden vazgeçmiş ve ülkeden çıkış için bir strateji arayışına koyulmuştur. Bu kapsamda, Afganistan hükümeti ve Taliban ile başlatılan müzakereler sonucunda Afganistan'da bulunan ABD ve NATO'ya bağlı muharip askerlerin 2014 yılı sonunda ülkeden çekilmesi; ancak, ulusal ordu ve polis gücünün eğitimi için ülkede belirli bir miktar ABD ve NATO askeri kalması kararlaştırılmıştır. Anlaşma neticesinde yaklaşık 13 yıldır devam eden *Enduring Freedom* Harekâtı, 2014 yılı aralık ayında resmen sona ermiş; ABD ve NATO, Afganistan'ın güvenliğini Afgan Ulusal Ordusu'na bırakarak ülkeden çekilmiştir (Witte, 2023).

SONUÇ

Bu çalışma, asimetrik savaşlarda insansız hava araçlarının yarattığı etkileri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş'ın ardından tek süper güç olarak öne çıkan ve dünya genelinde meydana gelen birçok asimetrik savaş veya çatışmanın bir tarafında yer alan ABD'nin Vietnam ve Afganistan'da iki farklı devlet dışı aktöre karşı yürüttüğü asimetrik savaşlar karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Dolaylı Tutum yaklaşımı, savaşın yürütülmesine dair temel prensipleri açısından asimetrik savaş ve çatışma stratejileriyle pek çok yönden benzeştiği için bu çalışmada teorik zemin olarak kullanılmıştır.

Vietnam Savaşı kapsamında icra edilen ve bu çalışmanın konusunu teşkil eden *Rolling Thunder* ve *Commando Hunt* Harekâtı, Dolaylı Tutum yaklaşımının temel prensiplerine uygun bir biçimde, düşmanın esas muharebe gücü ile doğrudan muharebeye girmeden, hava gücünün dolaylı etkiler yaratacak şekilde kullanılmasıyla düşmanın savaşma azim ve iradesini kırmayı amaçlamıştır. Bu sayede Kuzey Vietnam'ın yönetiminin, Viet Cong'a olan desteğini kesmek ve Güney Vietnam'daki savaşın seyrini, Güney Vietnam lehine değiştirmek hedeflenmiştir.

Bununla beraber, savaş boyunca askeri stratejinin icrası sırasında Dolaylı Tutum yaklaşımının temel prensiplerine uygun biçimde davranmayı olanaksız kılan bazı sorunlar yaşanmıştır. İlk sorun, kuvvet komutanlıklarının kendi birliklerinin komutasını başka bir kuvvete devretmek istememeleri ve siyasi iktidarın askeri stratejiyi sıkı sıkıya kontrol etmek istemesi sebebiyle, harekatın sevk ve idaresini hızlı ve sorunsuz bir şekilde yürütecek bir komuta-kontrol sisteminin kurulamaması olmuştur. Diğer bir problem alanı ise ABD hükümetinin, özellikle harekatın ilk aşamalarında, Kuzey Vietnam ve Laos'un kuzey bölgelerinde büyük bir Amerikan varlığı göstermekten kaçınması, düşman hava savunma tehdidi ve yoğun bitki örtüsü ile elverişsiz meteorolojik koşullar sebebiyle hava gücünün, savaş boyunca organize bir İGK faaliyeti icra edememesi olmuştur.

İGK faaliyetlerinde ve komuta-kontrol sisteminde yaşanan sorunların askeri stratejiye etkilerini Dolaylı Tutum yaklaşımı bağlamında değerlendirdiğimizde, düşman hakkında gerekli istihbarî bilgilerin yokluğu ve çok başlı komuta-kontrol yapısı eldeki kuvvetlerin düşman karşısında uygun biçimde dağıtılmasını zorlaştırmıştır. Hava gücünün sağladığı kabiliyetler sayesinde düşmanın yan ve geri bölgelerine erişim her zaman mümkün olsa da gerekli istihbarî bilgilerin yokluğunda düşman üzerinde

dengesizlik yaratacak komuta-kontrol merkezleri, ulaştırma ve ikmal hatları, önemli endüstriyel tesisler gibi kritik hedeflerin tespit edilmesi zorlaşmıştır. İGK faaliyetlerinde yaşanan sorunlara, komuta-kontrol sistemindeki çok başlılığın yarattığı sorunların da eklenmesi karar alma süreçlerinin sağlıklı şekilde yürütülememesine yol açmıştır. Bu durum hedefin tespitinden imhasına kadar geçen süreleri kapsayan sensör-karar döngüsünün işletilmesini yavaşlatmış; sürat ve manevra unsurları kullanılarak baskın etkisi yaratma hususunda başarı sağlanamamış; inisiyatifi ele geçirmek mümkün olmamıştır. Düşmana karşı inisiyatifi ele geçirmek mümkün olmayınca bütün faaliyetler hasmın hamlelerini karşılayabilmek maksadıyla icra edilmiş; bu sebeple hava gücü, harekât sahasının tamamında hakimiyet kurmakta güçlükler yaşamıştır. İnisiyatifin ele geçirilememesi ve düşman hakkında yeterli istihbarî bilginin elde edilememiş olması harekatın temposunda da dalgalanmalara yol açmış; harekâtı, düşman üzerinde dengesizlik yaratacak şekilde yüksek bir tempo ile sürdürmek de mümkün olmamıştır. Bu durum, düşmanın savunma tedbirleri almasını kolaylaştırırken hava taarruzlarının etkisini ise zayıflatmıştır. Örneğin, savaşın başlamasından itibaren hava taarruzlarının hedefi olabilecek her türlü kritik tesis, ikmal malzemesi ve insan kaynağı hava taarruzlarından etkilenmeyecek şekilde dağıtılmış, hava savunma sistemi güçlendirilmiş, ikmal ve ulaştırma güzergahları ise birbirlerini destekleyecek şekilde yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca, operasyonların düşman üzerinde yaratmış olduğu etkilerin ölçüldüğü ve harekatın başarılı bir şekilde ilerleyebilmesi için elzem olan taarruz sonu hasar değerlendirmeleri de gerektiği gibi yapılamamış; bu durum hava gücünün ya gerektiğinden fazla uygulanarak kaynakların heba edilmesi ya da gerektiğinden az uygulanarak düşman üzerinde istenilen etkinin yaratılamaması olmuştur.

Oysaki Vietnam Savaşı döneminde İHA sistemleri günümüzdeki kadar gelişmiş olsaydı, bu araçların yüksek irtifalarda uzun süre görev yapabilme yetenekleri, gelişmiş sensörleri ve görüntüleme sistemleri sayesinde düşman hava savunma sistemlerinin menziline girmeden Vietnam'ın karmaşık ve yoğun arazisini daha etkili bir biçimde gözetlemek; düşman mevzilerinin, ikmal yollarının, kritik askeri ve endüstriyel tesislerin ve de ulaştırma altyapısının ayrıntılı ve yüksek çözünürlüklü görüntülerini elde etmek; düşman kuvvetlerinin hareketlerini izlemek mümkün olabilirdi. İHA'ların elektronik istihbarat ve sinyal istihbaratı kabiliyetleri sayesinde düşman iletişimini engellemek ve analiz etmek mümkün olur; düşman kuvvetlerinin niyetleri ve faaliyetleri hakkında değerli bilgiler toplanabilirdi. Elde edilen veriler sürekli ve gerçek zamanlı

olarak komuta merkezlerine aktarılabilir; aynı çabuklukla siyasi liderlere ulaşması da sağlanabilirdi. Böylece, harp sahasının genel durumu hakkında kapsamlı bilgi sahibi olan ve durumsal farkındalığı en üst seviyeye çıkan siyasi iktidar askeri gücün kullanımı üzerindeki sıkı kontrollerini gevşetebilir, stratejik seviyede karar alma süreçleri daha kolay hale gelebilirdi. İHA'ların sağladığı gerçek zamanlı ve kaliteli görüntüler aynı zamanda operasyonel birliklere de aktarılabilir; bu sayede sık ormanlık arazide düşmanı unsurlarını, ulaşım için kullandıkları patika yolları ve saklanma bölgelerini tespit etmek daha kolay hale gelebilirdi. Düşmanın imkân ve kabiliyetlerine, hareketlerine ve de niyetlerine yönelik elde edilen bu bilgi üstünlüğü eylem üstünlüğüne dönüştürülebilir; inisiyatifin ele geçirilebilmesi mümkün olabilirdi. İHA'lar ayrıca kara unsurlarının harekâtını desteklemek üzere de görevlendirilebilir; böylece dost unsurların olası bir düşman saldırısına karşı önceden uyarılması ve beklenmedik durumlara karşı tedbir alınması mümkün olabilirdi. Taarruz görevlerine katılan muharip jet ve ağır bombardıman uçaklarına hedef bilgileri aktarılarak operasyonların daha etkin bir şekilde koordine edilmesini sağlanabilir; riskli görevlerde taarruz görevleri İHA'lar tarafından yerine getirilerek personel kayıpların önüne geçilebilirdi. ABD toplumunun savaşa bakışını büyük ölçüde değiştiren insani kayıpların azalması, savaşa olan siyasi ve toplumsal desteğin güçlü bir biçimde sürdürülmesini de mümkün kılabilir; bilgi üstünlüğü ile kurulan yoğun hava baskısı ve bunun yaratmış olduğu ağır kayıplar karşısında savaşma azim ve iradesini kaybeden taraf Viet Cong ve Kuzey Vietnam olabilirdi.

Ancak, bütün bu imkan ve kabiliyetlerin yokluğunda, askeri amaca ulaşmayı mümkün kılacak kritik hedeflerinin tespit, teşhis ve imhasında önemli bir zafiyet oluşmuş; harekât planlayıcıları, savaş boyunca, harekatın askeri amaçlarına uygun olmayan hedeflerle meşgul olmuş; yıllarca devam eden yoğun ve şiddetli operasyonlara rağmen Kuzey Vietnam hükümetini, Viet Cong'a destek vermekten vazgeçirmek, Viet Cong gerillalarını, harekât bölgesinde bulunan yerel halktan izole etmek veya Kuzey Vietnam ve Viet Cong güçlerini Güney Vietnam'a yönelik yeni bir işgal girişiminden alıkoymak mümkün olmamıştır.

Afganistan Savaşı kapsamında icra edilen ve bu çalışmanın diğer örnek vakasını teşkil eden *Enduring Freedom* Harekâtı da Dolaylı Tutum yaklaşımının temel prensiplerine uygun bir biçimde planlanmış, kara ve hava unsurlarının, düşmanın esas muharebe gücü karşısında, sürat ve manevra unsurlarını kullanarak sonuca ulaşması hedeflenmiştir. Buna göre, askeri strateji, hava gücünün sağladığı yetenekler sayesinde

baskın etkisi yaratılarak düşmanın geri hatlarına ulaşılması; düşmanın organize ve kararlı bir şekilde mücadele edebilmesini mümkün kılan komuta-kontrol, muhabere ve lojistik sistemlerinin baskı altına alınması; durumsal farkındalığını kaybeden ve organize bir biçimde hareket edemeyen düşman karşısında inisiyatifin ele geçirilmesi; münferit şekilde hareket etmeye zorlanan düşmanın yoğun hava baskısı ile daha da dengesiz duruma sokulması; son olarak da kara operasyonlarıyla savaşma azim ve iradelerinin ortadan kaldırılması prensiplerine uygun bir biçimde tasarlanmış; böylece Taliban güçlerini mağlup ederek ülkedeki Taliban rejimini ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Ayrıca, Dolaylı Tutum yaklaşımının yüksek strateji kavramı çerçevesinde savaş sonrası durum ile ilgili planlar da yapılmış ve ülkede istikrarlı bir yönetim kurularak Afganistan'ın sonraki süreçte terör örgütleri için bir sığınak olmaktan çıkarılması hedeflenmiştir. Dahası, askeri gücün yanı sıra siyasi ve ekonomik güç unsurları da devreye sokularak Taliban'ın bölgede yalnızlaştırılması sağlanmıştır.

Askeri stratejinin uygulanması safhasına geçildiğinde birkaç olumsuz durum haricinde harekatın ilk askeri amacına ulaşılana kadar Dolaylı Tutum yaklaşımının prensiplerine uygun şekilde hareket edilmiştir. Komuta-kontrol yapısı genellikle sorunsuz çalışmış; oluşturulan çok yönlü ve çok katmanlı İGK sistemi sayesinde faaliyetler başarıyla yürütülmüştür. Harekatın ilk askeri amacının elde edilmesine kadar geçen süreçte karşılaşılan en önemli sorun, *Anaconda* Operasyonu sırasında Dolaylı tutum yaklaşımının terk edilerek düşmana karşı, oldukça zor bir arazide doğrudan bir cephe taarruzuna girişilmesi olmuştur. Ancak, operasyonun başlamasıyla beraber yapılan hatalar fark edilerek düzeltilmiş; hava gücü, düşman üzerinde etki yaratacak şekilde, uygun olarak muharebe sahasında yeniden konuşlandırılmış; İGK faaliyetleri ile düşmanın durumu tespit edilmiş; uygun hava platformları ile yapılan taarruzlar sonucunda da düşman etkisiz hale getirilmiştir.

Esasında, *Enduring Freedom* Harekâtı, *Rolling Thunder* ve *Commando Hunt* Harekâtı'nın aksine, başlangıcından itibaren yüksek bir tempoyla, taarruzi bir rolde icra edilmiş; savaşın başlangıcında elde edilen inisiyatif, Taliban ve El Kaide güçleri Afganistan topraklarından kaçana dek elde tutulmuştur. Bu başarıyı mümkün kılan unsur ise savaş hazırlıkları kapsamında kurulan geniş ve çok katmanlı İGK şemsiyesi olmuştur. Bu sistemin başarısı, dönemin en teknolojik silahları arasında sayılan MQ-1 *Predator* ve MQ-4 *Global Hawk* gibi insansız hava araçlarının sağladığı üstün teknolojiye dayanıyordu. Bu araçlar, yüksek çözünürlüklü optik ve kızılötesi kameraları sayesinde, gündüz veya gece fark etmeksizin, düşman hava savunma tehdidinin

erişemeyeceği irtifalarda uçarak keşif ve gözetleme görevleri icra edebilmektedirler. Ayrıca, uçuş sırasında elde edilen yüksek netlikteki görüntüleri eş zamanlı olarak harekatın sevk ve idaresinde görev alan bütün seviyedeki karargahlara ve de operasyona bilfiil katılan birliklere canlı olarak aktarabilmektedirler. İnsansız hava araçlarının sağlamış olduğu bu kabiliyet, her seviyedeki komuta kademesinin, muharebe sahası ile ilgili durumsal farkındalığını daha önceki savaşlarla karşılaştırılamayacak kadar arttırmış; böylece, karar alma süreçleri de hızlandırılarak Vietnam Savaşı'nda bazen haftaları bulan sensör-karar döngüsü dakikalar içerinde tamamlanır hale gelmiştir. İnsansız hava araçlarının sağlamış oluğu eşzamanlı görüntü aktarım kabiliyeti, kara birliklerinin icra ettikleri operasyonların da canlı olarak takip edilebilmesini sağlamış; böylece, muharebe sahasındaki timlerin, düşmanın olası manevralarına veya pusularına karşı tertip almalarını sağlanarak inisiyatifin düşmanın eline geçmesi önlenmiştir. Üstelik, pilot taşımamaları, uzaktan komuta edilebilmeleri, herhangi olumsuz bir durumda varlıklarının kolayca reddedilebilmeleri gibi özellikleri sayesinde de insanlı uçakların icra edemeyecekleri pek çok görevi üstlenmişlerdir. Böylece, söz konusu sistem sayesinde, savaş resmi olarak başlamadan önce asimetrik bir düşman karşısında bilgi üstünlüğü elde edilmiş ve savaşın resmen başlamasıyla bilgi üstünlüğünü eylem üstünlüğüne dönüştürmek mümkün olmuştur.

Enduring Freedom Harekatı'nda, hava gücü, kusursuz işleyen bir komuta-kontrol yapısı ve bu yapıyı bilgi ile sürekli besleyen bir İGK şemsiyesi sayesinde, yoğun ve etkili bir biçimde kullanılarak muharebe sahasının her noktası kontrol altına alınmış; muhasım unsurların toparlanmasına ve yeniden tertiplenmesine fırsat verilmemiştir. İnsansız hava araçları, sahip oldukları lazer işaretleme sistemleri ve taşıdıkları silah yükü sayesinde bu fonksiyonun icrasında da katkı sağlamış; tespit ettikleri hedefleri ya bölgedeki taarruz uçakları için işaretlemişler ya da kendi silahları ile etkisiz hale getirmişlerdir. Bütün bu kabiliyetlerin sonucu olarak, Anaconda Operasyonu'nun ardından arazide saklanma imkânı bulamayan ve savaşın yüksek temposu karşısında çaresiz kalan Taliban ve El Kaide unsurları, silahlı mücadelenin temposunu düşürmek amacıyla Afganistan topraklarını terk etmek ve Pakistan'ın kuzeybatısındaki aşiret bölgelerindeki sivil nüfusun arasına sığınmak zorunda kalmışlardır.

Harekatın ilk askeri hedefine ulaşılmasının ardından, Dolaylı tutum yaklaşımının yüksek strateji kavramına uygun olarak, Afganistan'ın yeniden inşasına başlanmıştır. Ancak, Irak Savaşı'nın başlamasıyla ABD yönetimi dikkatini buraya çevirmiş ve Dolaylı Tutum yaklaşımının prensiplerine uymayan bazı adımlar atmıştır. İlk olarak

Afganistan'da güvenlik ve istikrarın sağlanması görevi NATO bünyesinde kurulan ISAF'a devredilmiş; ardından da *Enduring Freedom* Harekâtı kapsamında Afganistan'a konuşlandırılan kara ve hava kuvvetlerinin önemli bir kısmı Irak Savaşı için geri çekilmiştir. Ancak, ISAF'ın karmaşık komuta yapısı ve ittifak ülkelerinin kendi çıkarlarını öncelemeleri karar alma süreçlerinde aksamalara yol açarken askeri kuvvetlerde yaşanan eksilme ise harekât bölgesindeki alan hakimiyetinin zayıflamasına sebep olmuştur.

Harekâtın siyasi desteğinin azalması ve komuta kontrol sisteminde yaşanan olumsuzluklar neticesinde harekât üzerindeki stratejik kontrol kaybedilmiş; ISAF güçleri ve ülkede kalan ABD unsurları, askeri hedefin elde edilmesine hizmet etmeyen cari işlerle boğuşmaya başlamışlardır. Fakat, Dolaylı Tutum yaklaşımının prensipleriyle uyuşmayan bu uygulamalar neticesinde harekatın temposu düşmüş ve inisiyatif kaybedilmiştir. Bunun üzerine, Taliban unsurları, ISAF veya Afgan ordusunun kontrol edemediği kırsal kesimlerde halk desteğini alarak yeniden örgütlenmeye başlamışlardır.

ABD hükümeti, Taliban ile mücadelede yapılan hataları fark ederek mücadeleye yeniden başlamıştır. Bu yeni dönemde, Dolaylı Tutum yaklaşımının öngördüğü biçimde, düşmanın lider kadrosu üzerinde korku ve panik yaratmayı öngören bir strateji benimseyen ABD yönetimi, bu maksatla insansız hava araçlarını yoğun bir biçimde kullanmıştır. İnsansız hava araçları, sahip oldukları kabiliyetler sayesinde düşmanın lider kadrosunun etkisiz hale getirilmesinde önemli başarılara imza atmış; lider kadrosu baskı altına alınan örgütler yeniden zor bir duruma düşmüşlerdir. Ancak, El Kaide lideri Usame bin Ladin'in öldürülmesinin ardından harekatın siyasi desteği azalmış ve ABD yönetimi ülkedeki güvenlik ve istikrarı sağlama görevini Afgan güvenlik kuvvetlerine devrederek harekâtı sonlandırmıştır.

Sonuç olarak, siyasi faktörler göz ardı edildiğinde, iki savaş arasındaki en önemli fark, genelde teknoloji, özelde ise insansız hava araçlarının kullanımı olmuştur. Çünkü, savaş kavramı değiştikçe devletlere yönelik tehditler de değişmiş; orduların karşılaştığı meydan muharebeleri yerini tümenlerin yürüttüğü cephe savaşlarına bırakmış; bu savaşlar da yerini arazi arızalarına veya sivil halk arasına saklanan gerilla veya terörist gruplara karşı icra edilen asimetrik savaşlara bırakmıştır. Öte yandan, gelişen teknoloji sayesinde hızlanan ve yüksek irtifalara çıkan insanlı keşif uçakları, açık arazide manevra yapan zırhlı tümenleri veya piyade alaylarını tespit etmede başarılı olurken küçülen ve gerilla gruplarına dönüşen düşman unsurlarını tespit etmede aynı başarıyı sağlayamamışlardır. Ayrıca, oldukça maliyetli ve yerine konulması zor olan bu

platformlar düşmanı tespit etmek için alçak irtifalara indiklerinde ise düşmanın hedefi olmuşlardır. Bilgi üstünlüğünün elde edilemediği koşullarda komuta-kontrol süreçleri olumsuz etkilenmiş; doğru ve hızlı kararlar almak imkânsız hale gelmiştir. Bilgi üstünlüğünün elde edilemediği koşullarda da hava gücünün verimli ve etkili bir şekilde kullanılması veya kara unsurlarının düşman tehdidinden korunabilmesi mümkün olmamıştır. Böylece muharebenin temposu düşmüş ve devletler sahip oldukları üstün askeri gücün sağladığı avantajları etkili bir şekilde kullanamaz hale gelmişlerdir. Ancak, insansız hava araçları, harekata iştirak eden her seviyedeki birlik ve karargâha kadar bilgi sağlayarak savaş alanındaki durumsal farkındalığı daha önce hiç olmadığı kadar yüksek bir seviyeye taşımış; bunun neticesinde sensör-karar döngüsünün dakikalar içinde tamamlanır hale getirerek hava gücünün, etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca, sürekli ve hassas gözetleme yeteneği sayesinde asimetrik aktörler açısından arazi avantajını kullanmayı oldukça zorlaştırmış; hasmın, pusu, küçük çaplı ani saldırılar, ulaştırma ve ikmal konvoylarına yönelik patlayıcı düzenekli saldırılar gibi mücadele yöntemlerini etkisiz hale getirerek kara unsurlarını düşmanın tehdidinden korumuş; örgüt liderleri gibi asimetrik savaşlarda etki altına alınması büyük önem arz eden zamana duyarlı hedeflerin tespit, teşhis ve imhasında eşsiz imkanlar sağlamıştır. Böylece, asimetrik savaşın devlet aktörü açısından, savaşın temposunu istedikleri gibi belirleyebilmeye ve görevin başarısını arttırmaya yarayan muhteşem birer araçlar olmuşlardır.

Öte yandan, bu tezin esas konusu olmasa da Afganistan Savaşı ile aynı dönemde yaşanan Irak Savaşı'nda da insansız hava araçlarının etkisi yoğun bir şekilde gözlenmiştir. İnsansız hava araçları, Irak Savaşı'nda, İGK ve havadan yere taarruz görevlerinde yoğun bir biçimde kullanılmış; her seviyeden komuta karargahına ve muharebe sahasındaki birliklere sağladığı anlık istihbarat ve taarruz kabiliyeti, görevlerin daha az riskle ve daha yüksek etkinlikle icra edilebilmesini mümkün kılmıştır. Her iki savaş sırasında edinilen tecrübeler, insansız hava araçlarının değerini ortaya koymuş; bir kuvvet çarpanı haline gelen bu sistemin daha da geliştirilmesine yönelik adımlar atılmış; bu amaçla ülkelerin yol haritalarını belirleyen dokümanlar hazırlanmaya başlanmıştır.

Bu tez, insansız hava araçlarının, asimetrik savaş ve çatışmalarda uygulanan strateji ve taktikler üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bahse konu değişimler ABD ve Afganistan Savaşı örneği üzerinden incelenmiş, insansız hava araçlarının kullanımının getirmiş olduğu olumlu sonuçlar vurgulanmıştır. Bununla

birlikte, insansız hava araçlarının görevlerin icrası sırasında sağladığı verimlilik ve etkinlik, önceki dönemlerde insanlı uçaklar tarafından yerine getirilen birçok görevin artık insansız hava araçları tarafından icra edilmesine yol açmıştır. Bu durum, devletlerin insansız hava aracı teknolojilerine yönelik yatırımlarını artırmalarına ve kuvvet yapılarında dönüşümlere sebep olmuştur. Örneğin, geçmişte uçaklar tarafından icra edilen keşif görevlerinin büyük bir kısmı şimdi insansız hava araçları tarafından üstlenilmeye başlanmıştır. Ayrıca, gelecekteki dönemlerde imkân ve kabiliyetleri daha da artacak olan insansız hava araçlarının, silahlı keşif ve havadan yere taarruz görevlerindeki rolünün artacağı; erişimi zor bölgelerde görev yapan birliklerin ikmal ihtiyaçlarını karşılamak ve yaralı tahliyesi maksadıyla hava ulaştırma rolünde kullanılacağı düşünülmektedir. Bu sebeple, insansız hava araçlarının muharebe sahasındaki etkilerinin yanı sıra devletlerin kuvvet yapılarında yarattığı bu dönüşümler bundan sonraki çalışmalarda incelenmek üzere önemli bir araştırma konusu olarak ele alınabilir.

KAYNAKÇA

(2007, 10 10). Small Wars Journal: https://smallwarsjournal.com/blog/secdef-robert-gates-10-oct-07-ausa-speech adresinden alındı

Arslan, M. (2021). Güvenlik Algısındaki Değişime Bağlı Yeni Bir Tehdit Türü Olarak Organize Suç. *Savaşın Dönüşümü* (s. 276-326). içinde Ankara: Adres Yayınları.

Balta, E. (2012). *Küresel Güvenlik Kompleksi.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Black, J. (2016). *Air Power A Global History.* Lanham: Rowman & Littlefield.

Brimley, S., & Singh, V. (2008). Stumbling into the Future? The Indirect Approach and American Strategy. *Orbis, 52*(2), 312-331. https://doi.org/10.1016/j.orbis.2008.01.009. adresinden alındı

Britannica. (2023, 06 10). *al-Qaeda*. Encyclopedia Britannica: https://www.britannica.com/topic/al-Qaeda adresinden alındı

Buckley, J. (1999). *Air Power in The Age of Total War*. 2001: Taylor & Francis Group .

Buffaloe, D. L. (2006). Defining Asymmetric Warfare. *The Land Warfare Papers*.

Bullington, B., & Block , A. A. (1990). A Trojan horse: Anti-communism and the war on drugs. *Contemporary Crises*, 39-55. doi:https://doi.org/10.1007/BF00728225

Büyükakıncı, E. (2021). Yeni Savaşlardan Savaşın Dönüşümüne: Uluslararası Sistem ve Aktörlerde Değişimin Sürekliliği. E. Büyüykakıncı, & E. Büyükakıncı (Dü.) içinde, *Savaşın Dönüşümü* (s. 25-72). Ankara: Adres Yayınları.

Chun, C. K. (2010). *John Warden's Five Ring Model and The Indirect Approach.* THEORY OF WAR AND STRATEGY. US Army War College Strategic Studies Institute. http://www.jstor.com/stable/resrep12114.24 adresinden alındı

Clausewitz, C. v. (2018). *Savaş Üzerine.* (H. Aksakal , Dü., & H. F. Çeliker, Çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Danchev, A. (1999). Liddell Hart's Big Idea. *Review of International Studies*, 29-48. http://www.jstor.org/stable/20097574 adresinden alındı

Glade, D. (2000, Temmuz). Unmanned Aerial Vehicles: Implications for Military Operations. Alabama: Center for Strategy and Technology Air War College.

Goulding, V. J. (2000, Aralık). Back to the Future with Asymmetric Warfare. *Parameters*(30), s. 21-30. doi:10.55540/0031-1723.2005

Grant, R. (2002, November). An Air War Like No Other. *Air Force Magazine*, 30-37.

Güler, R. (2021). Savaşın Değişen Doğasında Bilgi Savaşları. *Savaşın Dönüşümü* (s. 436-507). içinde Ankara: Adres Yayınları.

Gürcan, M. (2012). Savaşın Evrimi ve Teorik yaklaşımlar. A. Sandıklı (Dü.) içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (s. 71-129). İstanbul: BİLGESAM yayınları.

Gürcan, M. (2012). Savaşın Evrimi Ve Teorik Yaklaşımlar. *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş ve Çatışma Çözümler*, 70-129.

Hall, R. C. (1998). *Case Studies in Strategic Bombardment.* Washington D.C.: US Air Force.

Hart, L. (1933). *The Ghost of Napoleon.* Londra: Faber&Faber Ltd.

Hart, L. (1941). *Current of War.* Londra: Hutchinson & Co. LTD.

Hart, L. (1946). *The Revolution in Warfare.* London: Faber and Faber Ltd.

Hart, L. (1972). *History of the First World War.* Londra: Pan Books Ltd.

Hart, L. (2015). *Strateji, Dolaylı Tutum.* (S. Koçak, Çev.) Doruk Yayıncılık.

Head, W. P. (2002). *War From Above The Clouds.* Maxwell Air Force Base, Alabama: Air University Press.

Henriksen, T. H. (2010). *Afghanistan, Counterinsurgency, and the Indirect Approach.* Florida: Joint Special Operations University.

Hill, J., & Rogers, A. (2014). *Unmanned Drone Warfare and Global Security.* Londra: Pluto Press.

JAPCC. (2010). JAPCC Strategic Concept of Employment for Unmanned Aerial Systems (UAS) in NATO. Kalkar, Germany.

Jones, F. L. (2010). *The U.S. Army War College Guide To National Security Issues.* US Army War College, Strategic Studies Institute. http://www.jstor.com/stable/resrep12024.29 adresinden alındı

Kılıç, M. (2021, Nsan). Fabian Stratejisi: Teori, İcra ve Problemler. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 62-75.

Lambeth, B. S. (2005). *Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom.* Santa Monica CA: RAND.

Lele, A. (2014, Temmuz-Aralık). Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict. *OASIS*, s. 97-111.

Livieratos, C. (2021, 04 07). The Modern War Institute (MWI) at West Point: https://mwi.usma.edu/pulling-levers-not-triggers-beyond-direct-and-indirect-approaches-to-irregular-warfare/ adresinden alındı

Mack, A. (1975). Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 175-200. doi:https://doi.org/10.2307/2009880

Mason, R. A. (1970). Sir Basil Liddell Hart And The Strategy of the Indirect Approach. *Royal United Services Institution. Journal*, 37-41. doi:10.1080/03071847009421705

McKenzie, K. F. (2000). The Revenge of the Melians: Asymmetric Threats and the Next QDR. *McNair Paper*.

Mendel, W. W. (1995-96). New Forces for Engagement Policy. *Joint Forces Quarterly*, 25-29.

Miles, F. B. (1999, Mart 17). Asymmetric Warfare: An Historical Perspective. https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA363836 adresinden alındı

Minhas, Z., & Qadir, A. (2014, January). The Us War on Terror and The Drone Attacks in FATA, Pakistan. *Pakistan Annual Research Journal*, s. 16-25.

Momyer, W. W. (2003). *Airpower in Three Wars.* Maxwell Air Force Base, Alabama: Air University Press.

Mueller, K. P. (2010, April). Air Power. *The International Studies Encyclopedia, I*, 47-65. (R. A. Denemark, Dü.) Wiley-Blackwell Publishing.

Münkler, H. (2003, Mart). The Wars of the 21st Century. *International Review of the Red Cross*, 7-22. https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/irrc_849_munkler.pdf adresinden alındı

Nalty, B. C. (2005). *The War against Trucks.* Washington D.C: United States Air Force.

NATO. (2016). Allied Joint Publication (AJP)-3.3. *Allied Joint Doctrine For Air And Space Operations*.

NATO. (2016). Allied Joint Publication-3.3. *Allied Joint Doctrine For Air And Space Operations*.

NATO. (2020). Allied Tactical Publication (ATP)-3.3.8.2. *Unmanned Aircraft System Tactics, Techniques and Procedures*.

NATO. (2021). Allied Administrative Publication (AAP)-06. *NATO Glossary Of Terms And Definitions*.

NATO. (2022, April). Allied Joint Publication-3.27. *Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency*. NATO Standardization Office (NSO).

Nolin, P. C. (2011). *Countering The Afghan Insurgency: Low-Tech Threats, High-Tech Solutions.* NATO Parliamentary Assembly.

O'Neill, B. E. (2005). *Insurgency & Terrorism From Revolution to Apocalypse.* Washington D.C.: Potomac Book Inc.

Pekşen, H. (2021). *Savaş Kuramları.* (E. Büyükakıncı, Dü.) Ankara: Adres Yayınları.

Perry, W. L., & Kassing, D. (2015). *Toppling the Taliban: Air-Ground Operations in Afghanistan.* Santa Monica, CA: RAND Corporation.

Qadir, A., & Minhas, Z. (2014, January). The US War on Terror and the Drone Attacks in FATA, Pakistan. *Pakistan Annual Research Journal*, s. 15-28.

Schlight, J. (1996). *A War Too Long (The USAF in Southeast Asia, 1961-1976).* Air Force History and Museums Program.

Spector, R. H. (2023, Şubat 7). *Vietnam War*. Encyclopedia Britannica: https://www.britannica.com/event/Vietnam-War adresinden alındı

Swain, R. M. (1990). B.H.Liddell Hart and the Creation of a Theory of War, 1919-1933. *Armed Forces&Society*, 35-51.

Tilford, E. H. (1991). *Setup: What the Air Force Did in Vietnam and Why.* Maxwell Air Force Base, Alabama: Air University Press.

Tucker-Jones, A. (2014). *The Afghan War, Operaton Enduring Freedom 2001-2014.* South Yorkshire: Pen & Sword Books.

Tzu, S. (2008). *Savaş Sanatı.* (A. Demir, Çev.) Kastaş Yayınevi.

Udeanu, G., Dobrescu, A., & Oltean, M. (2016). Unmanned Aerial Vehicle In Mılıtary Operatıons. *Scientific Research And Education in The Air Force-AFASES*, s. 199-206.

UK MoD. (2014, Kasım). Joint Doctrine Publication 01. *UK Joint Operations Doctrine*. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/389775/20141209-JDP_01_UK_Joint_Operations_Doctrine.pdf adresinden alındı

UK MoD. (2017). Joint Doctrine Publication 0-30. *UK Air and Space Power*.

UK MoD. (2017). Joint Doctrine Publication 0-30.2. *Unmanned Aircraft Systems*.

US Army UAS Center of Excellence. (2010). *Eyes of the Army US Army Roadmap for UAS 2010-2035.* Alabama,: US Army UAS Center of Excellence.

US Department of State. (tarih yok). *MILESTONES: 1961–1968*. Ekim 19, 2023 tarihinde US Department of State, Office of the Historian, Foreign Service Institute: https://history.state.gov/milestones/1961-1968/gulf-of-tonkin adresinden alındı

US DoD. (2006). *Quadrennial Defense Review Report.* https://www.hsdl.org/?view&did=459870 adresinden alındı

US DoD. (2010, May 17). Joint Operating Concept. *Irregular Warfare: Countering Irregular Threats*.

US DoD. (2014). Joint Publication 3-09.3. *Close Air Support*.

US DoD. (2015). Air Force Doctrine Publication 2-0. *Globally Integrated ISR Operations*.

US DoD. (2016, Şubat 15). Joint Publication 1-02. *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*.

US DoD. (2019). Air Force Doctrine Publication (AFDP) 3-70. *Strategic Attack*.

US DoD. (2020). Air Force Doctrine Publication (AFDP) 3-03. *Counterland Operations*.

US DoD. (2020, Aralık 01). Joint Publication 5-0. *Joint Planning*. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp5_0.pdf adresinden alındı

US DoD. (2021). Air Force Doctrine Publication (AFDP) 1. *The Air Force*.

US DoD. (2021, Nisan 30). Joint Publication 3-24. *Counterinsurgency*.

USAF. (2005). *Operation Anaconda An Air Power Perspective.* Washington,DC: Headquarters United States Air Force.

Van Staarveren, J. (2002). *Gradual Failure: The Air War Over North Vietnam, 1965-1966.* Washingto D.C.: United States Air Force.

Van Staaveren, J. (1993). *Interdiction in Southern Laos, 1960-1968 : The United States Air Force in Southeast Asia.* Washington D.C.: Center for Air Force History.

Warden, C. A. (1995). The Enemy as a System. *Airpower Journal*, 41-55.

Whittle, R. (2014). *Predator: The Secret Origins of The Drone Revolution.* New York: Henry Holt and Company.

Williams, B. G. (2012). *Afghanistan Declassified: A Guide to America's Longest War.* Philadelphia: University Of Pennsylvania Press.

Williams, L. T. (2002). *Effects-Based Operations: Theory Application, and the Role of Airpower.* U.S. Army War Collage Strategic Studies Institute. https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/ssi_murray.pdf adresinden alındı

Witte, G. (2023, Haziran 07). *Afghanistan War*. Encyclopedia Britannica: https://www.britannica.com/event/Afghanistan-War adresinden alındı

Worch, P., Borky, J., Gabriel, R., Swal, T., & Heiser, W. (1999). *UAV Technologies and Combat Operations.* Washington: United States Air Force Scientific Advisory Board.

Young, A. M., & Gray, D. H. (2011). Insurgency, Guerilla Warfare and Terrorism: Conflict and its Application for the Future. *Global Security Studies*, s. 65-76.

Zedung, M. (1967). *On Protracted War.* Peking: Foreıgn Languages Press. https://archive.org/details/MaoOnProtractedWar/page/n1/mode/1up?view=theater adresinden alındı

Zedung, M. (1989). *On Guerrilla Warfare.* (S. B. Griffith, Çev.) Washington, DC: U.S. Marine Corps. https://www.marines.mil/Portals/1/Publications/FMFRP%2012-18%20%20Mao%20Tse-tung%20on%20Guerrilla%20Warfare.pdf adresinden alındı